

Perspektiva i uloga sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita

Kolak, Luka

Postgraduate specialist thesis / Završni specijalistički

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:025839>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-04**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Sveučilišni specijalistički studij
Financijske institucije i tržišta

**PERSPEKTIVA I ULOGA SEKUNDARNOG TRŽIŠTA
NEPRIHODONOSNIH KREDITA**
**THE PERSPECTIVE AND ROLE OF THE SCONDARY
MARKET OF NON-PERFORMING LOANS**

Sveučilišni specijalistički rad

Student: Luka Kolak

Matični broj studenta: PDS-158-2010

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Branka Tuškan Sjauš

Zagreb, studeni, 2023.

SAŽETAK

Kao posljedica globalne financijske krize, visoki udjeli neprihodonosnih kredita značajno su utjecali na kvalitetu kreditne aktive banaka uslijed čega su mnogi financijski sustavi bili suočeni s dužim razdobljem oporavka. Sveučilišni specijalistički rad istražuje čimbenike koji utječu na pogoršanje kreditnog portfelja te analizira njegovu kvalitetu. Utvrđuje važnost upravljanja neprihodonosnim kreditima razmatrajući različite strategije kojima se banke pritom koriste. Poseban naglasak stavljen je na analizu učinaka, važnosti i razvijenosti sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita kao ključne strategije za rješavanje problema neprihodonosnih izloženosti i jačanja stabilnosti financijskog sustava u cjelini, uzimajući u obzir aktualnu regulatornu nadogradnju u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji. Temeljem detaljne analize domaće i strane znanstvene i stručne literature te analize provedene na sekundarnim podacima prikupljenim iz javno dostupnih baza podataka i statistika relevantnih nadzornih i drugih financijskih institucija, zaključak je da razvijeno sekundarno tržište neprihodonosnih kredita značajno utječe na smanjenje takvih kredita u kreditnom portfelju banaka. Prodajom kredita problem nenaplativosti prenosi se iz bankovnog sustava, koji je reguliran, na agencije za naplatu potraživanja i sekundarno tržište neprihodonosnih kredita koji su značajnije slabije regulirani, te je potrebno uložiti dodatne napore u unaprjeđenju supervizije te nadogradnji regulatornog okvira u tom dijelu, imajući pritom u vidu i zaštitu potrošača.

Ključne riječi: neprihodonosni krediti, sekundarno tržište neprihodonosnih kredita, banke, kupci kredita, pružatelji usluga servisiranja kredita

SUMMARY

As a consequence of the global financial crisis, high shares of non-performing loans significantly burdened banks' balance sheets, as a result of which financial systems were faced with a long period of recovery. The thesis investigates the factors that influence the deterioration of the credit portfolio and analyses its quality. It establishes the importance of managing non-performing loans by considering the different strategies that banks use to do so. Special emphasis is placed on the analysis of the effects, importance and development of the secondary market of non-performing loans as a key strategy for solving the problem of non-performing exposures and strengthening the stability of the financial system as a whole, considering the current regulatory upgrade in the area of the secondary market of non-performing loans in the European Union. Based on a detailed analysis of domestic and foreign scientific and professional literature and the use of secondary data collected from publicly available databases and statistics of relevant supervisory and other financial institutions, the conclusion is that the developed secondary market of non-performing loans significantly affects the reduction of such loans in banks. By selling loans, the problem is transferred from the banking system, which is regulated, to debt collection agencies and the secondary market of non-performing loans, which are significantly less regulated, and a significant step forward is needed through the improvement of supervision and the upgrading of the regulatory framework in that part, while also keeping in mind consumer protection.

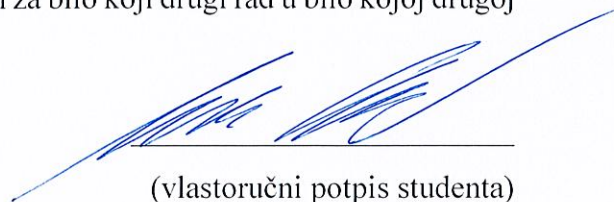
Key words: non-performing loans, secondary market of non-performing loans, banks, credit purchasers, credit servicers

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je sveučilišni specijalistički rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(vlastoručni potpis studenta)

Zagreb, 16. studenog 2023.

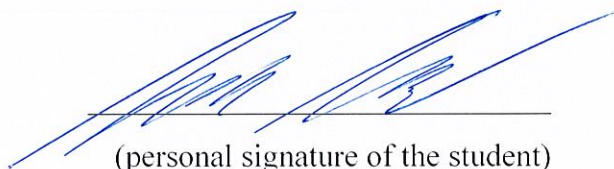
(mjesto i datum)

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

(personal signature of the student)

Zagreb, 16th of November 2023

(place and date)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet rada i ciljevi istraživanja	1
1.2. Metode istraživanja i izvori podataka	3
1.3. Sadržaj i struktura rada	3
2. POSLOVNI MODEL BANAKA	4
2.1. Bilančni pristup analizi banaka	4
2.2. Uloga i važnost bankovnih kredita	7
2.3. Analiza strukture i kvalitete kreditnog portfelja banaka	10
2.3.1. Čimbenici koji utječu na narušavanje kvalitete kreditnog portfelja	12
2.3.2. Kvaliteta kreditnog portfelja banaka u Sjedinjenim Američkim Državama i u Europskoj uniji uz poseban osvrt na stanje u Republici Hrvatskoj	16
2.4. Regulatorna pokrivenost upravljanja neprihodonosnim kreditima	27
2.5. Računovodstveni aspekt upravljanja neprihodonosnim kreditima	32
3. UPRAVLJANJE NEPRIHODONOSNIM KREDITIMA U BANKAMA	36
3.1. Važnost upravljanja neprihodonosnim kreditima	36
3.2. Strategije upravljanja i rješavanja problema neprihodonosnih kredita u bankama	39
3.2.1. Okvir za upravljanje neprihodonosnim kreditima	40
3.2.2. Odabrane strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima u bankama	43
3.3. Analiza primjenjivanih strategija i njihovih učinaka u upravljanju neprihodonosnim kreditima	49
4. SEKUNDARNO TRŽIŠTE NEPRIHODONOSNIH KREDITA	56
4.1. Analiza važnosti te prednosti i nedostataka strategije prodaje u upravljanju neprihodonosnim kreditima	56
4.2. Analiza sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Sjedinjenim Američkim Državama i u Europskoj uniji uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku	58
4.3. Ciljevi i očekivani učinci regulatorne nadogradnje u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku	69
4.3.1. Zaštita potrošača	74
4.3.2. Nadzor nad pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita	77
4.3.3. Regulatorna nadogradnja u Republici Hrvatskoj	80
4.4. Analiza utjecaja razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita na smanjenje neprihodonosnih izloženosti banaka u izabranim zemljama Europske unije uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku	87
5. ZAKLJUČAK	95
POPIS LITERATURE	97
POPIS SLIKA I GRAFIKONA	107
POPIS TABLICA	108
ŽIVOTOPIS	110

1. UVOD

1.1. Predmet rada i ciljevi istraživanja

Uloga i perspektiva sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita predmet su analize u ovom sveučilišnom specijalističkom radu, posebice uzimajući u obzir *Direktivu o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita* koja stupa na snagu krajem 2023. godine, a koja će imati značajne implikacije na sve uključene tržišne sudionike.

U uvjetima specifičnog makroekonomskog i cjelokupnog poslovnog okruženja prethodnih desetak godina, primarno kao posljedica financijske krize 2007./08. godine, neprihodonosni krediti značajno su utjecali na kvalitetu kreditne aktive banaka, te su se mnogi financijski sustavi suočili s dužim razdobljem oporavka od takvih učinaka krize. Banke su u svom poslovanju izložene brojnim rizicima, a izloženost kreditnom riziku pritom se značajnije ističe, s obzirom na strukturu njihove imovine. Naglašenija materijalizacija kreditnog rizika i njegova visoka međuovisnost s drugim rizicima stoga lako može voditi ka nesolventnosti, što pak može izazvati značajnije negativne posljedice za cijeli financijski sustav uslijed naglašenog rizika zaraze te za cjelokupnu ekonomiju uslijed prelijevanja krize iz financijskog sektora. Premda je određena razina neprihodonosnih kredita u bankama uvijek prisutna, čak i njena relativno niska razina zahtijeva pozornost i kontinuirano praćenje od strane supervizora, pa je kvalitetan sustav upravljanja rizicima ključna sastavnica upravljanja bankama.

Zbog procikličnosti odnosno rasta neprihodonosnih kredita u kreditnom portfelju banaka uslijed nepovoljnih ekonomskih kretanja, financijske i druge krize s ekonomskim učincima mogu uzrokovati njihov nekontrolirani rast ukoliko kreditni rizik nije odgovarajuće procijenjen prilikom odobravanja kredita, pa posljedično sustav upravljanja kreditnim rizikom ne može biti učinkovit. Zbog toga su razine neprihodonosnih kredita u pojedinim, a naglašenije u manje razvijenim financijskim sustavima dosegle alarmantne razine nakon financijske krize 2007./08. godine, te je bilo potrebno uložiti značajne napore i vrijeme za rješavanje navedenog problema. Rast neprihodonosnih kredita u konačnici je rezultirao smanjenjem kreditne aktivnosti uslijed postrožavanja uvjeta novog kreditiranja, a što je utjecalo na stagnaciju rasta imovine, te posljedično i na profitabilnost, ali je rezultirao i nužnom dokapitalizacijom, te žurnim rješavanjem problema narušene kvalitete kreditnog portfelja. Pritom su banke na raspolaganju imale nekoliko načina i strategija rješavanja navedenog problema. Naplata dospjelih potraživanja aktiviranjem sekundarnih izvora otplate kredita naglašava problem upitne ili nezadovoljavajuće utrživosti kolaterala. Restrukturiranje duga i slične metode pak imaju smisla

i učinkovitije su u ranijoj fazi poteškoća otplate kredita od strane dužnika, no u uvjetima negativnih makroekonomskih kretanja, prostor za takav pristup značajno se smanjuje. Pojava agencija za naplatu potraživanja koje otkupljuju takve kredite, bankama je omogućila prodaju kredita kao povoljnu i učinkovitu strategiju rješavanja tog problema te mogućnost smanjenja rezervacija za pokriće gubitaka, a koje utječu na račun dobiti i gubitka. Prodajom portfelja neprihodonosnih kredita, u kombinaciji s ostalim strategijama rješavanja neprihodonosnih izloženosti, banke su značajnim dijelom smanjile udjel neprihodonosnih kredita u kreditnom portfelju, premda je za to bilo potrebno duže vrijeme. Navedeno je značajno utjecalo na razboritost poslovanja u narednom razdoblju, promjenu kreditnih politika i procedura, pooštavanja bonitetnih zahtjeva, kvalitetniju procjenu rizika i sl., a s ciljem sprečavanja pojavnosti neprihodonosnih kredita. S druge strane, problem neprihodonosnih kredita prešao je iz bankovnog sustava koji je reguliran, na agencije za naplatu potraživanja i sekundarno tržište neprihodonosnih kredita koji su značajnije slabije regulirani. Posljedice i zakonske dileme prisilne naplate kredita od strane agencija za naplatu potraživanja dovele su do potrebe reguliranja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita. U tom smislu, Europska unija učinila je značajniji iskorak kroz unaprjeđenje supervizije te nadogradnju regulatornog okvira u tom dijelu, imajući pritom u vidu i zaštitu potrošača. Osnovni ciljevi istraživanja u okviru ovog sveučilišnog specijalističkog rada su slijedeći:

- odrediti važnost i strukturu kreditnog portfelja u poslovanju banaka, definirati čimbenike koji utječu na pogoršanje kvalitete kreditnog portfelja i usporedno analizirati kvalitetu kreditnog portfelja banaka u SAD-u i u izabranim zemljama Europske unije uz poseban osvrt na stanje u Republici Hrvatskoj,
- utvrditi važnost upravljanja neprihodonosnim kreditima s aspekta banaka i regulatora te izložiti strategije kojima se banke u SAD-u i u izabranim zemljama Europske unije služe pri rješavanju problema i upravljanju neprihodonosnim kreditima,
- identificirati i analizirati razvijenost, ulogu i utjecaj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita na smanjenje neprihodonosnih izloženosti banaka u SAD-u i izabranim zemljama Europske unije uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku,
- utvrditi izazove, ciljeve i očekivane učinke regulatorne nadogradnje u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku.

Stručni doprinos ovog rada ogleda se u utvrđivanju uloge, učinaka i važnosti razvoja te uređenja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita kao ključne strategije za rješavanje problema neprihodonosnih izloženosti i jačanja stabilnosti financijskog sustava u cjelini.

1.2. Metode istraživanja i izvori podataka

Metodologija koja je korištena u svrhu postizanja postavljenih ciljeva istraživanja izložena je u nastavku. Provedena je detaljna analiza domaće i strane znanstvene i stručne literature s ciljem utvrđivanja dosadašnjih spoznaja o problematici čimbenika pojavnosti i upravljanja neprihodonosnim kreditima banaka, te važnosti i strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima, uz naglasak na ulogu sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita. Dodatno, komparativnom analizom pravnih propisa Europske unije i SAD-a, utvrđen je postojeći regulatorni okvir tržišta neprihodonosnih kredita. Za potrebe istraživanja koje se provodi u radu korišteni su sekundarni podatci koji se odnose na izabrane pokazatelje bankovnog poslovanja i makroekonomske pokazatelje izabranih zemalja, prikupljeni iz javno dostupnih baza podataka i statistika relevantnih nadzornih i drugih financijskih institucija. Dostupni statistički podaci obrađeni su i analizirani primjenom deskriptivne statistike i komparativne analize.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je podijeljen na pet dijelova. U uvodnom dijelu rada definirano je područje istraživanja te njegovi ciljevi, metode istraživanja i izvori podataka.

Drugi dio rada obrađuje poslovni model banaka te prikaz ekonomske uloge i važnosti bankovnih kredita. Naglasak je stavljen na analizu strukture i kvalitete kreditnog portfelja banaka pri čemu se posebno analizira portfelj neprihodonosnih kredita i čimbenici koji utječu na narušavanje kvalitete kreditnog portfelja, uz osvrt na regulatornu pokrivenost upravljanja neprihodonosnim kreditima, uključujući zakonodavni i računovodstveni aspekt u tom smislu.

Treći dio rada posvećen je upravljanju neprihodonosnim kreditima u bankama. Teorijski se analizira važnost upravljanja neprihodonosnim kreditima, a potom se daje pregled izabranih strategija upravljanja nakon čega slijedi analiza i pregled učinaka primjenjivanih strategija.

Četvrti dio obrađuje sekundarno tržište neprihodonosnih kredita gdje se analizira važnost strategije prodaje u upravljanju neprihodonosnim kreditima, najprije teorijski, a potom na primjerima odabranih zemalja. Također, analizira se i regulatorna nadogradnja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji te njen utjecaj na daljnji razvoj tog tržišta, posebice u kontekstu *Direktive o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita*.

U Zaključku kao petom dijelu rada izlažu se najvažniji nalazi i prijedlozi rješenja postavljenog problema istraživanja.

2. POSLOVNI MODEL BANAKA

2.1. Bilančni pristup analizi banaka

Poslovne banke važni su sudionici financijskog sustava, a njihova posebnost i razlikovna karakteristika u odnosu na druge financijske institucije je kreiranje obveza prikupljanjem depozita od najšire javnosti te odobravanje kredita kao najvažnija stavka imovine, a uz to pružaju i platne usluge (Leko i Stojanović, 2018). Te poslove obavljaju kontinuirano i profesionalno, ostvarujući pri tom najveći dio poslovnih prihoda na razlici naplaćenih kamata po odobrenim kreditima u aktivi (obračunatim po aktivnoj kamatnoj stopi) i plaćenih kamata na depozite na strani obveza (obračunatim po pasivnoj kamatnoj stopi). Odobravanjem kredita banke sudjeluju u sekundarnoj emisiji depozitnog novca, što ih dodatno razlikuje od svih ostalih financijskih institucija na financijskom tržištu, ali su zato podvrgnute strogoj regulaciji i superviziji od strane središnje banke.

Bilančni pristup analizi banke pogodan je za teorijsko definiranje banke i njenog poslovnog modela. Pasivu bilance tako najvećim dijelom čine obveze po primljenim depozitima u obliku depozita po viđenju, štednih depozita i oročenih (ročnih) depozita, dok s druge strane u aktivi bilance dominiraju razne vrste kredita koje banke odobravaju klijentima – stanovništvu, poduzećima i državi. Najvećim dijelom su to potrošački krediti, hipotekarni krediti, stambeni krediti, krediti za obrtna sredstva, krediti za investicije i slično. Bilanca banke u cjelini ipak je mnogo složenija, premda prethodno opisane kategorije (depoziti i krediti) čine njezinu glavninu.

U pasivi bilance banke ostale obveze uključuju različite oblike uzajmljenih sredstava. Tu ulaze obveze prema drugim bankama (međubankovne pozajmice) uključujući i obveze prema središnjoj banci, a dodatno se banke mogu financirati i emisijom zadužnica i obveznica. Pored tuđih izvora sredstava (obveze), pasivu bilance banke čini i vlasnički (dionički) kapital. Kapital banke čine sredstva prikupljena emisijom dionica, a može se uvećati zadržavanjem dobiti. Banke se u tom dijelu značajno razlikuju od nefinancijskih poduzeća, jer je financijska poluga kao i kod ostalih financijskih institucija naglašena.

S druge strane, u aktivi bilance banke, pored kredita kao najvažnije imovine, važniju ulogu imaju i primarne rezerve likvidnosti sačinjene od gotovine i depozita kod drugih banaka (viškovi rezervi) uključujući i sredstva kod središnje banke (u obliku pričuve), te sekundarne rezerve likvidnosti iz ulaganja u investicijske vrijednosnice, najvećim dijelom prvoklasne dužničke vrijednosne papire. Jedan dio financijskih ulaganja odnosi se i na ostala ulaganja u

vrijednosne papire te drugu financijsku imovinu koju banke drže za trgovanje s ciljem ostvarivanja dodatne zarade u razlici u cijenama. Ulaganja u materijalnu imovinu su manje zastupljena i najvećim dijelom predstavljaju fiksnu imovinu koja je bankama nužna za poslovanje (zgrade, oprema i slično).

U nastavku slijedi prikaz strukture agregirane bilance banaka u SAD-u te u Europskoj uniji, uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku. Premda su prisutne određene razlike u iskazivanju pojedinih stavki bilance između američkih i europskih banaka, međusobna komparacija za potrebe ove analize ipak je moguća. U tablici 1 prikazana je struktura aktive i pasive banaka u SAD-u iz koje proizlazi da depozitne obveze dominiraju u pasivi, te se u razdoblju 2015.-2022. njihov udio kretao na razini od prosječno 80%, a preostale obveze prosječno oko 10%, jednako kao i kapital. S druge strane, u aktivni bilance dominiraju dani krediti koji čine polovicu ukupne aktive u promatranom razdoblju 2015.-2022., iako je unazad nekoliko godina primjetan blagi pad udjela kredita u ukupnoj aktivni. Od ostalih značajnih stavki imovine mogu se izdvojiti vrijednosnice (gotovo 25% ukupne aktive) te najlikvidnija sredstva (gotovina i depoziti) s udjelom od oko 10%. (Američka savezna agencija za osiguranje depozita, 2023)

Tablica 1. Struktura agregirane bilance banaka u SAD-u, 2015. – 2022.

Iznosi u milijardama USD	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
AKTIVA	15.968	100%	16.780	100%	17.415	100%	17.943	100%	18.646	100%	21.869	100%	23.720	100%	23.600	100%
Kreditni*	8.721	54,6%	9.183	54,7%	9.597	55,1%	10.027	55,9%	10.394	55,7%	10.627	48,6%	11.069	46,7%	12.032	51,0%
Vrijednosnice	3.354	21,0%	3.560	21,2%	3.632	20,9%	3.723	20,7%	3.982	21,4%	5.112	23,4%	6.246	26,3%	5.884	24,9%
Gotovina i depoziti	1.758	11,0%	1.810	10,8%	1.916	11,0%	1.695	9,4%	1.667	8,9%	3.189	14,6%	3.559	15,0%	2.578	10,9%
Federalni fondovi i REPO sporazumi	365	2,3%	400	2,4%	430	2,5%	622	3,5%	563	3,0%	783	3,6%	599	2,5%	642	2,7%
Fiksna aktiva	120	0,7%	120	0,7%	126	0,7%	130	0,7%	187	1,0%	188	0,9%	187	0,8%	191	0,8%
Ostale nekretnine u vlasništvu**	15	0,1%	11	0,1%	8	0,0%	7	0,0%	6	0,0%	5	0,0%	3	0,0%	3	0,0%
Aktiva raspoloživa za trgovanje	542	3,4%	552	3,3%	569	3,3%	572	3,2%	659	3,5%	732	3,3%	724	3,1%	729	3,1%
Nematerijalna imovina	360	2,3%	369	2,2%	383	2,2%	399	2,2%	409	2,2%	387	1,8%	404	1,7%	430	1,8%
Ostala aktiva	734	4,6%	774	4,6%	753	4,3%	770	4,3%	779	4,2%	847	3,9%	929	3,9%	1.111	4,7%
PASIVA	15.968	100%	16.780	100%	17.415	100%	17.943	100%	18.646	100%	21.869	100%	23.720	100%	23.600	100%
Depoziti	12.190	76,3%	12.895	76,8%	13.399	76,9%	13.866	77,3%	14.536	78,0%	17.824	81,5%	19.702	83,1%	19.215	81,4%
Federalni fondovi i REPO sporazumi	269	1,7%	234	1,4%	259	1,5%	240	1,3%	233	1,2%	267	1,2%	260	1,1%	276	1,2%
Uzajmljena sredstva od FHLB-a***	495	3,1%	563	3,4%	583	3,3%	573	3,2%	482	2,6%	256	1,2%	189	0,8%	587	2,5%
Ostala uzajmljena sredstva	541	3,4%	524	3,1%	550	3,2%	555	3,1%	587	3,2%	471	2,2%	400	1,7%	370	1,6%
Podređeni dug	92	0,6%	84	0,5%	69	0,4%	69	0,4%	70	0,4%	68	0,3%	66	0,3%	65	0,3%
Pasiva raspoloživa za trgovanje	246	1,5%	244	1,5%	228	1,3%	236	1,3%	204	1,1%	273	1,2%	244	1,0%	315	1,3%
Ostale obveze	334	2,1%	367	2,2%	371	2,1%	381	2,1%	420	2,3%	483	2,2%	499	2,1%	565	2,4%
Kapital	1.801	11,3%	1.869	11,1%	1.958	11,2%	2.023	11,3%	2.114	11,3%	2.227	10,2%	2.360	9,9%	2.207	9,4%

* Uz kredite obuhvaća i potraživanja banaka temeljen leasing-a

** Prvenstveno imovina preuzeta u ovršnom postupku; izravna i neizravna ulaganja u nekretnine su isključena

*** FHLB - Federal Home Loan Bank System

Izvor: obrada autora prema Američka savezna agencija za osiguranje depozita (2023), *QBP Time Series Spreadsheets – Balance Sheet na dan: 12.03.2023.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/index.html>

Iz tablice 2 vidljivo je kako i europskim bankama dominantnu stavku pasive čine depozitne obveze, iako je taj udio ponešto niži nego kod banaka u SAD-u. Dodatno, ostale obveze kreirane su izdavanjem dužničkih vrijednosnih papira (oko 15%), dok se vlastita sredstva

(kapital) kreću na razini od oko 6%. Na strani aktive kreditni plasmani imaju udjel od oko 60%, a što je nešto viši udio nego kod banaka u SAD-u. Od ostale imovine valja izdvojiti gotovinu i depozite (od veoma niskih 0,3% u 2015. godini do gotovo 15% u trećem kvartalu 2022), dužničke vrijednosne papire (nešto više od 10% u promatranom razdoblju) te financijske derivative (prosječno 8% u promatranom razdoblju). (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2023.a)

Tablica 2. Struktura agregirane bilance banaka u EU, 2015. – 2022.

Iznosi u milijardama EUR	2015		2016		2017		2018		2019		2020*		2021		2022**	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
AKTIVA	30.314	100%	30.210	100%	29.018	100%	29.269	100%	30.364	100%	25.639	100%	26.182	100%	29.006	100%
Gotovina i depoziti	89	0,3%	2.005	6,6%	2.516	8,7%	2.479	8,5%	2.417	8,0%	3.215	12,5%	3.901	14,9%	4.311	14,9%
Vlasnički vrijednosni papiri	631	2,1%	616	2,0%	706	2,4%	480	1,6%	580	1,9%	358	1,4%	433	1,7%	330	1,1%
Dužnički vrijednosni papiri	4.417	14,6%	4.110	13,6%	3.702	12,8%	3.782	12,9%	4.006	13,2%	3.214	12,5%	3.120	11,9%	3.239	11,2%
Kredit	19.809	65,3%	18.199	60,2%	18.065	62,3%	18.715	63,9%	19.410	63,9%	15.506	60,5%	15.860	60,6%	17.313	59,7%
Financijski derivativi	3.628	12,0%	3.415	11,3%	2.433	8,4%	2.246	7,7%	2.475	8,2%	1.761	6,9%	1.398	5,3%	2.346	8,1%
Ostala imovina	1.740	5,7%	1.865	6,2%	1.595	5,5%	1.555	5,3%	1.573	5,2%	1.586	6,2%	1.470	5,6%	1.468	5,1%
PASIVA	30.314	100%	30.210	100%	29.018	100%	29.269	100%	30.364	100%	25.639	100%	26.182	100%	29.006	100%
Izdani dužnički vrijednosni papiri	5.400	17,8%	5.359	17,7%	5.078	17,5%	5.157	17,6%	5.349	17,6%	4.338	16,9%	4.255	16,2%	4.374	15,1%
Depoziti od kreditnih institucija	2.085	6,9%	1.967	6,5%	1.737	6,0%	1.687	5,8%	1.673	5,5%	1.282	5,0%	1.213	4,6%	1.580	5,4%
Depoziti od nekreditnih institucija***	14.593	48,1%	14.737	48,8%	14.989	51,7%	15.419	52,7%	16.210	53,4%	13.307	51,9%	14.022	53,6%	15.156	52,3%
Ostale obveze****	6.321	20,9%	6.186	20,5%	5.228	18,0%	5.008	17,1%	5.166	17,0%	5.079	19,8%	5.018	19,2%	6.175	21,3%
Kapital	1.915	6,3%	1.961	6,5%	1.987	6,8%	1.999	6,8%	1.966	6,5%	1.634	6,4%	1.675	6,4%	1.721	5,9%

* Od 2020. godine nadalje u statistiku ne ulazi Velika Britanija

** Podaci za 2022. godinu su zaključno sa 30.09.2022.

*** Uključuju depozite stanovništva, poduzeća, države i nekreditnih financijskih institucija

**** Uključuju depozite središnje banke

Izvor: obrada autora prema Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2023.a), *Risk Dashboard - Interactive Tool* na dan 12.03.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

Iz tablice 3 vidljivo je kako i kod hrvatskih banaka dominiraju depozitne obveze u pasivi, a većinu aktive zauzimaju kreditni plasmani. U razdoblju 2015. - 2022. depoziti su činili prosječno 77% pasive hrvatskih banaka, a vlastita sredstva (kapital) prosječno 13% njihove pasive. Udio depozita u ukupnoj pasivi porastao je sa 75% koliko je iznosio u 2015. godini na 79% u 2022. godini, dok se udio kapitala u ukupnoj pasivi smanjio sa 13% koliko je iznosio u 2015. godini na 11% koliko je zabilježeno u 2022. godini. U strukturi aktive bilance hrvatskih banaka u razdoblju 2015. - 2022. krediti su bili zastupljeni sa prosječno 58%, gotovina i depoziti kod središnje banke sa prosječno 20%, a vrijednosni papiri sa prosječno 11%. Primjetan je trend smanjivanja udjela kredita komitentima u ukupnoj aktivni sa 61% u 2015. godini u odnosu na 52% u 2022. godini, dok je sa druge strane došlo do porasta stavke gotovine i depozita kod središnje banke u ukupnoj aktivni sa 12% u 2015. godini na 29% u 2022. godini.

Tablica 3. Struktura agregirane bilance banaka u Republici Hrvatskoj, 2015. – 2022.

Iznosi u milijunima EUR	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
AKTIVA	52.543	100%	52.695	100%	53.389	100%	56.181	100%	58.291	100%	61.752	100%	67.065	100%	76.328	100%
Gotovina i depoziti kod središnje banke	6.473	12%	7.492	14%	9.449	18%	10.473	19%	11.390	20%	13.442	22%	17.177	26%	22.503	29%
Depoziti kod financijskih institucija	3.705	7%	2.881	5%	2.682	5%	2.820	5%	2.082	4%	2.317	4%	1.759	3%	1.370	2%
Trezorski zapisi MF-a i blagajnički zapisi	1.627	3%	1.173	2%	1.157	2%	1.153	2%	1.336	2%	2.012	3%	1.739	3%	1.605	2%
Vrijednosni papiri	5.319	10%	6.642	13%	6.295	12%	6.685	12%	7.245	12%	6.394	10%	7.557	11%	7.977	10%
Izvedeni financijski instrumenti	318	1%	353	1%	143	0%	166	0%	234	0%	139	0%	180	0%	388	1%
Kreditni financijskim institucijama	662	1%	680	1%	476	1%	573	1%	477	1%	514	1%	516	1%	525	1%
Kreditni ostalim komitentima	32.236	61%	31.255	59%	30.426	57%	32.037	57%	33.167	57%	34.613	56%	35.869	53%	39.632	52%
Ostala aktiva*	2.202	4%	2.219	4%	2.760	5%	2.273	4%	2.360	4%	2.322	4%	2.267	3%	2.327	3%
PASIVA	52.543	100%	52.695	100%	53.389	100%	56.181	100%	58.291	100%	61.752	100%	67.065	100%	76.328	100%
Kreditni od financijskih institucija i ostali	3.198	6%	2.634	5%	2.244	4%	2.272	4%	2.170	4%	2.487	4%	2.136	3%	2.862	4%
Depoziti	39.405	75%	40.047	76%	40.633	76%	43.706	78%	45.013	77%	48.186	78%	52.621	78%	60.486	79%
Izvedeni financijski instrumenti i druge																
obveze kojima se trguje	306	1%	300	1%	124	0%	141	0%	216	0%	158	0%	147	0%	373	0%
Izdani dužnički vrijednosni papiri,	695	1%	699	1%	661	1%	607	1%	572	1%	603	1%	940	1%	1.178	2%
Kamate, naknade i ostale obveze	2.291	4%	1.615	3%	1.838	3%	1.650	3%	2.206	4%	2.064	3%	2.460	4%	2.933	4%
Kapital	6.647	13%	7.399	14%	7.889	15%	7.804	14%	8.113	14%	8.254	13%	8.761	13%	8.495	11%

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2022.a), *Agregirano nekonsolidirano revidirano statističko izvješće kreditnih institucija* na dan: 20.06.2022. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/nekonsolidirana-bilanca/kreditne-institucije/revidirani-podaci-godisnji>

Analizirajući strukturu bilance banaka u SAD-u, Europskoj uniji uz izdvojeni osvrt na Republiku Hrvatsku, primjetan je blagi pad udjela kredita u aktivni te blagi rast udjela depozitnih obveza u pasivi u razdoblju 2015. - 2022. Usprkos tome, slijedom prethodno navedenog može se zaključiti kako su depozitne obveze uvjerljivo najvažnija stavka pasive, a odobreni krediti najvažnija imovina banaka.

2.2. Uloga i važnost bankovnih kredita

Posljednjih nekoliko desetljeća u poslovnom okruženju i poslovanju banaka došlo je do mnogih promjena pa su banke evoluirale u moderne financijske institucije koje danas nude široki spektar financijskih usluga, od tradicionalnih depozitnih i kreditnih usluga, pa sve do suvremenijih usluga investicijskog bankarstva, financijskog savjetovanja, leasinga, faktoringa i slično, a kako bi uspješno konkurirale nebankovnim financijskim institucijama u pojedinim područjima. Prema Rose (2003) banke se danas stoga nazivaju financijskim robnim kućama, odnosno financijskim institucijama potpune usluge (engl. *Full Service Financial Institutions*).

Do transformacije bankovnog poslovanja uglavnom je došlo uslijed postupne deregulacije i reregulacije bankovnog poslovanja, čime je bankama dopušteno baviti se i nebankovnim financijskim poslovima. Značajan iskorak u ovom području učinjen je 1999. godine u SAD-u kada je donesen *Zakon o modernizacijskih financijskih usluga (Gramm-Leach-Bliley Act)* kojim su do kraja ukinute i posljednje odredbe strogog zakonskog okvira iz 1933. godine (*Zakon o bankama poznatiji kao Glass-Steagall Act*), a koji je primarno bankama zabranio

istovremeno obavljanje depozitnih poslova i poslova investicijskog bankarstva (Mishkin i Eakins, 2015). Dodatno, navedeni trend potpomognut je i tehnološkom revolucijom koja se također odvija posljednjih nekoliko desetljeća, rastućom konkurencijom, liberalizacijom financijskog tržišta i globalizacijom.

Razvijen financijski sustav danas stoga čini mnoštvo razvijenih i značajnih financijskih institucija koje omogućavaju efikasnu alokaciju kapitala, usmjeravajući novčane viškove od štediša prema produktivnim investicijskim prilikama (Mishkin i Eakins, 2015). Na taj način financijski sustav djeluje kao čvrst oslonac svakog uspješnog gospodarstva. Uspoređujući financijske sustave najrazvijenijih zemalja uočava se kako između njih postoje određene razlike u strukturi i načinu funkcioniranja, međutim, zajedničko im je obilježje da je neizravno financiranje značajnije važnije od izravnog financiranja. Neizravno financiranje uključuje aktivnosti financijskih posrednika, dok se direktnim financiranjem novčani viškovi prenose izravno, uzajmljivanjem od novčano suficitnih jedinica na financijskom tržištu, izdavanjem utrživih dužničkih i vlasničkih vrijednosnica od strane novčano deficitnih jedinica. Upravo se pritom poslovne banke i krediti banaka ističu u financijskoj podršci ekonomskim aktivnostima, pri čemu se ističe i važna uloga banaka u sekundarnoj emisiji novca. Banke imaju važnu ekonomsku ulogu u kontekstu pristupa financijskim sredstvima. Uobičajeno samo velike tvrtke imaju pristup dužničkom financiranju posredstvom tržišta kapitala, dok pojedinci i manja poduzeća u tom smislu najvećim dijelom ovise o kreditima banaka. Bankovni krediti i krediti drugih nebankovnih financijskih posrednika čine stoga osnovni eksterni izvor financiranja privrede, a to osobito dolazi do izražaja u zemljama u razvoju i drugim manje razvijenim zemljama gdje tržište kapitala nije dovoljno razvijeno već su njihovi financijski sustavi značajnije bankovno utemeljeni, te je posljedično ograničen pristup drugim načinima eksternog financiranja koji uključuju i emisiju vrijednosnica.

Iako su se banke pretvorile u složene financijske institucije spremne obavljati čitav niz različitih financijskih usluga, bankovni krediti i dalje dominiraju kao najvažniji oblik eksternog financiranja privrede i time još uvijek predstavljaju najznačajniju imovinu banaka (uobičajeno prosječno čine 60% njihove aktive), a kamatni prihodi i dalje su viši od nekamatnih te predstavljaju najznačajniji izvor zarade za banke.

Prema Američkoj saveznoj agenciji za osiguranje depozita (2023), neto kamatni prihodi američkih banaka u promatranom razdoblju 2014. – 2022. godine činili su oko 67% njihovih ukupnih prihoda, dok su neto nekamatni prihodi u toj strukturi činili preostalih 33% prihoda. Slični omjeri u strukturi prihoda prisutni su i u Europskoj uniji pa su tako u razdoblju od 2014.

– 2022. godine neto kamatni prihodi europskih banaka iznosili prosječno 61% i unatoč trendu smanjenja udjela kroz promatrano razdoblje i dalje čine najveći udio u strukturi njihovih ukupnih prihoda dok su s druge strane prihodi s osnove naknada i provizija činili prosječno 33%, a ostali prihodi 6% ukupnih prihoda u tom razdoblju (Europska središnja banka, 2022). U hrvatskom bankovnom sektoru neto kamatni prihodi također su važniji od neto prihoda od naknada i provizija i u promatranom razdoblju 2016. – 2022. godine prosječno su činili 72% ukupnih prihoda, međutim njihov udio se smanjuje i to prvenstveno uslijed niskih kamatnih stopa, rasta udjela stambenih kredita koji imaju nižu kamatnu stopu te rasta udjela likvidne imovine koja donosi minimalan prihod. S druge strane, neto prihodi od naknada i provizija u navedenom razdoblju 2016. – 2022. godine bilježe rast u ukupnoj strukturi prihoda te su u tom razdoblju prosječno činili 25% ukupnih prihoda hrvatskih banaka. U 2016. godini neto kamatni prihod hrvatskih banaka iznosio je približno 1,46 milijardi EUR što je tri puta više od neto nekamatnih prihoda koji su iznosili 439 milijuna EUR. Unatoč opadajućem trendu neto kamatnih prihoda hrvatskih banaka kroz promatrano razdoblje, na kraju 2022. godine neto kamatni prihod iznosio je 1,33 milijardi EUR i još uvijek je bio značajno viši nego prihod od naknada i provizija koji su iznosili 543 milijuna EUR. (Hrvatska narodna banka, 2022.b) Slijedom navedenog može se zaključiti kako su krediti i dalje najvažniji izvor prihoda za banke, bez obzira što nude sve širi spektar i drugih financijskih usluga.

Asimetrične informacije, nepovoljne odluke i moralni hazard (zbog postojanja sustava osiguranja depozita) pri donošenju odluka o kreditiranju izravno utječu na kvalitetu kreditnog portfelja. Loš kreditni portfelj dodatno i kao posljedica loše kreditne politike, odluka i procedura, narušava stabilnost poslovanja banaka, a što dodatno dolazi do izražaja pri nastupu i drugih rizika kojima su banke izložene u poslovanju. Tržišni rizici s naglaskom na valutni rizik, kamatni rizik, ali i sistemski rizik primjerice u takvim okolnostima mogu značajnije utjecati na probleme s likvidnošću koji brzo mogu prerasti u problem insolventnosti i posljedično biti uzrok propadanja banaka. Nastavno na navedeno, upravljanje kreditnim portfeljem te kreditnim rizikom važan je dio upravljanja bankama jer je propadanje banaka često povezano upravo s propustima u navedenom dijelu. Propadanje jedne banke pak ima dalekosežnije posljedice od gubitka za dioničare te banke, zbog činjenice da u obvezama banaka prevladavaju depoziti najšire javnosti i naglašenog rizika zaraze koji proizlazi iz bankovnog poslovanja, ali i lakog prelijevanja bankovne krize u ekonomsku sferu, a što je dodatno i zbog ekonomske važnosti kredita veći problem za najširu društvenu zajednicu.

2.3. Analiza strukture i kvalitete kreditnog portfelja banaka

Politika plasmana važna je odrednica poslovanja banaka, a kreditni portfelj predstavlja njihovu najznačajniju imovinu. Kreditni rizik posljedično je najznačajniji rizik s kojim se banke susreću u poslovanju te kao takav zahtijeva posebnu pozornost. Kreditni rizik pritom predstavlja rizik gubitka zbog neispunjavanja dužnikove financijske obveze prema kreditnoj instituciji (Hrvatska narodna banka, 2023).

Odgovornost za upravljanje kreditnim rizikom je bančina odgovornost, no on je isto tako i u centru pozornosti središnje banke kao regulatornog i supervizijskog tijela. Isto tako, a kako je prethodno već izneseno, stabilnost poslovanja banaka je u interesu i najšire javnosti, zbog dalekosežnijih posljedica bankovnih kriza, uzimajući u obzir činjenicu da u obvezama banaka prevladavaju depoziti najšire javnosti, a da su s druge strane krediti najvažniji izvor dužničkog financiranja značajnog dijela sudionika na financijskom tržištu. Prema Aiyar et al. (2015), visoke razine neprihodonosnih izloženosti osim ugrožavanja stabilnosti poslovanja predstavljaju problem na mikroekonomskoj razini i u smislu niže profitabilnosti i efikasnosti poslovanja. S druge strane, na makroekonomskoj razini visoki udjeli neprihodonosnih izloženosti nepovoljno utječu na ekonomski rast, vežući kapital uz neprihodonosnu imovinu, umjesto da je efikasno alociran u profitabilne ekonomske projekte, doprinoseći sveukupnom blagostanju. Općenito, kreditna aktivnost banaka ima prociklični karakter pa u uvjetima ekspanzije povećanim kreditiranjem dodatno potpomaže gospodarski rast dok u uvjetima šokova i kriza suzdržavanjem od kreditiranja produbljuje krizu i usporava ekonomski oporavak. Dodatno, uslijed povećanja broja banaka kojima je narušena otpornost na šokove, raste vjerojatnost za potencijalnu štetu uslijed izloženosti i mogućnosti nastupa sistemskog rizika, a što u uvjetima globaliziranih financija naglašava mogući problem, jer se kriza potencijalno brže širi na druge financijske sustave, te izaziva i nepovoljne socio-ekonomske učinke, i sl.

U tom smislu kontinuirano praćenje razina neprihodonosnih kredita i aktivno upravljanje kreditnim rizikom važan su čimbenik upravljanja i stabilnosti bankovnog poslovanja. Kvalitetna kreditna analiza alat je koji pomaže u sprječavanju pojavnosti udjela neprihodonosnih kredita iznad prihvatljivih razina.

U svakodnevnoj praksi poslovanja banaka uvijek može doći do pojave narušavanja kvalitete kreditnog portfelja pri čemu je određena razina neprihodonosnih kredita u bankama uvijek prisutna. Kvalitetan kreditni portfelj čine krediti koji će o dospijeću biti vraćeni, a za banku

predstavljaju prihvatljivu razinu rizičnosti. Ukoliko dio kreditne aktive banaka postane neprihodonosan, nužno je angažiranje dodatnih napora i poduzimanje radnji u rješavanju navedenog problema.

Prema Cesarec (2022), prilikom utvrđivanja kvalitete kreditne aktive banaka potrebno je voditi računa o nekoliko često korištenih, a sličnih pojmova: a) restrukturirane izloženosti (engl. *Forborne Exposures*), b) izloženosti s umanjnjem vrijednosti (engl. *Impaired Exposures*) i c) izloženosti sa statusom neispunjavanja obveza (engl. *Exposures In Default*). Restrukturirane izloženosti su izloženosti kod kojih je došlo do promjene prvobitno ugovorenih uvjeta kreditiranja odnosno zbog pogoršanja kreditne sposobnosti dužnika, urednosti u podmirivanju obveza ili narušene kvalitete kolaterala. Izloženosti s umanjnjem vrijednosti predstavljaju pak umanjnja vrijednosti za očekivane kreditne gubitke po financijskoj osnovi (Hrvatska narodna banka, 2022.c), dok je pojam izloženosti sa statusom neispunjavanja obveza najsvēobuhvatniji i podrazumijeva neprihodonosne izloženosti (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2017.a).

Prema Međunarodnom monetarnom fondu (2019) krediti i ostale izloženosti trebale bi biti klasificirane kao neprihodonosne kada je zadovoljen barem jedan od slijedeća 3 kriterija:

- a) plaćanja po glavnici i kamatama kasne 90 ili više dana;
- b) neplaćene tromjesečne kamate (ili više) su kapitalizirane (reinvestirane u glavnici), refinancirane ili prolongirane novim ugovorom;
- c) postoji jasan dokaz da i plaćanja koja su u dospjeću kraćem od 90 dana trebaju biti klasificirana kao neprihodnosne izloženosti (npr. u slučaju da je nad dužnikom pokrenut postupak za otvaranje stečaja).

Kriterij „90 dana kašnjenja“ najčešće je korišten pristup te je on u skladu sa Bazelskim preporukama za prudencijalni tretman problematične imovine banaka (Banka za međunarodna poravnanja, 2016). Prema njemu, izloženosti se smatraju neprihodonosnim:

- a) ukoliko su u statusu neispunjavanja obveza (engl. *Default*) – smatra se da je nastupio status neispunjavanja obveza ukoliko je zadovoljen jedan ili oba slijedeća kriterija: (i) banka smatra kako nije vjerojatno da dužnik ispunji svoje obveze u cijelosti, bez aktiviranja kolaterala; (ii) dužnik kasni sa plaćanjem svojih obveza više od 90 dana po bilo kojoj materijalno značajnoj izloženosti prema bankovnoj grupi;

b) ukoliko je umanjena vrijednost izloženosti (engl. *Impaired Exposure*)¹;

c) sve ostale izloženosti koje nisu u statusu neispunjavanja obveza niti im je umanjena vrijednost, ali su materijalno značajne i u kašnjenju su više od 90 dana, ili postoji velika vjerojatnost da glavnica i kamate neće biti naplaćene bez aktivacije kolaterala, neovisno o danima kašnjenja.

Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2017.a) neprihodonosne izloženosti (engl. *Non Performing Exposures, NPE*) su:

a) materijalne izloženosti sa kašnjenjem dužim od 90 dana ili

b) procjena banke kako dužnikovo podmirenje obveza nije izvjesno u potpunosti bez aktivacije kolaterala, neovisno o postojanju dospjelog iznosa ili dospjelog broja dana kašnjenja.

Odluke Hrvatske narodne banke u tom dijelu usklađene su sa *Uredbom (EU) br. 575/2013 o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva*, prema kojoj je status neispunjavanja obveza pojedinog dužnika nastao kada je ispunjen jedan ili oba uvjeta:

a) institucija smatra vjerojatnim da dužnik neće u cijelosti podmiriti svoje obveze prema instituciji, njezinom matičnom društvu ili bilo kojem od njezinih društava kćeri ne uzimajući u obzir mogućnost naplate iz kolaterala;

b) dužnik više od 90 dana nije ispunio svoju dospjelu obvezu po bilo kojoj značajnoj kreditnoj obvezi prema instituciji, njezinom matičnom društvu ili bilo kojem od njezinih društava kćeri. Nadležna tijela mogu zamijeniti 90 dana sa 180 dana za izloženosti koje su osigurane stambenom nekretninom ili poslovnom nekretninom malog i srednjeg poduzetnika iz kategorije izloženosti prema stanovništvu, kao i izloženosti prema subjektima javnog sektora.

Osim toga, prema *Odluci o klasifikaciji izloženosti u rizične skupine i načinu utvrđivanja kreditnih gubitaka* (Hrvatska narodna banka, 2022.c) od banaka se zahtijeva da kontinuirano procjenjuju kvalitetu kreditne izloženosti prema klijentima te da svaku izloženost klasificiraju unutar odgovarajuće rizične skupine.

2.3.1. Čimbenici koji utječu na narušavanje kvalitete kreditnog portfelja

S obzirom na važnost kvalitete kreditnog portfelja za stabilnost poslovanja banke, financijsku stabilnost u cjelini, ali i ekonomsku stabilnost zbog snažne povezanosti financijskog sustava i

¹ U skladu sa Međunarodnim standardom financijskog izvještavanja (MSFI) 9 – Financijski instrumenti, odnosno računovodstvenim standardom ASC 310-10-35 u slučaju US GAAP standarda (engl. *Generally Accepted Accounting Principles*) sustava izvještavanja.

ekonomije u cjelini, bitno je razmotriti čimbenike koji utječu na porast neprihodonosnih kredita banaka. Financijska kriza 2007./08. i njene posljedice koje su se između ostalog očitovale i u izraženijem porastu te neprihvatljivo visokim razinama neprihodonosnih kredita u narednom razdoblju u mnogim, a naglašenije u manje razvijenim ekonomijama, dodatno je naglasila važnost ove problematike.

Čimbenici koji utječu na povećanje neprihodonosnih kredita mogu se podijeliti u 3 osnovne skupine: a) makroekonomski čimbenici, b) institucionalni čimbenici te c) bankovni (poslovni) čimbenici. Temeljni makroekonomski čimbenici pritom uključuju primjerice stopu rasta bruto domaćeg proizvoda (BDP), stopu nezaposlenosti, stopu inflacije, udio javnog duga u BDP-u i sl., dok institucionalni čimbenici obuhvaćaju poslovno okruženje koje uključuje i efikasnost državne uprave i pravosudnog sustava, a treba jamčiti sigurnost i osigurati konkurentnost na tržištu. Makroekonomski i institucionalni čimbenici nisu pod kontrolom banke te ih se stoga može tretirati egzogenim čimbenicima. S druge strane, bankovni (poslovni) čimbenici u značajnoj su mjeri pod kontrolom banke (endogeni čimbenici), a među najvažnijima se ističu menadžment banke, kreditne politike i procedure, veličina banke, kreditni rast, odgovarajuća razina kapitala, troškovna efikasnost i profitabilnost banke. (Tanasković i Jandrić, 2015)

Pogoršanje kvalitete kreditnog portfelja banke obično je posljedica kombinacije više čimbenika. Općenito, neprihodonosne kredite karakterizira njihova procikličnost, odnosno njihova direktna veza s ekonomskom aktivnošću gospodarstva u cjelini. U uvjetima ekspanzije gospodarstva, neprihodonosni krediti bilježe relativno niske razine, dok se u uvjetima stresova i kriza neprihodonosni krediti mogu kretati na visokim, neprihvatljivim razinama.

Tablica 4. Korelacija makroekonomskih čimbenika kvalitete kreditnog portfelja

Makroekonomski čimbenik	Moguća korelacija	Smjer kretanja čimbenika	Smjer kretanja udjela neprihodonosnih kredita
BDP	negativna (-)	↗ ↘	↘ ↗
Nezaposlenost	pozitivna (+)	↗ ↘	↗ ↘
Kamatne stope	pozitivna (+)	↗ ↘	↗ ↘
Devizni tečaj	negativna (-)	↗ ↘	↘ ↗
	pozitivna (+)	↗ ↘	↗ ↘
Inflacija	negativna (-)	↗ ↘	↘ ↗
	pozitivna (+)	↗ ↘	↗ ↘

Izvor: obrada autora prema Cesarec, A. (2022), *Odrednice neprihodujućih kreditnih izloženosti i ekonomski učinci na financijsku stabilnost u Europskoj uniji*, doktorski rad, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb

Detaljan prikaz korelacije makroekonomskih čimbenika koji utječu na kvalitetu kreditnog portfelja prikazan je u tablici 4. Rast bruto domaćeg proizvoda ima direktan utjecaj na pad razine neprihodonosnih kredita, a vrijedi i obrnuto. U uvjetima ekonomske ekspanzije i blagostanja, poduzeća i stanovništvo raspolažu s rastućim prihodima te klijenti imaju dovoljno sredstava za servisiranje svojih obaveza prema banci, a i banke nemaju problem s odobravanjem novih kredita s obzirom na takve uvjete. Nadalje, u uvjetima visoke nezaposlenosti, kreditna sposobnost stanovništva pada što ima za direktnu posljedicu smanjenje kvalitete postojećeg kreditnog portfelja s obzirom na nemogućnost ili na teže servisiranje obveza dužnika prema banci. Dodatno, u takvim uvjetima padaju kupovna moć i potrošnja što se reflektira na prihode poduzeća uslijed čega servisiranje njihovih kredita također postaje problematično. Prema Cesarec (2022) veza između kamatnih stopa i neprihodonosnih kredita je pozitivna. U uvjetima visokih kamatnih stopa postojeći dužnici koji imaju kredite s varijabilnom kamatnom stopom potencijalno će teže podmirivati svoje obveze koje se povećavaju u odnosu na početno ugovorenu razinu, ali više kamatne stope mogu potaknuti interes banaka za rizičnijim (potencijalno profitabilnijim) kreditiranjem što u budućem razdoblju također može dovesti do porasta udjela neprihodonosnih kredita. Promjene deviznog tečaja kod kredita u domaćoj valuti s valutnom klauzulom, te kredita u stranoj valuti može imati izrazito nepovoljan utjecaj na kretanje razine neprihodonosnih kredita u slučaju značajnijeg porasta deviznog tečaja. Prema Beck et al. (2013), deprecijacija tečaja domaće valute može dovesti do porasta razine neprihodonosnih kredita u zemljama u kojima postoji velik udio kredita u stranoj valuti. U tom slučaju, kreditni dužnici koji dohodak primaju u domaćoj valuti, a kredit imaju u stranoj valuti, i koji nisu zaštićeni od valutnog rizika, mogu imati značajne poteškoće s otplatom kredita. S druge strane, u relativno otvorenim ekonomijama, deprecijacija domaće valute može dovesti do povećanja izvoza što može imati povoljan utjecaj na financijski položaj korporativnog sektora, a posljedično i na smanjenje neprihodonosnih kredita. Stabilnost cijena važna je za ekonomski rast što pak ima utjecaj na mogućnost otplate kredita klijenata. Utjecaj inflacije na neprihodonosne kredite može biti pozitivan i negativan. Naime, u uvjetima visoke inflacije vrijednost kredita s fiksnom kamatnom stopom se smanjuje što ima za posljedicu lakšu otplatu kredita, međutim ukoliko je kredit odobren uz promjenjivu kamatnu stopu tada će u uvjetima visoke inflacije i kamatna stopa na kredit rasti što može dovesti do otežane otplate kredita, a posljedično je moguće da takav kredit postane neprihodonosan (Ćurak et al., 2013). U zemljama gdje su kamatne stope na kredite varijabilne, više stope inflacije mogu rezultirati višim kamatnim stopama što ima za posljedicu smanjenje realnog dohotka, a posljedično i rast neprihodonosnih kredita. Poslovno

okruženje važno je za učinkovito funkcioniranje financijskog sustava. Neučinkovita efikasnost državne uprave i pravosudnog sustava može utjecati na tržišnu konkurenciju, a to posljedično može imati nepovoljan utjecaj na kreditnu sposobnost dužnika i time otežati njihovo ispunjavanje kreditnih obaveza prema banci te narušiti kvalitetu kreditne aktive banaka (Tanasković i Jandrić, 2013). Prema Bayar (2019) institucionalni čimbenici mogu se promotriti kroz *Indeks ekonomske slobode*² (engl. *Index of Economic Freedom*) koji uključuje vladavinu prava, veličinu državne uprave, regulatornu efikasnost te otvorenost tržišta, i prema kojem povećanje tog indeksa ima povoljan učinak na smanjenje neprihodonosnih kredita.

Pored makroekonomskih i institucionalnih čimbenika, važan utjecaj na razinu neprihodonosnih kredita imaju i bankovni (poslovni) čimbenici koji su pod kontrolom menadžmenta banke. Općenito, loša kreditna politika banke, nepoštivanje kvalitetne procedure odobravanja kredita i procjene kreditne sposobnosti, te neodgovarajuće praćenje kvalitete kreditnog portfelja i upravljanje kreditnim rizikom neminovno dovodi do rasta neprihodonosnih kredita. Veličina banke također može imati utjecaj na kvalitetu kreditnog portfelja. Naime, velike banke sposobnije su rješavati problem asimetričnih informacija naspram malih banaka, a s obzirom da raspolažu s više informacija, imaju i razvijenije sustave ranog upozorenja, ekspertne timove koji se bave restrukturiranjem izloženosti u ranoj fazi nastanka neprihodonosnih kredita i slično. Također, efikasnije su u pogledu kvalitetnih kreditnih politika i praćenja kvalitete kreditnog portfelja te mogu lakše diversificirati svoju imovinu što ih čini otpornijima na potencijalne šokove (Ćurak et al., 2013). Kreditni rast odraz je politike menadžmenta u upravljanju bankom. Rizičniji profil banke podrazumijeva agresivniji rast kreditnog portfelja, često nauštrb kvalitete kreditnih standarda (posebice u kratkom roku). Posljedica toga je problem negativne selekcije koja utječe na porast neprihodonosnih kredita. Prema Tanasković i Jandrić (2015) hipoteza moralnog hazarda govori u prilog tome da su banke sa relativno niskom razinom kapitala sklonije rizičnijem odobravanju kredita što rezultira kvarenjem kvalitete kreditnog portfelja. Međutim, visoka razina kapitala također može ohrabriti banke na rizičnije kreditiranje, s obzirom da im osigurava bolju otpornost na potencijalne šokove (Ćurak et al., 2013). Niska efikasnost može podrazumijevati da je banka angažirala manje resursa pri procjeni kreditnog rizika, što dovodi do problema negativne selekcije, a u kombinaciji sa slabim praćenjem kvalitete kreditnog portfelja, u konačnici i do porasta neprihodonosnih kredita.

² Indeks ekonomske slobode može poprimiti vrijednosti od 0-100 pri čemu veća vrijednost Indeksa predstavlja veću ekonomsku slobodu.

Slijedom navedenog, evaluacija kreditnog portfelja banke podrazumijeva i detaljnu analizu čimbenika koji mogu imati utjecaj na njegovu kvalitetu, bilo da se radi o čimbenicima koji su pod kontrolom banke ili pak o čimbenicima na koje banka nema utjecaj ali ih je dužna pratiti, a što ujedno doprinosi i boljem upravljanju kreditnim rizikom te povezano sa time sprječavanju pojavnosti neprihodonosnih kredita iznad prihvatljivih razina.

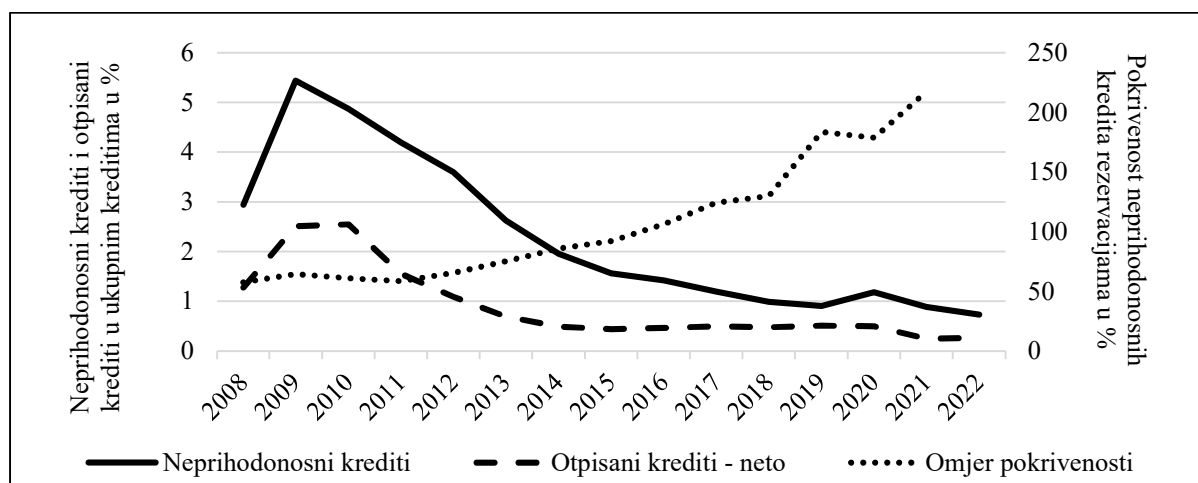
2.3.2. Kvaliteta kreditnog portfelja banaka u Sjedinjenim Američkim Državama i u Europskoj uniji uz poseban osvrt na stanje u Republici Hrvatskoj

Politika niskih kamatnih stopa, jeftino i povećano kreditiranje u kombinaciji sa oslabljenim kreditnim standardima te ekspanzijom financijskih inovacija na hipotekarnom tržištu (prvenstveno sekuritizacija drugorazrednih hipoteka) doveli su do velike potražnje i posljedično snažnog porasta cijena nekretnina u SAD-u početkom 2000.-ih. U razdoblju od 1998. – 2006. godine cijene stambenih nekretnina u SAD-u su se udvostručile, a dug stanovništva po osnovi odobrenih stambenih kredita porastao je sa 61% BDP-a na čak 97% BDP-a (Sustav federalnih rezervi, 2013). Dugotrajan i neutemeljen rast cijena nekretnina u SAD-u dosegao je vrhunac 2006. godine nakon čega cijene stambenih nekretnina počinju padati te je u razdoblju 2006. – 2009. taj pad iznosio preko 30% (Mishkin i Eakins, 2015). Značajan pad cijena stambenih nekretnina razotkrio je slabosti bankovnog sustava u pogledu oslabljene politike kreditiranja prvenstveno kod odobravanja i sekuritizacije drugorazrednih hipoteka što je rezultiralo narušenom kvalitetom kreditnog portfelja banaka, a u konačnici i globalnom financijskom krizom.

U prosincu 2007. godine američka ekonomija zabilježila je pad ukupne gospodarske aktivnosti i taj negativan trend trajao je sve do sredine 2009. godine pri čemu je BDP pao ukupno za 4,3% dok se stopa nezaposlenosti u navedenom razdoblju više nego udvostručila te je dosegla 10%. Oporavak američke ekonomije bio je dugotrajan i praćen umjerenim gospodarskim rastom koji je u prve 4 godine oporavka iznosio u prosjeku svega 2% pa je bilo potrebno čak 5 godina da se BDP vrati na pretkriznu razinu. (Sustav federalnih rezervi, 2013)

Najdublja recesija od Drugog svjetskog rata i njena dugotrajnost snažno su utjecali na mogućnost izvršenja kreditnih obveza dužnika te kvalitetu kreditnog portfelja banaka i stabilnost financijskog sustava općenito.

Grafikon 1. Neprihodonosni i otpisani krediti u ukupnim kreditima te pokrivenost neprihodonosnih kredita rezervacijama u SAD-u, 2008. – 2022.

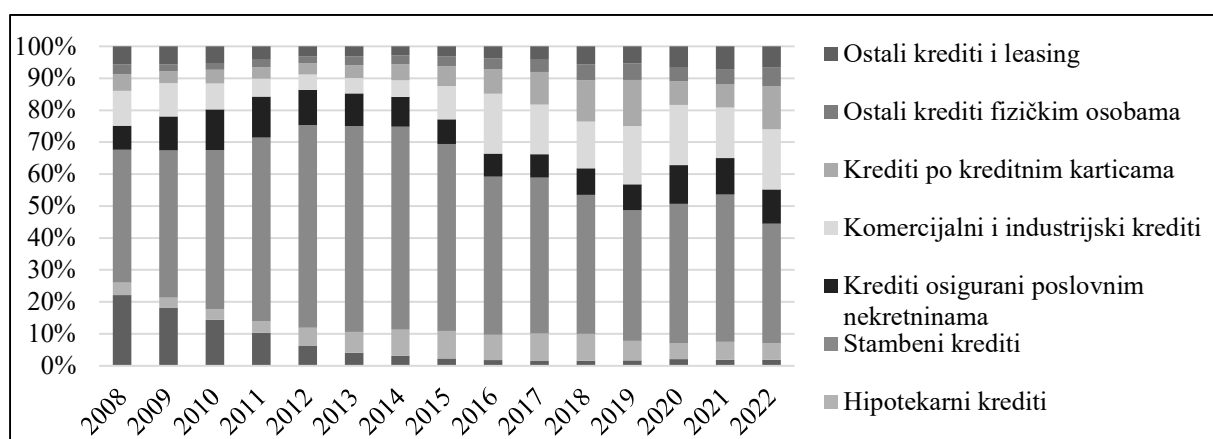
Izvor: obrada autora prema Američka savezna agencija za osiguranje depozita (2022.a), *FDIC – Historical trends na dan: 31.12.2022.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/statistics-at-a-glance/index.html>

Udio neprihodonosnih kredita u SAD-u više se nego udvostručio uslijed financijske krize te je 2009. godine dosegnuo vrhunac od 5,47% u ukupnim kreditima što je povijesni maksimum od početka praćenja 1984. godine (Američka savezna agencija za osiguranje depozita, 2022.a). Američka vlada poduzela je nekoliko mjera kako bi se stabiliziralo tržište. Poticano je restrukturiranje kredita tamo gdje je to bilo moguće i ekonomski opravdano, umjesto da banke agresivno naplaćuju svoja potraživanja ovrhama na nekretninama čija bi uspješnost bila dovedena u pitanje s obzirom na krizu na tržištu nekretnina. Dodatno, izglasane su porezne olakšice za kupce stambenih nekretnina koji su zapali u teškoće te je povećan maksimalan iznos hipoteka za koje je Federalna agencija za stanovanje (engl. *Federal Housing Administration, FHA*) jamčila. S druge strane, američka središnja banka snizila je kratkoročne kamatne stope na gotovo 0% u 2009. godini i dodatno dugoročne kamatne stope kako bi potaknula ekonomsku aktivnost, a to je uključivalo i kupnju državnih obveznica i vrijednosnica osiguranih hipotekama (Sustav federalnih rezervi, 2013).

U trećem kvartalu 2009. godine američko gospodarstvo počelo se oporavljati te je zabilježen trend rasta BDP-a. Stabilizacijom tržišta cijene nekretnina počele su se oporavljati, a usporedno s time uslijedio je i kontinuirani pad udjela neprihodonosnih kredita, sve do pandemije uzrokovane bolešću Covid-19 pri čemu je u 2020. godini ponovno zabilježen blagi rast udjela neprihodonosnih kredita. Trend smanjenja neprihodonosnih kredita nastavljen je već iduće, 2021. godine, da bi se na kraju 2022. godine udio neprihodonosnih kredita kretao na relativno

niskoj razini od svega 0,73%. Udio neto otpisanih kredita³ pratio je sličan, opadajući trend od početka 2010. godine pa sve do 2014. godine kada bilježi stagnaciju, a nakon pandemije bolesti Covid-19 nastavljen je trend daljnjeg pada. Pored navedenog, Američka savezna agencija za osiguranje depozita prati i kredite koji su u kašnjenju između 30-89 dana što je posebno važno za rano otkrivanje i brzo djelovanje, a koje može biti ključno pri suzbijanju pojavnosti neprihodonosnih kredita. U promatranom razdoblju 2008. - 2022. godine udio tih kredita iznosio je prosječno 0,96% u ukupnim kreditima pri čemu je najviši postotak zabilježen 2009. godine (2,05%) dok se krajem 2022. godine kretao na razini od 0,56% (Američka savezna agencija za osiguranje depozita, 2022.a).

Grafikon 2. Struktura neprihodonosnih kredita prema namjeni u SAD-u, 2008. – 2022.

Izvor: obrada autora prema Američka savezna agencija za osiguranje depozita (2023), *QBP Time Series Spreadsheets – Loan performance na dan: 12.03.2023.* [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/fdic-quarterly/index.html>

Grafikon 2 prikazuje kretanje strukture neprihodonosnih kredita banaka u SAD-u u razdoblju 2008. - 2022. godine i ukazuje na dominaciju stambenih kredita u toj strukturi u čitavom promatranom razdoblju, a što ne treba čuditi s obzirom da su dugoročni stambeni krediti značajno zastupljeni u kreditnom portfelju banke te su jedan od najprofitabilnijih, ali i najrizičnijih poslova upravo zbog neizvjesnosti i nesigurnosti koju nosi duži rok dospjeća. Taj trend je do 2022. godine ostao nepromijenjen, iako je udio tih kredita u ukupnom kreditnom portfelju ipak malo pao. Prema Američkoj saveznoj agenciji za osiguranje depozita (2023), na početku krize 2007./08. godine udio neprihodonosnih stambenih kredita iznosio je 41,5% (odnosno 64,8% ako se stambenim kreditima pribroje i hipotekarni krediti te krediti za izgradnju) s trendom rasta sve do 2013. godine kada je taj udio dosegnuo razinu od 64,4%

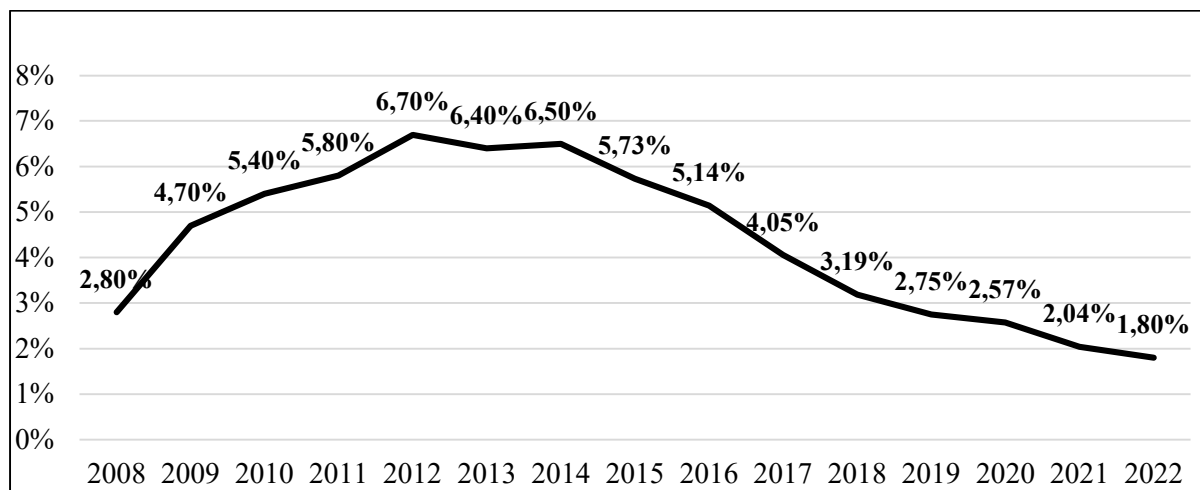
³ Odnose se na sve kredite i leasing potraživanja (koji su otpisani iz bilance zbog nenaplativosti) umanjeni za naplatu prethodno otpisanih kredita i leasing potraživanja.

(odnosno 75,1% sa pribrojenim hipotekarnim kreditima te kreditima za izgradnju). Iako je 2013. godine primjetan pad udjela neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima, u strukturi neprihodonosnih kredita nije došlo do pada udjela stambenih kredita. Prethodno opisane mjere za stabilizaciju na tržištu nekretnina počele su davati rezultate s određenim vremenskim pomakom tako da se tek od 2013. godine može govoriti o padu udjela neprihodonosnih stambenih kredita. Krajem 2022. godine stambeni krediti imali su udjel od 37,3% dok su komercijalni i industrijski krediti te krediti po kreditnim karticama bilježili veće udjele u neprihodonosnim kreditima nego što je to bilo u razdoblju prije krize (ukupno 32,2% u 2022. godini naspram 17% na početku krize).

Financijska kriza proširila se i na čitavu Europsku uniju čemu je doprinijela izloženost europskih financijskih institucija rizičnim plasmanima na američkom financijskom tržištu, ali i dugogodišnji strukturni problemi pojedinih zemalja članica Europske unije, prvenstveno Portugala, Italije, Grčke i Španjolske (Kordić et al., 2015). Prema Svjetskoj banci (2022) tijekom 2009. godine smanjena ekonomska aktivnost zabilježena je u svim zemljama Europske unije izuzev Poljske, pri čemu je značajan pad stope BDP-a zabilježen u Njemačkoj (-5,7%), Italiji (-5,3%), Grčkoj (-4,3%), Španjolskoj (-3,8%), Portugalu (-3,1%) i Francuskoj (-2,9%). Smanjena ekonomska aktivnost dovela je do smanjenih prihoda od poreza, a državno spašavanje posrnutih financijskih institucija zahtijevalo je dodatne izdatke iz proračuna pa se zbog velikih proračunskih deficita pojavila bojazan da će jače pogođene zemlje biti prisiljene proglasiti bankrot što je uzrokovalo snažan rast kamatnih stopa (Mishkin i Eakins, 2015). Prema podacima Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (2023) dugoročne kamatne stope na javni dug iznosile su u Grčkoj 22,5% (2012.), Portugalu 10,5% (2012.), Rumunjskoj 9,7% (2009.) Irskoj 9,6% (2011.), Mađarskoj 9,1% (2009.), a u Hrvatskoj 7,8% (2009.). Osim toga, nepovoljna kretanja zabilježena su i na tržištu radne snage pa su prema podacima Svjetske banke (2022) dvoznamenkaste stope nezaposlenosti zabilježene tijekom 2013. godine u Grčkoj (27,7%), Španjolskoj (26,1%), Portugalu (16,2%) te Italiji (12,7%).

Financijska kriza i njeni učinci u ekonomskoj sferi rezultirali su visokim razinama neprihodonosnih kredita u bilancama banaka u Europskoj uniji. Problem neprihodonosnih kredita je pri tom bio značajnije veći u EU nego u SAD-u, i prema udjelu neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima, i prema vremenu koje je bilo potrebno da banke značajnije smanje udjele takvih kredita u svojim bilancama.

Grafikon 3. Godišnji trend kretanja neprihodonosnih kredita na razini EU, 2008. – 2022.

Izvor: obrada autora prema Središnja banka Engleske (2016), *Non-performing loans: regulatory and accounting treatments of assets*, April 2016 [e-publikacija], London: Središnja banka Engleske, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2023.b), EBA Interactive Dashboard – Q4 2022 na dan: 03.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

Grafikon 3 prikazuje godišnji trend kretanja neprihodonosnih kredita na razini EU pri čemu je vidljivo kako je udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima neposredno nakon financijske krize 2007./08. bilježio uzlazni trend te je porastao sa 2,80% koliko je iznosio u 2008. godini na 6,70% u 2012. godini. Iako je tijekom 2013. godine zabilježen blagi pad udjela neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima, već u 2014. godini taj je udio porastao te su neprihodonosni krediti u Europskoj uniji iznosili gotovo 1,2 trilijuna EUR⁴, odnosno 6,5% od ukupnih kredita. Veliki volumeni neprihodonosnih kredita u godinama nakon izbijanja krize značajno su utjecali na kvalitetu kreditne aktive europskih banaka, premda se ona u proteklih 10 godina značajno poboljšala i u 2022. godine udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima iznosio je 1,80% odnosno 374,1 milijarde EUR. U razdoblju od 2014. – 2022. godine udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima kontinuirano se smanjuje pri čemu je njihovo prosječno godišnje smanjenje iznosilo 0,60%, a tom padu doprinijela je stroža regulacija temeljem Basel III standarda koji je implementiran u europsku legislativu u okviru *Uredbe (EU) br. 575/2013 o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva*⁵, i kojom se od banaka zahtijeva bolja likvidnost te posebice bolja kapitaliziranost. Dodatno, došlo je do promjene računovodstvenog okvira u pogledu vrednovanja financijske

⁴ U statistiku ne ulaze podaci za Veliku Britaniju imajući u vidu kako ona više nije članica Europske unije, a sa ciljem kasnije usporedivosti podataka po godinama.

⁵ Poznata i kao Uredba o kapitalnim zahtjevima (engl. *Capital Requirements Directive*)

imovine uvođenjem Međunarodnog standarda financijskog izvještavanja (engl. *International Financial Reporting Standards, IFRS*) koji je omogućio ranije priznavanje očekivanih kreditnih gubitaka. Banke su postale organiziranije, iskusnije i efikasnije u rješavanju problema neprihodonosnih kredita te su koristile različite strategije rješavanja neprihodonosnih kredita, od internog pristupa gdje same pokušavaju naplatiti neprihodonosni kredit pa do sekuritizacije kreditnih potraživanja podupirane od strane države, korištenja nacionalnog društva za upravljanje imovinom te direktne prodaje neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2019). Također, u pojedinim zemljama EU došlo je i do značajnih reformi u pravosudnom sustavu. Primjerice, u Italiji su izmjenama i dopunama stečajnog zakona poboljšane mogućnosti restrukturiranja u vidu predstečajnih i izvansudskih nagodbi te je ubrzan proces prisilne prodaje kolaterala skraćivanjem sudskih rokova i uključivanjem profesionalnih eksperata poput javnih bilježnika i odvjetnika u proces prodaje, s ciljem dodatnog rasterećivanja pravosudnog sustava (Marucci et al., 2015). U Grčkoj je 2021. godine donesen novi zakon o namirenju koji je omogućio izvansudske te predstečajne nagodbe koje zahtijevaju minimalan angažman sudova, a zahvaljujući provedenoj digitalizaciji pravnog sustava, pravni proces prisilne naplate je ubrzan (Vienna Initiative, 2022). Prema Europskoj bankovnoj federaciji (2022), makroekonomski okvir u zemljama Europske unije postajao je sve povoljniji što je dovelo do ponovnog rasta kreditiranja u razdoblju 2016. – 2022. (prosječno godišnje 3%) uslijed čega se udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima također počeo smanjivati. Uslijed pandemije bolesti Covid-19 očekivao se ponovno izraženiji rast neprihodonosnih kredita, međutim to se ipak nije dogodilo, čemu su pored prethodno učinjenih napora u svrhu poboljšanja kvalitete kreditnog portfelja i regulatorne nadogradnje svakako doprinijele i mjere implementirane od strane država usmjerene na ublažavanje negativnog utjecaja pandemije na gospodarstvo (moratoriji na plaćanja kredita, i sl.). Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2022) na dan 30.06.2020. iznos kredita koji su bili u statusu moratorija u Europskoj uniji iznosio je 871 milijardu EUR (otprilike 6% ukupnih kredita banaka), od čega se 70% odnosilo na francuske, talijanske i španjolske banke. Među zemljama Europske unije uočene su značajne razlike u iznosima i udjelima neprihodonosnih kredita (tablica 5).

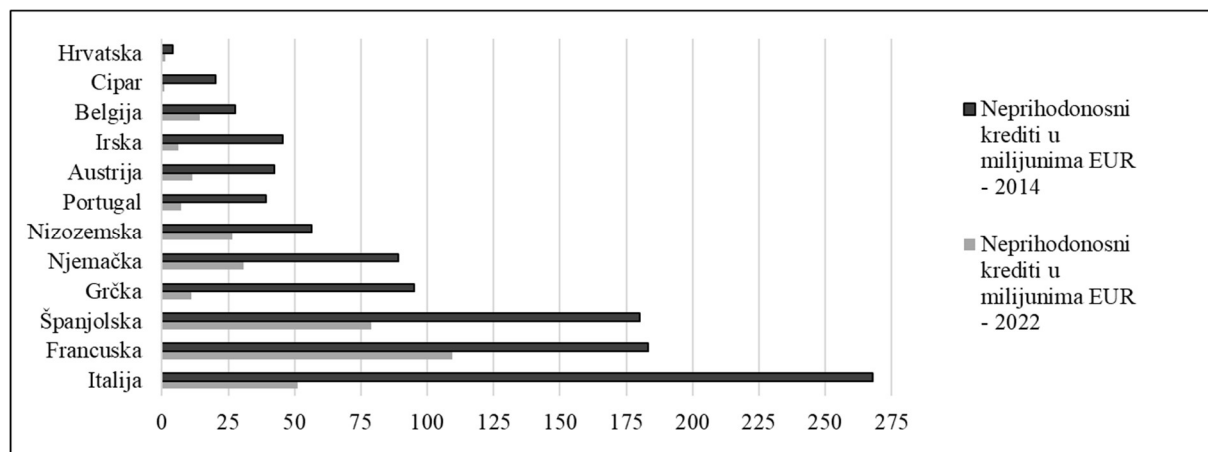
Tablica 5. Neprihodonosni krediti u izabranim zemljama EU, 2014. – 2022.

U milijunima EUR	2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
Cipar	20,2	50,8%	18,7	48,9%	12,6	44,8%	10,1	38,9%	n.a.	34,1%	5,8	19,4%	3,2	11,5%	1,4	4,1%	1,1	3,1%
Grčka	95,0	39,7%	91,0	46,2%	82,6	45,9%	75,8	44,9%	62,7	41,3%	70,5	35,2%	53,7	25,5%	15,2	7,0%	11,0	4,6%
Slovenija	n.a.	24,6%	2,7	21,5%	1,9	14,4%	1,5	10,5%	1,0	6,8%	0,6	3,7%	0,8	3,2%	0,6	2,2%	0,7	1,8%
Rumunjska	4,9	22,2%	3,6	14,6%	2,1	10,1%	1,4	6,5%	1,3	5,3%	1,3	4,1%	1,3	3,7%	1,2	3,2%	1,2	2,7%
Irska	45,4	21,6%	35,8	17,8%	26,2	13,6%	19,3	10,5%	10,0	5,8%	7,0	3,3%	9,3	4,2%	7,7	2,8%	6,1	1,8%
Madžarska	8,2	19,4%	5,5	14,0%	4,2	11,5%	3,1	8,9%	2,3	6,0%	2,7	4,5%	2,6	4,0%	3,2	3,5%	3,5	3,5%
Portugal	39,2	18,0%	39,9	19,6%	35,0	19,5%	26,2	15,2%	20,6	10,1%	15,1	6,5%	12,2	4,9%	7,9	3,6%	7,2	3,0%
Italija	267,9	17,0%	261,6	16,8%	233,6	15,3%	169,0	11,1%	121,2	8,3%	115,5	6,7%	76,7	4,1%	60,8	3,1%	51,2	2,4%
Hrvatska	3,9	13,7%	3,8	12,5%	2,7	10,1%	2,1	7,5%	2,0	6,4%	1,7	4,3%	1,8	4,4%	1,5	3,3%	1,2	2,2%
Španjolska	180,1	8,1%	145,7	6,3%	123,2	5,7%	94,7	4,5%	80,2	3,8%	79,2	3,2%	69,7	2,9%	82,4	3,0%	79,0	2,8%
Poljska	7,1	7,3%	6,7	6,8%	5,8	6,1%	6,0	5,8%	5,6	4,9%	6,3	4,8%	6,1	5,1%	5,8	4,5%	5,8	4,2%
Slovačka	0,9	5,4%	0,5	5,2%	1,3	4,2%	1,2	3,4%	1,1	2,8%	1,1	2,6%	1,0	2,2%	0,9	1,6%	0,9	1,4%
Češka	3,2	4,5%	2,6	3,3%	1,9	2,5%	1,7	1,6%	1,8	1,4%	1,8	1,3%	2,0	1,5%	2,1	1,4%	2,1	1,4%
Francuska	183,1	4,2%	166,4	4,0%	148,0	3,7%	126,9	3,1%	124,1	2,8%	120,2	2,5%	119,3	2,2%	110,9	1,9%	109,6	1,9%
Njemačka	89,0	3,7%	68,1	3,0%	56,7	2,5%	41,6	1,9%	29,0	1,3%	30,0	1,3%	32,5	1,3%	29,7	1,1%	30,7	1,1%
EU	1.120	6,5%	999	5,7%	852	5,1%	676	4,1%	547	3,2%	548	2,7%	488	2,6%	412	2,0%	384	1,8%

Izvor: obrada autora prema Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2023.b), EBA Interactive Dashboard – Q4 2022 na dan: 03.04.2023 [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

U razdoblju 2014. – 2022. godine zemlje najpogođenije financijskom krizom bilježile su najviše udjele neprihodonosnih kredita. Cipar je primjerice u 2014. godini imao udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima od čak 50%, Grčka 39,7% (i koji su dosegli maksimum od 46,2% u 2015. godini), a udjele iznad 10% u 2014. godini bilježile su još Slovenija (24,6%), Rumunjska (22,2%), Irska (21,6%), Madžarska (19,4%), Portugal (18%), Italija (17%) i Hrvatska (13,7%), a to su ujedno i zemlje u kojima je pad BDP-a neposredno nakon financijske krize bio značajan i bilo je potrebno duže vrijeme da dođe do oporavka njihovih gospodarstava nego što je to bio slučaj kod zemalja poput Češke, Francuske i Njemačke u kojima je udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima bio manji od 5% u 2014. godini i koje su zabilježile manji i kratkotrajan pad BDP-a (Svjetska banka, 2022). Dodatno, prema podacima Europskog nadzornog tijela za bankarstvo (2023.b), 5 zemalja imalo je udjel od 73% u ukupnim neprihodonosnim kreditima u Europskoj uniji u 2014., odnosno iznos od 815,1 milijarde EUR i to redom kako slijedi: Italija (267,9 milijardi EUR), Francuska (183,1 milijardi EUR), Španjolska (180,1 milijardi EUR), Grčka (95 milijardi EUR) i Njemačka (89 milijardi EUR).

Grafikon 4. Smanjenje neprihodonosnih kredita u izabranim zemljama EU, 2014. – 2022.

Izvor: obrada autora prema Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2023.b), EBA Interactive Dashboard – Q4 2022 na dan: 03.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

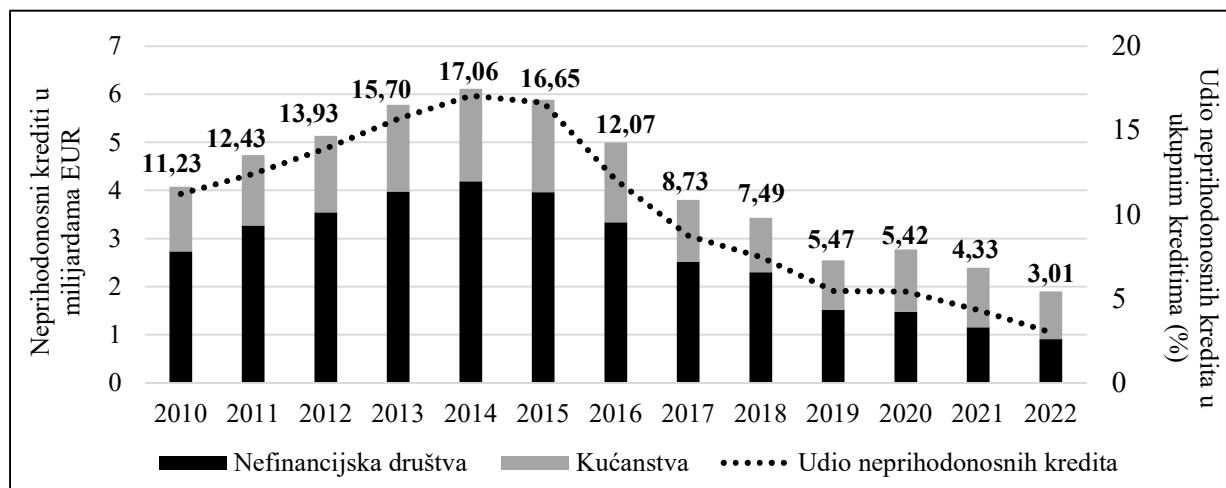
Na grafikonu 4 prikazano je smanjenje neprihodonosnih kredita u izabranim zemljama Europske unije u razdoblju 2014. – 2022. gdje je primjetno kako su talijanske banke bile veoma efikasne u tom smanjenju i koje je iznosilo čak 81% u promatranom razdoblju. Tom smanjenju doprinijela je reforma pravosudnog sustava te omogućavanje predstečajnih i izvansudskih nagodbi kao i značajno korištenje sekuritizacije kao strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima. Španjolske banke smanjile su neprihodonosne kredite u istom razdoblju za 56% i to primarno korištenjem strategije prodaje neprihodonosnih kredita te prijenosom značajnog dijela neprihodonosnih kredita na nacionalno društvo za upravljanje imovinom, a manjim dijelom sekuritizacijom neprihodonosnih kredita. Grčke banke uspjele su smanjiti neprihodonosne kredite u promatranom razdoblju za čak 88% na što je znatan utjecaj imao novi zakon o namirenju koji je omogućio izvansudske i predstečajne nagodbe, zatim digitalizacija pravosudnog sustava čime je proces prisilne naplate ubrzan, ali i sekuritizacijom neprihodonosnih kredita (iako se to smanjenje značajnije ostvarilo u posljednjim godinama promatranog razdoblja u odnosu na talijanske i španjolske banke). Banke u Francuskoj smanjile su neprihodonosne kredite za 40%, međutim njihova strategija se primarno odnosila na interno upravljanje neprihodonosnim kreditima. Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2023.b), značajnim smanjenjem neprihodonosnih kredita njihov udio u ukupnim kreditima u 2022. godini u svim zemljama Europske unije bio je ispod 5%, međutim u pojedinim zemljama taj udio je i dalje relativno visok, primjerice u Grčkoj gdje iznosi 4,6% dok je u apsolutnom iznosu najviše neprihodonosnih kredita u 2022. godini zabilježeno u Francuskoj (111,5 milijardi EUR), Španjolskoj (75,5 milijardi EUR) te Italiji (45,7 milijardi EUR). Slijedom

navedenog, zemlje koje su značajno smanjile udjele neprihodonosnih kredita uglavnom su provele reforme pravosudnog sustava i omogućile jednostavnije i brže postupke naplate i nagodbe, a dodatno su i banke koristile različite strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima, poput prodaje neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu, prijenosa takvih izloženosti na nacionalno društvo za upravljanje imovinom ili pak sekuritizacijom neprihodonosnih kredita.

Unatoč pozitivnim trendovima smanjenja udjela neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima u Europskoj uniji, primjetan je povećan rizik od pogoršanja kvalitete kreditnog portfelja. Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2023) udio kredita kod kojih postoji značajno povećanje kreditnog rizika u odnosu na inicijalno odobren kredit i koji se smatraju ranim pokazateljem narušavanja kvalitete kreditnog portfelja (engl. *Stage 2 Loans*) na 30.06.2022. iznosio je 9,5% (1,4 trilijuna EUR) što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu kada je taj udio iznosio 8,8%. Također, kvaliteta kredita koji su bili obuhvaćeni mjerama zbog pandemije bolesti Covid-19 dodatno se pogoršava te je u prvom kvartalu 2022. godine ukupan iznos takvih kredita iznosio 649 milijardi EUR (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2023).

Hrvatsko gospodarstvo snažno je bilo pogođeno financijskom krizom. Pad bruto domaćeg proizvoda u 2009. godini iznosio je -7,2% pri čemu je kontinuiran pad tog pokazatelja zabilježen narednih 6 godina. Stopa nezaposlenosti bilježila je porast od 2009. godine sve do 2013. godine kada je dosegla vrhunac od 17,3%, a udio neprihodonosnih kredita pratio je negativne makroekonomske trendove te je u 2009. godini porastao za čak 64% u odnosu na 2008. godinu, odnosno u 2010. godini za 50% u odnosu na 2009. godinu. Usljed aprecijacije tečaja švicarskog franka u odnosu na nacionalnu valutu, udio neprihodonosnih kredita dodatno je porastao te je u 2014. godini dosegnuo vrhunac od 17,06% (Hrvatska narodna banka, 2023). U 2015. godini hrvatsko gospodarstvo zabilježilo je rast realnog BDP-a od 2,5% dok se stopa nezaposlenosti smanjila na 16,2% čime je nepovoljan trend promijenjen te se usporedno sa time i udio neprihodonosnih kredita nastavio smanjivati sve do kraja 2022. godine kada je taj udio pao na 3,01% (Hrvatska narodna banka, 2023).

Grafikon 5. Neprihodonosni krediti u Republici Hrvatskoj, 2010. – 2022.

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2023.a), *Tablica SV3 Kvaliteta kredita kreditnih institucija* na dan 13.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>

U strukturi neprihodonosnih kredita, značajnije viši udjeli zabilježeni su kod sektora nefinancijskih poduzeća nego kod sektora kućanstva. Od 2008. do 2014. godine udio neprihodonosnih kredita nefinancijskih poduzeća bio je kontinuirano dvostruko viši od udjela neprihodonosnih kredita sektora kućanstva i sudjelovali su u ukupnim neprihodonosnim kreditima sa prosječno 67%, a oni sektora kućanstva sa prosječno 33% (Hrvatska narodna banka, 2023). Taj trend počinje se mijenjati tek 2019. godine i traje sve do 2022. godine u kojoj su neprihodonosni krediti sektora kućanstva imali udio od 52%, a sektor nefinancijskih poduzeća 48% u ukupnim neprihodonosnim kreditima. Neprihodonosni krediti sektora opće države, kreditnih i ostalih financijskih institucija u promatranom razdoblju bio je zanemariv. U strukturi neprihodonosnih kredita nefinancijskih poduzeća u promatranom razdoblju 2010. – 2022. (tablica 6) prednjačila je prerađivačka industrija (prosječno 23%), zatim građevinarstvo (prosječno 20%) te trgovina na veliko i malo (prosječno 19%). Osim toga, ako se promotri struktura neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima pojedine grane, tada je vidljivo da je u portfelju kredita sektora građevinarstva gotovo 40% kredita bilo neprihodonosno u razdoblju od 2010. – 2022., pri čemu je vrhunac zabilježen 2014. godine kada je taj udio iznosio čak 67,19%. (Hrvatska narodna banka, 2023)

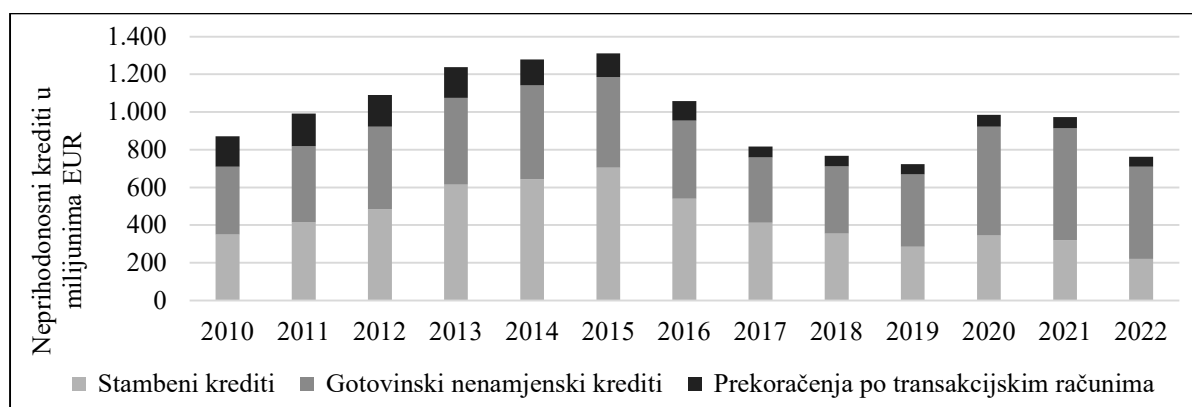
Tablica 6. Neprihodonosni krediti nefinancijskih društava u Republici Hrvatskoj prema djelatnosti, u milijunima EUR, 2010. – 2022.

Nefinancijska društva	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo</i>	76	78	63	75	102	103	85	106	150	97	103	40	34
<i>Prerađivačka industrija</i>	531	641	665	786	867	901	643	471	510	436	443	325	277
<i>Opskrba el. energijom, plinom, parom i klimatizacija</i>	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	27	37	41	41	5	5	20
<i>Građevinarstvo</i>	633	786	954	1.117	1.131	1.070	745	507	366	214	193	118	114
<i>Trgovina na veliko i malo</i>	602	723	692	787	880	795	616	518	373	268	247	179	130
<i>Prijevoz i skladištenje</i>	81	80	65	78	74	53	76	84	66	49	84	118	96
<i>Pružanje smještaja, pripreme i usluživanja hrane</i>	190	235	193	214	195	206	176	176	131	118	142	169	128
<i>Poslovanje nekretninama</i>	136	181	283	267	341	325	471	258	228	110	59	54	36
<i>Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti</i>	207	243	271	289	256	206	188	137	100	77	49	38	26
<i>Ostalo</i>	274	306	361	364	341	305	309	227	334	108	151	108	48
UKUPNO	2.730	3.274	3.547	3.977	4.188	3.963	3.337	2.520	2.299	1.518	1.476	1.155	908

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2023.a), Tablica SV3 Kvaliteta kredita kreditnih institucija na dan 13.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>

Na grafikonu 6 vidljiva je struktura neprihodonosnih kredita sektora kućanstva u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2010. - 2022., prema kojoj su gotovinski nenamjenski krediti prosječno bili zastupljeni sa 46%, nakon čega slijede stambeni krediti sa 43% te prekoračenja po transakcijskim računima 10% (Hrvatska narodna banka, 2023). U razdoblju od 2010. - 2015. godine udio neprihodonosnih stambenih kredita je rastao da bi od 2016. godine uslijedio trend pada njihova udjela u ukupnim neprihodonosnim kreditima. Udio neprihodonosnih gotovinskih nenamjenskih kredita od 2010. - 2015. godine bilježio je opadajući trend da bi nakon 2015. godine njihov udio u ukupnim neprihodonosnim kreditima počeo rasti. Neprihodonosne izloženosti s osnove prekoračenja po transakcijskim računima od 2010. - 2016. godine bilježe pad, a nakon toga pa sve do 2022. godine uglavnom su na stabilnim razinama.

Grafikon 6. Neprihodonosni krediti sektora kućanstva u Republici Hrvatskoj, 2010. – 2022.

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2023.a), Tablica SV3 Kvaliteta kredita kreditnih institucija na dan 13.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>

Posljednjih desetak godina, kao posljedica financijske krize 2007./08., neprihodonosni krediti značajno su utjecali na kvalitetu kreditne aktive banaka u SAD-u, Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj. Pritom su neprihodonosni krediti u SAD-u dosegali udio u ukupnim kreditima 5,47% (2009.), dok je taj udio u Europskoj uniji bio nešto viši i iznosio je 6,70% (2012.), a u Republici Hrvatskoj bio je značajno viši, čak 17,06% (2014.). Visoki udjeli neprihodonosnih kredita utjecali su na smanjenje profitabilnosti banaka i slabije usmjerenosti na kreditiranje gospodarstva, sa nepovoljnim utjecajem na njihov rast i razvoj. Kvarenje kreditnog portfelja te dugotrajnost problema zahtijevali su posebnu pozornost regulatora, imajući u vidu i stabilnost čitavog bankovnog sustava. Regulatorna nadogradnja i pojačana bankovna supervizija povezana sa odgovarajućim razinama potrebnog kapitala banke te računovodstvenim vrednovanjem financijske imovine i politikama rezervacija za potencijalne gubitke bile su nužne kako bi se doprinijelo rješavanju problema neprihodonosnih kredita te spriječilo njihovo prekomjerno gomilanje u budućnosti. Uslijed toga, a povezano i sa strategijama upravljanja neprihodonosnih kredita koje su banke primjenjivale, udio neprihodonosnih kredita u SAD-u, Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj značajno je smanjen. Na kraju 2022. godine najniži udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima zabilježen je u SAD-u (0,73%,) dok se u Europskoj uniji kretao na razini od 1,80%, odnosno u Republici Hrvatskoj na razini od 3,01%.

2.4. Regulatorna pokrivenost upravljanja neprihodonosnim kreditima

Banke su odgovorne za razboritost u poslovanju, koje između ostalog podrazumijeva profesionalno odobravanje kredita, upravljanje kreditnim politikama te kvalitetom aktive, uključujući i sustave ranog upozorenja i praćenja kredita, kako bi pravovremeno mogle prepoznati potencijalno kvarenje kreditnog portfelja te sukladno tome izdvojiti odgovarajuće rezervacije za očekivane buduće gubitke, ali i kvalitetno upravljati već postojećim neprihodonosnim izloženostima, pri čemu je uloga bankovne supervizije nadgledati te procese i implementirati nadzorne mjere, tamo gdje je to potrebno (Vijeće Europske unije, 2017).

Premda su banke jedan od najreguliranijih subjekata u gospodarstvu, uslijed značajnih nepovoljnih učinaka financijske krize 2007./08., pojavila se potreba za jačanjem financijskih

sustava te je Skupina G-20 (engl. *Group of Twenty*)⁶ pozvala na poduzimanje međunarodno usklađenih napora usmjerenih na jačanje transparentnosti, odgovornosti i regulatornog uređenja kroz poboljšanje kvantitete i kvalitete kapitala u bankovnom sustavu nakon osiguravanja gospodarskog oporavka (Službeni list Europske unije, 2013). Temeljem toga dogovoren je niz mjera za jačanje regulatornog uređenja bankovnog sektora što je bila osnova za konačne mjere koje je krajem 2010. godine objavio Bazelski odbor za nadzor banaka (engl. *The Basel Committee on Banking Supervision, BCBS*), a koje su implementirane u međunarodni regulatorni okvir Basel III kojim se nastojalo poboljšati propise, nadzor i upravljanje rizicima u bankovnom sektoru. Osnovni ciljevi Basela III su slijedeći: a) povećanje razine i kvalitete kapitala, b) bolje upravljanje i prepoznavanje rizika, c) ograničavanje financijske poluge, d) unaprjeđenje likvidnosti banke te e) ograničavanje procikličnosti, a što je sve zajedno ugrađeno u regulatorni okvir kroz 3 stupa (engl. *Pillar*): 1) minimalni kapitalni zahtjevi, pokriće rizika i omjer financijske poluge, 2) upravljanje rizicima i supervizija, 3) tržišna disciplina (Banka za međunarodna poravnanja, 2017.a). Fokus je stavljen na rizično ponderiranu aktivu (engl. *Risk Weighted Asset, RWA*) što podrazumijeva da se svaka vrste imovine banke tretira u odnosu na njenu rizičnost, dobivajući odgovarajući ponder rizičnosti. Odgovarajuća kapitaliziranost banke može apsorbirati potencijalne gubitke i spriječiti njenu propast, te u skladu s time rizičnija imovina zahtjeva veće razine regulatornog kapitala banke. Za izračun kreditnih izloženosti banke mogu koristiti: a) standardizirani pristup (engl. *Standardised Approach*) prema kojem supervizor određuje pondere rizika prilikom određivanja rizično ponderirane aktive ili b) pristup zasnovan na internim rejting sustavima (engl. *Internal Ratings Based Approach, IRB*) kod kojeg banka sama izračunava kreditni rizik te rizično ponderiranu aktivu i koji mora biti odobren od strane supervizora. Omjer potrebnog kapitala izračunava se kao omjer regulatornog kapitala te rizično ponderirane aktive. (Banka za međunarodna poravnanja, 2019)

⁶ Forum za internacionalnu ekonomsku suradnju; sastoji se od 19 zemalja te Europske unije kao zasebne cjeline, a koje zasebno čine otprilike 85% svjetskog BDP-a, preko 75% svjetske trgovine, i otprilike 2/3 svjetske populacije.

Tablica 7. Pregled regulatornog kapitala sukladno regulatornom okviru Basel III

Vrsta kapitala	Opis stavki kapitala	Minimalno potreban nivo kapitala prema rizično ponderiranoj aktivi	Utjecaj na gubitke
Osnovni kapital (engl. <i>Tier 1 capital</i>)	Temeljni kapital (engl. <i>Common Equity Tier 1, CET1</i>) - dionički kapital, zadržana dobit i rezerve	CET1 > 4.5%	Apsorbira gubitke čim nastanu (engl. <i>Going Concern Principle</i>)
	Dopunski osnovni kapital (engl. <i>Additional Tier 1, AT1</i>) - preferencijalne dionice, dužnički instrumenti bez fiksnog dospjeća i oni instrumenti koji ne ispunjavaju kriterije za Temeljni kapital	CET1 + AT1 > 6%	
Dodatni kapital (engl. <i>Tier 2 capital</i>)	Podređeni dug i rezervacije za gubitke	CET1 + AT1 + Tier 2 > 8%	Apsorbira gubitke u slučaju propasti banke, ali prije nego što ih apsorbiraju deponenti i glavni kreditori (engl. <i>Gone Concern Principle</i>)

Izvor: obrada autora prema Banka za međunarodna poravnanja (2019), *Definition of capital in Basel III – Executive Summary* [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja

Osim donošenja i implementacije međunarodnog regulatornog okvira Basel III, do značajne regulatorne promjene dodatno je došlo u SAD-u u 2010. godini kada je izglasan Dodd-Frankov zakon o reformi Wall Street-a i zaštiti potrošača koji nameće strože bonitetne standarde, uključujući strože standarde za kapital, zaduženost, upravljanje rizicima, spajanja, pripajanja i akvizicije te testiranje otpornosti na stres za bankovne holding kompanije i druge financijske tvrtke koje su važne za stabilnost financijskog sustava (Sustav federalnih rezervi, 2010). Također, osnovan je i Ured za financijsku zaštitu potrošača (engl. *The Bureau of Consumer Financial Protection*) čija je dužnost kontrolirati i provoditi regulativu koja se odnosi na sva poduzeća koja odobravaju stambene i slične kredite, a imaju više od 10 milijardi dolara imovine. Pored toga, osnovano je i Vijeće za nadzor financijske stabilnosti (engl. *The Financial Stability Oversight Council*) koje prati tržišta u cilju ranog otkrivanja neutemeljenog rasta cijena imovine i povećanog sistemskog rizika, a uz to određuje koja financijska poduzeća su sistemski važna. Regulatoru se daje veća ovlast nad financijskim poduzećima koja su ocijenjena kao sistemska dok prethodno Američka savezna agencija za osiguranje depozita nije imala ovlasti preuzimati i spašavati financijske institucije koje su organizirane kao holdinzi, već samo banke (Mishkin i Eakins, 2015). Dodatno, zahtijeva se da banke, zajmodavci i drugi, kad god sekuritiziraju imovinu, zadrže dio kreditnog rizika. Ograničenja depozitnim institucijama odnose se i na poslovanje s izvedenicama za vlastiti račun te im je dopušteno posjedovati samo mali udio u fondovima rizičnog kapitala i fondovima privatnog kapitala – tzv. Volckerovo pravilo (Sustav federalnih rezervi, 2010).

Što se tiče regulatorne pokrivenosti neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji, prije svega valja naglasiti kako je glavnina Basel III odredbi implementirana u *Uredbu (EU) br. 575/2013*

o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva koja zajedno s Direktivom 2013/36/EU o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i bonitetnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicijskim društvima čini pravni okvir kojim se uređuju pristup djelatnosti, nadzorni okvir i bonitetna pravila za kreditne institucije i investicijska društva. Osim toga, kako je financijska stabilnost nužan preduvjet za zdrav gospodarski rast, uzimajući pritom u obzir povezanost međunarodnih financijskih tržišta te rizike prelijevanja financijskih kriza između financijskih sustava pojedinih zemalja, Europska unija donijela je 2010. godine Uredbu (EU) br. 1092/2010 o makrobonitetnom nadzoru financijskog sustava Europske unije i osnivanju Europskog odbora za sistemske rizike (engl. *European Systemic Risk Board, ESRB*). Uloga Europskog odbora za sistemske rizike je doprinos sprječavanju ili smanjivanju sistemskih rizika za financijsku stabilnost u Europskoj uniji koji proizlaze iz kretanja unutar financijskog sustava, vodeći računa o makroekonomskim kretanjima, a kako bi se izbjegla razdoblja rasprostranjenih poteškoća. Iste godine donesena je i Uredba (EU) br. 1093/2010 o osnivanju europskog nadzornog tijela (engl. *European Banking Authority, EBA*) čija je zadaća doprinos uspostavi visokokvalitetnih zajedničkih regulatornih i nadzornih standarda i praksi, u obliku davanja mišljenja, preporuka, smjernica i nacрта regulatornih i provedbenih tehničkih standarda. (Službeni list Europske unije, 2010)

S obzirom na dugotrajnost problema neprihodonosnih kredita, posebice u slabije razvijenim zemljama članicama Europske unije te međusobnu povezanost financijskih sustava, Europska unija učinila je dodatan iskorak te je 2021. godine donijela Direktivu (EU) 2021/2167 o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita. Tom Direktivom bi se trebao potaknuti razvoj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, odnosno stvoriti primjereno okruženje u kojem će se kreditne institucije moći posvetiti rješavanju problema neprihodonosnih kredita u svojim bilancama i smanjiti rizik akumuliranja neprihodonosnih kredita u budućnosti (Službeni list Europske unije, 2021). Direktiva je usklađena i s Akcijskim planom za rješavanje problema neprihodonosnih kredita, donesenim od strane Vijeća Europske unije od 11.07.2017. godine, kojim je naglašena potreba za djelovanjem unutar 4 područja: a) nadzor i regulacija banaka, b) reforma okvira za restrukturiranje, nesolventnost i povrat duga, c) razvoj sekundarnih tržišta za imovinu umanjene vrijednosti i d) poticanje restrukturiranja bankovnog sustava. Uslijed pandemije bolesti Covid-19 spomenuti Akcijski plan je ažuriran, sa 4 osnovna cilja: a) nastavak razvoja sekundarnih tržišta neprihodonosnih kredita, b) reforma zakonodavstva EU-a o nesolventnosti i naplati duga, c) potpora osnivanju i suradnji nacionalnih društava za upravljanje imovinom, d) mjere predostrožnosti. (Vijeće Europske unije, 2017)

Tablica 8. Pregled regulatorne nadogradnje u području bankovnog poslovanja u SAD-u i EU

	Regulatorna nadogradnja	Opis
SAD	Dodd Frankov zakon o reformi Wall Street-a i zaštiti potrošača	Stroži bonitetni standardi te standardi za kapital, zaduženost, upravljanje rizicima i sl.
	Osnovan Ured za financijsku zaštitu potrošača	Kontrola i provođenje regulative koja se odnosi na poduzeća koja odobravaju stambene i slične kredite.
	Osnovano Vijeće za nadzor financijske stabilnosti	Prati tržišta sa ciljem ranog otkrivanja neutemeljenog rasta cijena imovine i povećanog sistemskog rizika.
	Dodatna ovlast Američkoj saveznoj agenciji za osiguranje depozita nad financijskim poduzećima	Preuzimanje i spašavanje financijskih institucija koje su organizirane kao holdinzi (prije se to odnosilo samo na banke).
	Volcekrovo pravilo	Odnosi se na ograničenja depozitnim institucijama u poslovanju sa izvedenicama (za vlastiti račun) te im je dopušteno posjedovati samo mali udio u fondovima rizičnog kapitala i fondovima privatnog kapitala.
EU	Uredba (EU) br. 575/2013 o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva	Čine pravni okvir kojim se uređuju pristup djelatnosti, nadzorni okvir i bonitetna pravila za kreditne institucije i investicijska društva (glavnina Basel III odredbi implementirana).
	Direktiva 2013/36/EU o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i bonitetnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicijskim društvima	
	Uredba (EU) br. 1092/2010 o makrobonitetnom nadzoru financijskog sustava Europske unije i osnivanju Europskog odbora za sistemske rizike	Doprinos sprječavanju ili smanjivanju sistemskih rizika za financijsku stabilnost u EU.
	Uredba (EU) br. 1093/2010 o osnivanju europskog nadzornog tijela	Doprinos uspostavi visokokvalitetnih zajedničkih regulatornih i nadzornih standarda i praksi.
	Direktiva (EU) 2021/2167 o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita	Poticaaj razvoju sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita.

Izvor: obrada autora prema Mishkin, F. S. i Eakins, S. G. (2015), *Financial Markets and Institutions*, 8. izd., London: Pearson; Sustav federalnih rezervi (2010), *Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010*, Washington: Sustav federalnih rezervi; Vijeće Europske unije (2017), *Report of the FSC Subgroup on Non-Performing Loans* [e-publikacija], Bruxelles: Vijeće Europske unije

Regulatorna pokrivenost neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj određena je odlukama Hrvatske narodne banke te je usklađena sa *Uredbom (EU) br. 575/2013 o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva*, i to u pogledu definicije neprihodonosnih izloženosti te kapitalnih zahtjeva za banke. Dodatno, Hrvatska narodna banka donijela je 2017. godine i *Odluku o klasifikaciji izloženosti u rizične skupine i načinu utvrđivanja kreditnih gubitaka* (revidirana 2018. i ponovno 2022. godine), i koja je usklađena sa glavnim smjernicama Europskog nadzornog tijela za bankarstvo. Prema toj Odluci kreditna institucija dužna je tijekom cijelog razdoblja trajanja ugovornog odnosa procjenjivati kreditnu kvalitetu izloženosti i provoditi klasifikaciju tih izloženosti u odgovarajuće rizične skupine, temeljem: a) kreditne sposobnosti dužnika, b) urednosti u podmirivanju obveza, c) kvaliteti instrumenata osiguranja po pojedinoj izloženosti. Razlikuju se ukupno 3 rizične skupine: 1) skupina A (sa podskupinama A-1 i A-2), 2) skupina B (sa podskupinama B-1, B-2 i B-3) te 3) skupina C. U skupinu A raspoređuju se izloženosti koje nisu u statusu neispunjenja obveza dok se u skupine B i C raspoređuju one izloženosti kod kojih je status neispunjenja obveza nastupio. Također, propisan je i način utvrđivanja kreditnih gubitaka, a u zavisnosti od rizične skupine, banke su prema navedenoj Odluci dužne provesti odgovarajuća umanjenja vrijednosti i

rezerviranja za izloženosti. Naposljetku, definiraju se i adekvatni instrumenti osiguranja izloženosti za potrebe utvrđivanja očekivanih budućih novčanih tokova.

Tablica 9: Klasifikacija izloženosti prema rizičnim skupinama u Republici Hrvatskoj

Rizična skupina	Status neispunjenja obveza nastupio	Podskupina	Dani kašnjenja dužnika u podmirivanju dospjelih obveza	Umanjenje vrijednosti izloženosti i rezerviranja
A	NE	A-1	Dužnik je uredan sa plaćanjima	0% → kreditni rizik nije se znatno povećao nakon početnog priznavanja
		A-2	30-90 dana	0% → kreditni rizik znatno se povećao nakon početnog priznavanja
B	DA	B-1	više od 90 dana	minimalno 2%, a najviše do 30% iznosa izloženosti
		B-2		više od 30%, ali manje od 70% iznosa izloženosti
		B-3		više od 70%, ali manje od 100% iznosa izloženosti
C	DA	C		100% iznosa izloženosti

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2022.c), *Odluka o klasifikaciji izloženosti u rizične skupine i načinu utvrđivanja kreditnih gubitaka*, [e-publikacija], Zagreb: Hrvatska narodna banka

Značajna regulatorna nadogradnja učinjena je u području upravljanja rizicima u bankarstvu, posebno kreditnog rizika i to na međunarodnoj razini u sklopu Basel III odredbi kao odgovor na financijsku krizu 2007./08., ali i pojedinačno u SAD-u, Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj. Određivanje optimalne razine kapitala u zavisnosti od rizika kojima je banka izložena ili bi mogla biti izložena odgovornost je menadžmenta banke, dok je dužnost supervizora da nadzire taj proces i procjeni koliko su banke uspješne u upravljanju rizicima te zadovoljavaju li minimalne razine kapitala propisane u okviru Bazelskog standarda.

2.5. Računovodstveni aspekt upravljanja neprihodonosnim kreditima

Praksa pokazuje da stroga politika rezerviranja i otpisa za neprihodonosne kredite može biti koristan alat za sprječavanje nastanka i brže rješavanje problema neprihodonosnih kredita, a to se može postići prudencijalnim ili računovodstvenim pravilima (Vijeće Europske unije, 2017). Računovodstvena pravila vezana uz vrednovanje financijske imovine u direktnoj su vezi sa politikom rezervacija za gubitke po neprihodonosnim (i restrukturiranim) izloženostima. Kako će određeni dio kreditne aktive sasvim sigurno u nekom trenutku postati neprihodonosan, da bi banke neutralizirale kreditni rizik, dužne su procijeniti očekivane buduće gubitke po kreditu te za njih izdvojiti odgovarajuće rezervacije (engl. *Loan Loss Provisions*). Njima je potrebno pokriti očekivani neto gubitak, odnosno u slučaju kolateraliziranosti kredita, vrijednost instrumenta osiguranja kao sekundarnog izvora otplate treba uzeti u obzir te rezervacijom pokriti preostali nepokriveni dio kreditne izloženosti. Izdvajanje rezervacija direktno utječe na rezultat banke s obzirom da one predstavljaju trošak, ali istovremeno izdvojene rezervacije predstavljaju zaštitu od gubitaka i banku čine stabilnijom.

Računovodstveni standardi u SAD-u i u Europskoj uniji se razlikuju, te su uslijed financijske krize 2007./08. kod oba standarda razotkrivene slabosti pri vrednovanju financijske imovine. Prema tada važećim Općeprihvaćenim računovodstvenim načelima (engl. *Generally Accepted Accounting Principles, GAAP*) korištenim u SAD-u te Međunarodnom računovodstvenom standardu (engl. *International Accounting Standard, IAS*) korištenim u Europskoj uniji, za umanjene vrijednosti (engl. *Impairment*) financijske imovine kod oba standarda korišten je model nastalih gubitaka (engl. *Incurred Loss Model*) što znači da se kreditu umanjuje vrijednost tek kada je događaj koji predstavlja gubitak po kreditu identificiran (engl. *Loss or Trigger Event*) odnosno kada se pojavio objektivni dokaz o umanjenju vrijednosti financijskog instrumenta (kašnjenje u plaćanju, financijske poteškoće dužnika, otvaranje stečajnog postupka i slično), a što je za posljedicu imalo kasno priznavanje gubitaka u financijskim izvještajima (Deloitte, 2022). Izdavanjem ažuriranog standarda ASU 2016-13 u okviru GAAP-a 2016. godine te uvođenjem Međunarodnog standarda financijskog izvještavanja (engl. *International Financial Reporting Standard, IFRS*) 2018. godine kod oba standarda došlo je do značajne promjene te je propisano korištenje modela očekivanih kreditnih gubitaka (engl. *Expected Credit Loss, ECL*⁷) koji podrazumijeva procjenu očekivanih budućih gubitaka i njihovo priznavanje prije pogoršanja financijske i kreditne sposobnosti dužnika (Banka za međunarodna poravnanja, 2017.b).

Premda su oba standarda (GAAP i IFRS) bazirana na modelu očekivanih gubitaka, između njih postoji značajna razlika koja se odnosi na vremenski horizont za izračunavanje očekivanih kreditnih gubitaka. Američki standard zahtijeva prepoznavanje očekivanih kreditnih gubitaka za svu financijsku imovinu i to tijekom njenog čitavog životnog ciklusa (npr. od samog odobrenja kredita), dok je IFRS model zasnovan na dualnom pristupu. Isprva se, odmah po odobravanju kredita, priznaje 12-mjesečni kreditni gubitak za imovinu bez značajnog kreditnog rizika. Ukoliko se značajno poveća kreditni rizik, cijeli očekivani gubitak do dospijeca mora biti priznat (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2021). Također, i politika otpisa⁸ neprihodonosnih kredita različita je u SAD-u i u Europskoj uniji. Od američkih banaka se uobičajeno zahtijeva da neprihodonosne kredite otpišu unutar jednog ili dva kvartala od trenutka kada je gubitak priznat, i to na razinu vrijednosti kolaterala umanjeno za troškove njegove prodaje. Europske banke dužne su provesti otpis kada se utvrdi da ne postoje razumna očekivanja da se financijska imovina naplati bilo djelomično, ili u cijelosti, što im daje veći

⁷ U SAD-u je taj model poznat pod nazivom model trenutnih očekivanih kreditnih gubitaka (engl. *Current Expected Credit Loss, CECL*).

⁸ Otpis ne znači da se banka odriče zakonskog prava na naplatu duga.

manevarski prostor prilikom otpisa financijske imovine u njihovim bilancama. (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2021)

Tablica 10. Usporedba modela nastalih i očekivanih gubitaka te njihovo priznavanje i otpisi prema GAAP i IFRS računovodstvenom standardu

	Opis	Utjecaj
Model nastalih gubitaka	Kreditu se umanjuje vrijednost tek kada je događaj koji predstavlja gubitak po kreditu identificiran odnosno kada se pojavio objektivan dokaz o umanjenju vrijednosti financijskog instrumenta.	Kasno priznavanje gubitaka u financijskim izvještajima.
Model očekivanih gubitaka	Podrazumijeva procjenu očekivanih budućih gubitaka.	Priznavanje gubitaka prije pogoršanja financijske i kreditne sposobnosti dužnika.

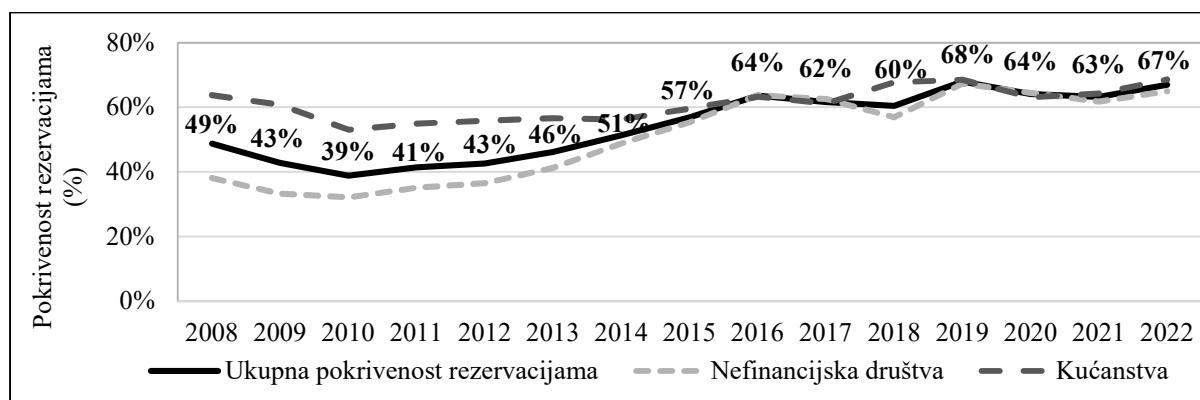
	GAAP standard	IFRS standard
Priznavanje kreditnih gubitaka	Prepoznavanje očekivanih kreditnih gubitaka za svu financijsku imovinu i to tijekom njenog čitavog životnog ciklusa.	Odmah po odobrenju kredita priznaje se 12-mjesečni kreditni gubitak za imovinu bez značajnog kreditnog rizika. Ukoliko se značajno poveća kreditni rizik, cijeli očekivani gubitak do dospijeca mora biti priznat.
Otpisi neprihodonosnih kredita	Unutar 1 ili 2 kvartala od trenutka kada je gubitak priznat.	Kada se utvrdi da ne postoje razumna očekivanja da se financijska imovina naplati bilo djelomično ili u cijelosti.

Izvor: obrada autora prema Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2021), *Differences in Provisioning Practices in the United States and the European Union* [e-publikacija], Pariz: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo

Prema Američkoj saveznoj agenciji za osiguranje depozita (2022.a) američke banke su u razdoblju 2008. – 2022. kontinuirano povećavale omjer pokrivenosti kredita rezervacijama, a to je posebice bilo izraženo nakon 2016. godine kada su pooštrena pravila povezana sa vrednovanjem financijske imovine. U usporedbi sa bankama u Europskoj uniji, američke banke imaju više stope pokrivenosti neprihodonosnih kredita, a to se objašnjava razlikom u računovodstvenom tretmanu financijske imovine s obzirom da je američki standard u navedenom tretmanu stroži od europskog. Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2019), pokrivenost neprihodonosnih kredita rezervacijama na razini Europske unije od 2014. – 2022. godine je stabilna te u promatranom razdoblju prosječno iznosi 44,4% (postotna promjena iz godine u godinu oscilirala je maksimalno unutar 1%). Podaci na razini zemalja pokazuju da je omjer pokrivenosti rezervacijama veoma disperziran te da su trendovi rasta odnosno smanjenja omjera bilježili značajnije fluktuacije pa su se tako omjeri pokrivenosti u 2022. godini kretali od niskih 26,6% u Nizozemskoj pa sve do 68,2% u Rumunjskoj (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2022). Općenito, razlike u omjerima pokrivenosti mogu se objasniti različitom kolateralizacijom kredita, računovodstvenim standardima, politikama rezervacija te ponajviše izloženošću prema određenim segmentima klijenata i namjeni kredita (npr. neosigurani krediti zahtijevaju veće rezervacije nego krediti osigurani hipotekom).

Pokrivenost neprihodonosnih kredita rezervacijama u hrvatskim bankama vidljiva je na grafikonu 7 prema kojem je na kraju 2022. godine ta pokrivenost iznosila gotovo 67% i taj omjer jedan je od viših u Europskoj uniji (čiji prosjek iznosi 44,1%), a takav trend bio je primjetan i u prethodnim godinama. S obzirom da je Hrvatska narodna banka u 2013. godini pooštrila pravila vezana za ispravke vrijednosti, rezervacije banaka od tada dodatno rastu i u razdoblju 2014. - 2022. godine kreću se na razini značajno iznad 50%. Za sva potraživanja koja nisu bila naplaćena u roku od dvije godine, ispravak vrijednosti iznosio je najmanje 30% po osnovi glavnice te se dodatno povećavao za 5% svakih 180 dana (Hrvatska narodna banka, 2022.c). Također, primjetno je da su rezervacije po osnovi plasmana sektora kućanstva više, s obzirom da u njihovoj strukturi ima neosiguranih kredita koji su rizičniji pa zahtijevaju veća rezerviranja za potencijalne gubitke.

Grafikon 7. Pokrivenost kredita rezervacijama u hrvatskim bankama, 2008. – 2022.

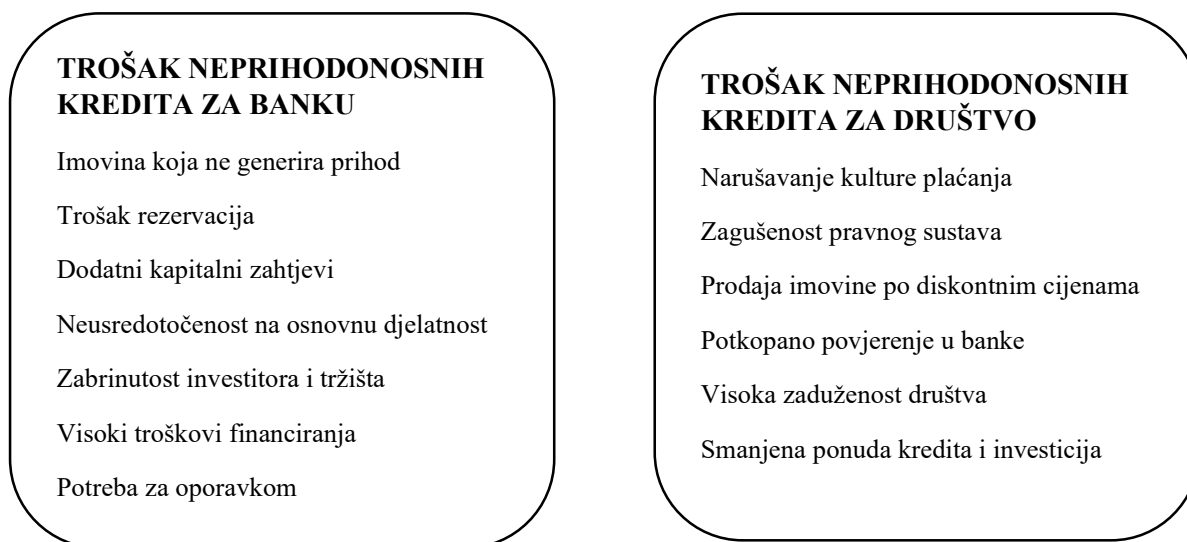
Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2023.a), *Tablica SV3 Kvaliteta kredita kreditnih institucija* na dan 13.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>

Računovodstvena pravila povezana sa vrednovanjem financijske imovine i povezano sa time politika rezervacija za neprihodonosne kredite važan su čimbenik upravljanja neprihodonosnim kreditima. Ta pravila različita su u SAD-u od onih u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj, međutim bez obzira na njihove prethodno navedene specifičnosti, i u tom području došlo je do značajne nadogradnje unazad 15-ak godina, a posebno u dijelu koji se odnosi na koncept priznavanja kreditnih gubitaka odnosno vrednovanja financijske imovine. Navedenom nadogradnjom nastojalo se ranije prepoznati potencijalne kreditne gubitke koji mogu nastati te usporedno s time osigurati izdvajanje odgovarajućih razina rezervacija za pokriće takvih gubitaka.

3. UPRAVLJANJE NEPRIHODONOSNIM KREDITIMA U BANKAMA

3.1. Važnost upravljanja neprihodonosnim kreditima

Neprihodonosni krediti su imovina sa niskim, ali značajno neizvjesnim budućim povratom, teško ih je vrednovati, njihovo upravljanje iziskuje značajne troškove te su općenito kapitalno zahtjevni (Aiyar et al., 2015). Visoki udjeli neprihodonosnih kredita imaju nepovoljne učinke na profitabilnost banaka i njihovu efikasnost te odgovarajuću alokaciju novčanih viškova prema novčano deficitnim subjektima, a što je ključno za gospodarski rast. Zbog svoje procikličnosti, neprihodonosni krediti mogu dodatno narušiti financijsku stabilnost, produbiti krizu te učiniti njihovo rješavanje veoma skupim, a makroekonomski oporavak dugotrajnim. S obzirom da visoki udjeli neprihodonosnih kredita direktno utječu na trošak bančinog financiranja, čine banke manje atraktivnima s investicijskog aspekta. Uslijed narušavanja kreditne kvalitete i s time povezanim gubitcima, dioničari banaka mogu biti nespremni (ili u nemogućnosti) osigurati dodatan kapital potreban za njihovu solventnost, što dovodi do manjka povjerenja među investitorima, a posljedično može dovesti i do juriša na banke prilikom kojeg deponentni pokušavaju doći do svojih depozita. Takve situacije mogu prouzročiti propast banaka, a zbog sistemskog rizika, problem se može proširiti na čitav financijski sustav. Uzimajući u obzir negativne eksternalije koje uzrokuju, neprihodonosni krediti postaju pitanje i od makrobonitetnog značaja.

Slika 1. Pregled troškova visokih udjela neprihodonosnih kredita za banke i društvo

Izvor: obrada autora prema Suárez, J. i Serrano, A.S. (2018), Approaching non-performing loans from a macroprudential angle, [e-publikacija], Frankfurt: Europski odbor za sistemske rizike

Za rješavanje potencijalnog problema visokih udjela neprihodonosnih kredita ključno je postaviti okvir za njihovo pravovremeno prepoznavanje, kao i okvir za obuzdavanje i smanjenje već postojećih visokih razina neprihodonosnih kredita. Odgovarajući pristup koji stavlja naglasak na prevenciju može problem učiniti manje složenim, brže rješivim i troškovno efikasnijim. Prevencija kvarenja kreditnog portfelja od posebne je važnosti u trenucima povećane neizvjesnosti koja je u 2023. godini prisutna u svijetu, kao i nepovoljnim ekonomskim prognozama u godinama koje slijede (Bečka inicijativa, 2022). Iako su u Europi trenutne razine neprihodonosnih kredita na niskim razinama, pokrivenost rezervacijama odgovarajuća, a bankovni sustav dobro kapitaliziran i stabilan, valja imati na umu kako problem neprihodonosnih kredita ima određeni vremenski pomak u odnosu na pogoršanje makroekonomskih uvjeta. Uslijed visokih cijena energenata na svjetskom tržištu, poremećenih opskrbnih lanaca, dvoznamenkastih stopa inflacije u pojedinim zemljama Europske unije, rastućih kamatnih stopa te troškova života općenito, očekuje se da će udio neprihodonosnih kredita u Europi rasti u godinama nakon 2023. godine (Bečka inicijativa, 2022). Negativne izgleda dodatno pogoršava iznimno složena i neizvjesna geopolitička situacija u Europi.

Uzimajući u obzir trenutačnu neizvjesnost te veličinu problema neprihodonosnih kredita i njihovo dugotrajno rješavanje nakon financijske krize, nužno je problematici neprihodonosnih kredita pristupiti profesionalno i na vrijeme, s ciljem obuzdavanja njihovog akumuliranja u budućnosti. Države, regulatori i banke moraju biti spremni za mogućnost nastanka problema visokih udjela neprihodonosnih kredita, i to kroz bolje interno upravljanje neprihodonosnim kreditima, strogu regulaciju i čvrstu superviziju u pogledu odgovarajuće kapitaliziranosti banaka i izdvajanja dovoljnih rezervacija za pokriće potencijalnih gubitaka, pravovremene otpise neprihodonosnih kredita za koje ne postoji nikakva vjerojatnost da mogu biti naplaćeni, ali i kroz dodatno razvijanje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita i ostalih eksternih mogućnosti upravljanja neprihodonosnim kreditima. Banke se dodatno potiče da pomno prate sektore koji su značajnije osjetljivi na nepovoljne makroekonomske trendove, ali i da preispitaju i dodatno unaprijede politike upravljanja kreditnim rizikom i strategije naplate kojima se koriste.

Slika 2. Važni čimbenici za uspješno upravljanje neprihodonosnim kreditima

Izvor: obrada autora prema KPMG (2018), Non-performing loans in Europe – What are the solutions, [e-publikacija], Amstelveen: KPMG

Na slici 2 prikazano je mnoštvo čimbenika koji su važni za uspješno upravljanje neprihodonosnim kreditima, a oni podrazumijevaju uključenost banke kao subjekta kod kojeg se problem neprihodonosnih kredita pojavljuje, zatim regulatora kao subjekta koji provodi superviziju nad bankama, države koja je dužna osigurati učinkovit i transparentan pravni sustav, te sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita koji nastoji pružiti dodatne mogućnosti rješavanja problema neprihodonosnih kredita. Velik dio čimbenika nužnih da bi se uspješno upravljalo neprihodonosnim kreditima odnosi se na samu banku s obzirom da je problem neprihodonosnih kredita često rezultat loših kreditnih politika, pogrešne procjene i upravljanja kreditnim rizikom, slabog praćenja kvalitete kreditnog portfelja i tome slično, a što je pod kontrolom menadžmenta banke. S obzirom na visoke troškove koje povećani udjeli neprihodonosnih kredita uzrokuju za banku, ali i gospodarstvo i društvo u cjelini, niti jedan čimbenik uspješnog upravljanja neprihodonosnim kreditima ne smije biti zanemaren te njihovi učinci moraju biti razmatrani u međusobnoj zavisnosti.

3.2. Strategije upravljanja i rješavanja problema neprihodonosnih kredita u bankama

Upravljanje kreditnim rizikom, a s time povezano i upravljanje neprihodonosnim kreditima, odgovornost je svake pojedine banke. Iako se kroz strogu regulaciju njihova poslovanja nastoji osigurati učinkovito upravljanje rizicima i povezano sa time dostatne razine kapitala sukladno preuzetim rizicima te prevenirati nastanak visokih udjela neprihodonosnih kredita, udio neprihodonosnih kredita u bilancama banaka uvijek je prisutan. Niske razine neprihodonosnih kredita ne predstavljaju posebnu zabrinutost menadžmenta banke kao niti regulatora, ali zahtijevaju da se njima upravlja i da ih se svede na najmanju moguću mjeru. Uslijed pogrešnih kreditnih politika, lošeg upravljanja kreditnim rizikom te makroekonomskih i financijskih šokova udio neprihodonosnih kredita može poprimiti iznimno visoke razine, sa izrazito negativnim posljedicama za cjelokupni financijski i gospodarski sustav. Osim toga, interes je same banke da dobro upravlja kreditnim rizikom, a u okviru toga i neprihodonosnim kreditima, i to prije svega radi obveze prema deponentima čiji depoziti im omogućuju poslovanje, ali i radi dioničara koji zahtijevaju određeni prinos na uloženi kapital.

Praćenje kreditnog portfelja i ranog prepoznavanja pogoršanja njegove kvalitete od presudne su važnosti za sprječavanje ili barem ograničavanje problema neprihodonosnih kredita u bankama. Razvijen *Sustav ranog upozorenja* (engl. *Early Warning System, EWS*) mehanizam je koji se zasniva na skupu ključnih pokazatelja na razini portfelja odnosno dužnika, a koji ukazuju na kreditnu kvalitetu te u slučaju određenih odstupanja može aktivirati okidače (engl. *Trigger*) koji bez odgode pokreću postupke obavještanja dužnika o dospelosti njegovih obaveza i poziva na plaćanje istih, uz opomenu pred pokretanjem postupaka prisilne naplate potraživanja. Neki od ključnih pokazatelja ranog upozorenja su kašnjenje u naplati, povećanje zaduženosti klijenta u drugim bankama, otvoren stečajni postupak nad dužnikom, smanjenje prometa po transakcijskim računima korporativnih klijenata ili smanjenje primitaka fizičkih osoba i slično. Također, na banci je da prati i poslovno te makroekonomsko okruženje kako bi na vrijeme mogla prepoznati signale koji upućuju na pogoršavanje makroekonomskih uvjeta, npr. porast inflacije, smanjenje BDP-a, porast nezaposlenosti, pad vrijednosti dionica, pad industrijske proizvodnje i slično.

S obzirom da se banke u svojem poslovanju svakodnevno izlažu kreditnom riziku, te da je procjena rizika njihova specijalnost, a da njegovo neodgovarajuće upravljanje može dovesti do propasti banke, postojanje sveobuhvatne strategije za upravljanje neprihodonosnim kreditima nužan je preduvjet sigurnog i stabilnog poslovanja svake banke.

3.2.1. Okvir za upravljanje neprihodonosnim kreditima

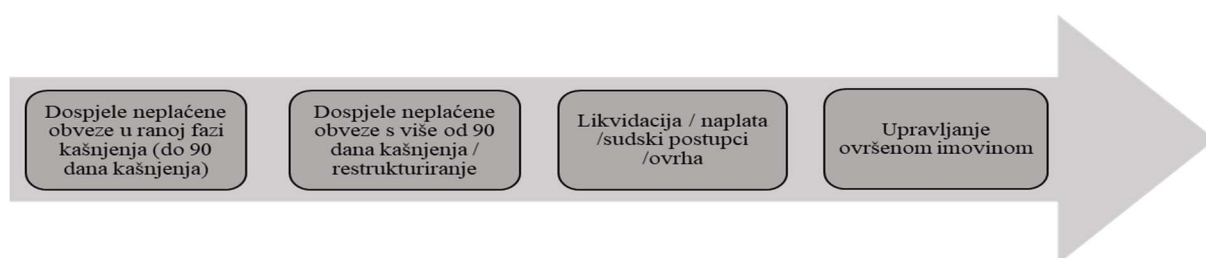
S obzirom na veličinu i dugotrajnost problema neprihodonosnih kredita banaka u Europskoj uniji, Europska središnja banka posebnu je pozornost posvetila tom problemu još 2014. godine, u sklopu sveobuhvatne procjene banaka koja se sastojala od *Pregleda kvalitete imovine* (engl. *Asset Quality Review*) i *Testiranja otpornosti na stres* (engl. *Stress Test*), pri čemu je uočeno da banke primjenjuju različite pristupe prilikom identificiranja, mjerenja i upravljanja neprihodonosnim kreditima te se pojavila potreba za dosljednim nadzornim pristupom, u okviru čega je Europska središnja banka u ožujku 2017. godine donijela *Upute bankama o neprihodonosnim kreditima* (Europska središnja banka, 2017). Upute nisu obvezujuće niti zamjenjuju važeći regulatorni ili računovodstveni okvir, već predstavljaju nadzorni alat kojim se nastoje pojasniti nadzorna očekivanja povezana s utvrđivanjem, mjerenjem i otpisom neprihodonosnih kredita te njihovim upravljanjem u područjima o kojima postojeće uredbe, direktive ili smjernice ne sadržavaju dovoljno pojedinosti (Europska središnja banka, 2017). U okviru navedene Upute definira se i opća strategija koju bi banke trebale slijediti, a koja utvrđuje strateške ciljeve za banke koje imaju visoke razine neprihodonosnih kredita, uključujući i ciljeve maksimalne naplate za njihovo smanjenje u vremenski ograničenim rokovima te pristup koji bi pri tom trebao biti korišten, i to pojedinačno za svaki relevantan portfelj neprihodonosnih kredita. Takva opća strategija predstavlja kvalitetan okvir za upravljanje neprihodonosnim kreditima i nije isključivo primjenjiva na banke u Europskoj uniji, a njena ključna područja prikazana su na slici 3.

Procjena poslovnog okruženja	Izrada strategije za neprihodonosne kredite	Provedba operativnog plana	Uklapanje strategije u upravljačke procese banke
<ul style="list-style-type: none"> • unutarnja sposobnost/samoprocjena banke za učinkovito upravljanje neprihodonosnim kreditima • vanjski uvjeti i poslovno okruženje (makroekonomski uvjeti, tržišna očekivanja, mogućnosti sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, regulatorni, pravni i sudski okvir i sl.) 	<ul style="list-style-type: none"> • treba sadržavati vremenski ograničene kvantitativne ciljeve te odgovarajući sveobuhvatni operativni plan • mora se temeljiti na samoprocjeni i analizi mogućnosti provedbe strategije za smanjenje neprihodonosnih kredita i njihovih financijskih učinaka (strategija držanja/restrukturiranja, aktivno smanjenje neprihodonosnog portfelja, promjena vrste izloženosti, pravne mogućnosti i sl.) • operativni plan treba podupirati strategiju i jasno utvrditi na koji način će banka operativno provesti strategiju (min 1 -3 god 	<ul style="list-style-type: none"> • treba se temeljiti na odgovarajućim politikama i postupcima, jasnim vlasničkim i primjerenim upravljačkim strukturama (uključujući eskalacije) • sva odstupanja od plana potrebno je pravodobno istaknuti i prijaviti upravljačkom tijelu te predložiti odgovarajuće korektivne mjere 	<ul style="list-style-type: none"> • mora biti uklopljena u procese na svim razinama organizacije, uključujući stratešku, taktičku i operativnu razinu • svi zaposlenici banke trebaju biti obaviješteni o ključnim elementima strategije • uloge, dužnosti i službene linije izvješćivanja za provedbu strategije moraju biti jasno određene i dokumentirane • svi važni elementi strategije trebaju se uskladiti sa poslovnim planom i proračunom • strategija mora biti u potpunosti uklopljena u okvir za kontrolu rizika

Slika 3. Temeljne sastavnice izrade i provedbe strategije za neprihodonosne kredite

Izvor: obrada autora prema Europska središnja banka (2017), Upute bankama o neprihodonosnim kreditima, [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka

Kako bi se provedba i efikasnost opće strategije mogle pratiti te po potrebi korigirati, nužno je da banke podnose izvješće o svojoj strategiji prema nadzornim tijelima, uključujući i operativni plan, sa sažetkom kvantitativnih ciljeva i napretka u odnosu na plan. Sukladno Uputama preporuča se usklađivanje upravljanja neprihodonosnih kredita sa njihovim životnim ciklusom. Jedinice za naplatu trebale bi pratiti navedeni životni ciklus kako bi se postiglo da aktivnosti naplate i komunikacija sa dužnicima budu prilagođene potrebama, da se u svim primjenjivim fazama naplate posvećuje odgovarajuća pozornost i da su zaposlenici dovoljno specijalizirani kako bi profesionalno mogli obavljati poslove naplate (Europska središnja banka, 2017).

Slika 4. Faze životnog ciklusa neprihodonosnih kredita

Izvor: obrada autora prema Europska središnja banka (2017), Upute bankama o neprihodonosnim kreditima, [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka

U početnoj fazi životnog ciklusa dospjele neplaćene obveze su u statusu kašnjenja do 90 dana što znači da banka može tretirati kredit neprihodonosnim ukoliko procijeni da dužnikovo podmirenje obveza nije izvjesno bez aktivacije kolaterala (neovisno o tome što kriterij „90 dana kašnjenja“ nije nastupio). U početnoj fazi naglasak je na kontaktu sa dužnikom, prikupljanju informacija o njegovom financijskom položaju i statusu kolaterala kojim banka raspolaže, dotadašnje suradnje sa dužnikom te svih drugih okolnosti koje mogu pridonijeti detaljnoj procjeni okolnosti u kojima se dužnik nalazi, a koje su ključne za ispravan odabir daljnjeg postupanja, ali i za ograničavanje učinaka neprihodonosnih kredita.

Ukoliko kriterij „90 dana kašnjenja“ ipak nastupi, ovisno o prethodnoj procjeni položaja dužnika, banka ima opciju restrukturiranja dospjelih neplaćenih obveza ili prisilnu naplatu iz instrumenata osiguranja. Prema Europskoj središnjoj banci (2017) restrukturiranje treba provesti kada je ocjenom dužnikove sposobnosti otplate zaključeno da doista postoje održive mogućnosti restrukturiranja. Glavni cilj mjera restrukturiranja je da neprihodonosni kredit postane prihodonosan odnosno da se otklone suštinski problemi dužnika kako bi mogao nastaviti servisirati svoje obveze. Mjere restrukturiranja mogu imati različit vremenski horizont

pri čemu se kratkoročne mjere primjenjuju u situacijama kada dužnik ima privremene poteškoće s likvidnošću koje mogu biti otklonjene u kraćem vremenskom razdoblju te kada dužnik ujedno pokazuje spremnost na suradnju. Kako bi se dužniku nastojala olakšati trenutna otplata obveza i osigurati vraćanje u kategoriju prihodonosnih kredita što je prije moguće, banka može poduzeti neke od slijedećih mjera restrukturiranja: moratorij na otplatu, plaćanje samo kamata, smanjenje mjesečnih iznosa otplate kredita za vrijeme kraćeg trajanja poteškoća i slično. Ukoliko dužnik ima značajnijih problema sa servisiranjem svojih obaveza koji ne mogu biti otklonjeni u kratkom roku, ali njegov financijski položaj omogućava održivo restrukturiranje, banka će u suradnji s klijentom predložiti dugoročne mjere restrukturiranja, primjerice smanjenje kamatne stope, produženje roka dospijeca kredita, poboljšanje kolateraliziranosti kredita, promjenu otplatnog plana i tako dalje.

U slučaju da se procijeni kako restrukturiranje nije održivo, banka će pristupiti prisilnoj naplati potraživanja iz raspoloživih instrumenata osiguranja, s ciljem maksimiziranja naplate. Otplata kredita iz primarnih izvora tj. novčanih tokova dužnika više nije moguća te je potrebno pristupiti naplati putem sekundarnog izvora, iz instrumenta osiguranja. Pritom, prisilna naplata podrazumijeva aktivaciju čvrstih instrumenata osiguranja (nekretnina, pokretnina, imovine koja je založena ili dana kao fiducija za odobreni kredit). Instrumenti osiguranja poput zadužnice ili izjave kojom se daje suglasnost na zapljenu plaće uobičajeno se aktiviraju u ranoj fazi naplate. U kasnijoj fazi poslovni odnos s dužnikom uobičajeno je značajno narušen te su aktivnosti usmjerene prema pravnim postupcima prisilne naplate pri čemu se kredit u cijelosti smatra dospjelim te se pokreće ovršni postupak nad založenom imovinom. Faza prisilne naplate može se odnositi i na eventualni stečajni postupak nad dužnikom, pri čemu se sa danom otvaranja stečajnog postupka potraživanja prema dužniku automatski smatraju dospjelima. U ovršnom i stečajnom postupku založena imovina prodaje se na dražbi gdje se javnim nadmetanjem nastoji postići najviša cijena za imovinu koja je predmet prodaje i čijim unovčenjem banka namiruje dio svojeg potraživanja, dok će preostali dio otpisati u slučaju nepostojanja drugog načina naplate preostalog nenamirenog dijela potraživanja.

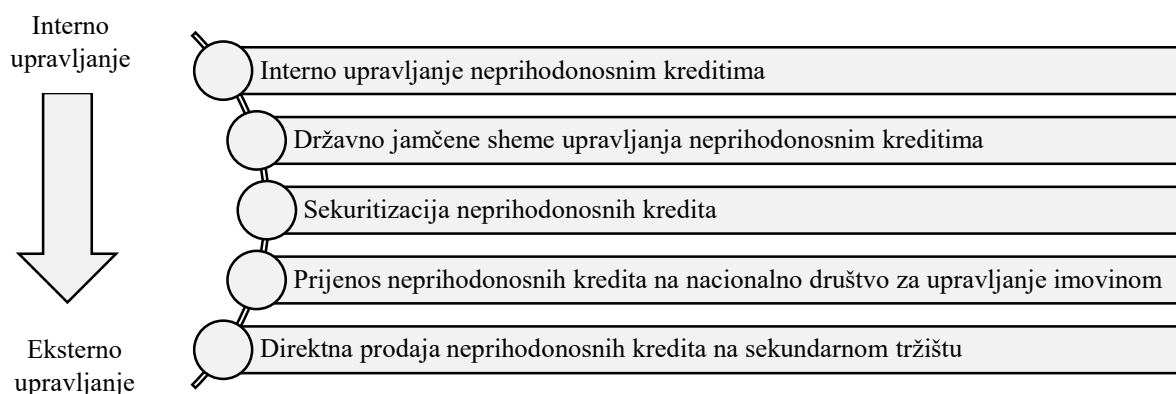
Posljednja faza životnog ciklusa neprihodonosnih kredita je upravljanje ovršenom i/ili preuzetom imovinom. Prilikom naplate neprihodonosnih kredita neminovno dolazi i do situacija u kojima banka preuzima predmetni instrument osiguranja te na taj način namiruje dio svoje izloženosti. Do preuzimanja instrumenta osiguranja može doći u dogovoru sa dužnikom putem prijeboja potraživanja imovinom dužnika odnosno zamjenom imovine za dug (engl. *Debt to Asset Swap, D/A swap*) ili prisilnim putem kroz ovršni i stečajni postupak. Premda

banke primarno teže namiri potraživanja u novcu, ponekad je neizbježna opcija preuzimanje instrumenta osiguranja. Praksa preuzimanja instrumenata osiguranja u pravnom postupku češća je u zemljama sa sporim i neefikasnim pravnim sustavom gdje postupci prisilne naplate mogu trajati i po nekoliko godina pa u slučaju nedostatka interesa za predmetnu imovinu na javnoj dražbi, postupak prisilne naplate mora biti obustavljen te banka mora ponovno pokretati čitav pravni postupak.

Slijedom navedenog, u okviru bankovnog poslovanja ključno je definirati opću strategiju upravljanja neprihodonosnim kreditima koja mora biti uklopljena u upravljačke procese banke na svim razinama. Europska središnja banka u svojim Uputama o neprihodonosnim kreditima ne razmatra eksterne mogućnosti upravljanja neprihodonosnim kreditima već se isključivo orijentira na njihovo interno upravljanje prema kojima bi ono trebalo biti usklađeno sa fazama životnog ciklusa neprihodonosnih kredita.

3.2.2. Odabrane strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima u bankama

Banke se u praksi koriste sa nekoliko osnovnih strategija pri upravljanju neprihodonosnim kreditima, od kojih svaka nosi određene koristi i troškove te različite zahtjeve za banku. Spektar strategija sastoji se od internog pristupa upravljanja neprihodonosnim kreditima u okviru kojeg banka sama nastoji restrukturirati, naplatiti i smanjiti neprihodonosne izloženosti, pa sve do eksternih mogućnosti u okviru kojih banka rješava problem loše imovine u bilanci na način da prenese, proda ili sekuritizira neprihodonosne kredite i da se usmjeri na osnovnu djelatnost primanja depozita i odobravanja kredita, umjesto na naplatu. Pritom eksternalizacija kao model upravljanja neprihodonosnim kreditima nužno ne isključuje kombinaciju i istovremeno korištenje više strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima.

Slika 5. Pregled strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima

Izvor: obrada autora prema Europska središnja banka (2016), Financial Stability Review, [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka

Prema Resti (2017) ključan model rješavanja neprihodonosnih kredita je interni pristup gdje banka sama upravlja portfeljem neprihodonosnih kredita i zadržava poslovni odnos sa klijentom, i kod kojeg često postoji značajan prostor za napredak. Banka se dopunski može koristiti uslugama vanjskih odvjetničkih ureda prilikom provođenja postupaka prisilne naplate ili vanjskih konzultanata prilikom restrukturiranja kompleksnijih izloženosti, međutim neprihodonosni krediti i dalje ostaju u bilanci banke te su za njih izdvojene rezervacije za potencijalne gubitke. Ujedno se smatra da interno upravljanje neprihodonosnim kreditima nudi potencijalno povoljniji financijski učinak za banke nego alternativne strategije (Fell et al., 2016).

Kako bi se navedena strategija mogla efikasno provesti nužno je zadovoljiti čitav niz preduvjeta. Banka mora raspolagati odgovarajućim modelom poslovanja za neprihodonosne kredite što predstavlja značajni organizacijski izazov. Jedinice specijalizirane za naplatu i upravljanje neprihodonosnim kreditima trebale bi biti neovisne i odvojene od prodajnih odjela banke radi izbjegavanja potencijalnog sukoba interesa te bi se trebale sastojati od dovoljnog broja zaposlenika sa specifičnim stručnim, najčešće ekonomskim i pravnim znanjima. Kvalitetno upravljanje neprihodonosnim kreditima podrazumijeva i ustroj timova za naplatu koji uzima u obzir posebnosti portfelja, što podrazumijeva timove koji se zasebno bave upravljanjem portfeljima neprihodonosnih kredita fizičkih odnosno zasebno korporativnih klijenata. U većim bankama, timovi se dodatno mogu podijeliti na segment obrtništva, malog i srednjeg poduzetništva. Segmentacija klijenata je važna jer različiti segmenti zahtijevaju različitu ekspertizu i različit pristup pri upravljanju. Odgovarajuća tehnička infrastruktura te programska rješenja od presudne su važnosti za praćenje, analizu, upravljanje i kontrolu neprihodonosnih kredita. Nužno je da postoji sveobuhvatna i detaljno razrađena strategija za upravljanje neprihodonosnim kreditima koja mora biti potpomognuta operativnim planom banke gdje će se definirati način na koji će se strategija provesti, s jasnim kvalitativnim i kvantitativnim ciljevima, u zadanim vremenskim okvirima. Sve zajedno potrebno je uklopiti u politike, procese i procedure na svim razinama organizacije, uključujući stratešku, taktičku i operativnu razinu (Europska središnja banka, 2017).

Uzimajući u obzir negativne učinke internog upravljanja neprihodonosnim kreditima, posebice njegovu dugotrajnost, veliko troškovno opterećenje te odsutnost efikasne alokacije kapitala, nužno je da menadžment banke razmotri i dodatne, alternativne načine rješavanja problema neprihodonosnih kredita. Tri su najčešće korištene strategije eksternog pristupa upravljanja neprihodonosnim kreditima:

a) *prijenos neprihodonosnih kredita na nacionalno društvo za upravljanje imovinom*

Ovakav model podrazumijeva da banka izdvoji neprihodonosne kredite iz svoje bilance na nacionalno društvo osnovano specijalno s namjenom da u određenom vremenskom roku otkupi i naplati takve kredite (engl. *Asset Management Company, AMC*⁹). Pritom nije nužno da takvo društvo bude financijska institucija, premda je poželjno jer posljedično podliježe strožoj regulaciji (Resti, 2017).

Dosadašnja praksa pokazala je da uspješnost funkcioniranja nacionalnog društva za upravljanje imovinom ovisi o vlasničkoj strukturi pri čemu optimalna vlasnička struktura podrazumijeva da banke koje prodaju neprihodonosne kredite participiraju u kapitalu nacionalnog društva za upravljanje imovinom, čime se ograničava postojanje moralnog hazarda (Avgouleas et al., 2021). Uspješnost ovog modela ovisi i o transfernoj cijeni po kojoj se neprihodonosni krediti otkupljuju od banaka, pri čemu ona ne smije biti viša od dugoročne ekonomske vrijednosti imovine koja služi kao kolateral (engl. *Long Term Economic Value, LEVL*¹⁰). U protivnom, nacionalno društvo za upravljanje imovinom neće biti u mogućnosti ostvariti dobit iz naplate neprihodonosnih kredita što će posljedično dovesti do gubitaka te u konačnici predstavljati trošak poreznik obveznika. Fer transferna cijena nužna je za efikasno funkcioniranje, a ona može biti osigurana ukoliko se provede dubinska, transparentna i tržišno orijentirana analiza portfelja neprihodonosnih kredita od neovisne treće strane, sa dokazanim profesionalnim iskustvom u vrednovanju takve imovine. Osim spomenutog, uspješnost ove strategije ovisi i o opsegu i strukturi portfelja neprihodonosnih kredita koji se prenosi, što znači da optimalan portfelj mora biti dovoljno velik i segmentacijski homogen u odnosu na vrstu kolaterala, a kako bi se iskoristila ekonomija obujma i sinergijski učinci upravljanja takvim portfeljem.

U konačnici, nužno je osigurati zaštitu od političkog utjecaja, odnosno neovisnost funkcioniranja takvog društva, a to se može postići određivanjem vremenskog okvira trajanja društva pri čemu je potrebno omogućiti da se koriste najučinkovitiji mehanizmi rješavanja neprihodonosnih kredita (bez političkih pritisaka na ovršne postupke). Društvo treba biti tržišno orijentirano, vođeno od strane neovisnog menadžmenta sa relevantnim profesionalnim iskustvom, potpomognuto stručnim operativnim kadrovima, i podvrgavano transparentnim i

⁹ U praksi je takvo društvo poznato i pod nazivom „loša banka“ (engl. *bad bank*).

¹⁰ Predstavlja vrijednost za koju je razumno da bude postignuta kada se poboljšaju tržišni uvjeti, uzimajući pri tom u obzir i njene dugoročne (povijesne) vrijednosti.

strogim internim kontrolama te vanjskoj reviziji, a strateški i operativni plan koji uključuju jasne planove naplate moraju biti usklađeni sa vremenskim okvirom trajanja društva.

b) *sekuritizacija neprihodonosnih kredita*

Općenito, sekuritizacija nije novost na tržištu i pojavila se uslijed krize na tržištu kredita 1980-ih godina u SAD-u, a 1990-ih godina je također bila korištena uslijed azijske financijske krize (Deloitte, 2020).

Model sekuritizacije neprihodonosnih kredita podrazumijeva prodaju neprihodonosnih kredita društvu posebne namjene (engl. *Special Purpose Vehicle, SPV*) po cijeni nižoj od njihove nominalne vrijednosti i koje financira kupovinu izdavanjem vrijednosnih papira koji se prodaju zainteresiranim investitorima na tržištu. Izdani vrijednosni papiri najčešće su organizirani u 3 tranše: a) nadređena tranša (engl. *Senior Tranche*), b) srednja tranša (engl. *Mezzanine Tranche*) i c) najpodređenija tranša (engl. *Junior Tranche*). Vrijednosni papiri koji pripadaju nadređenoj tranši isplaćuju se prvi te se smatraju najmanje rizičnima, a u skladu sa time nose i najmanji prinos. Tek nakon što se isplati nadređena tranša u cijelosti, isplaćuje se srednja tranša koja je rizičnija od nadređene tranše i nosi veći prinos, a po isplati srednje tranše u cijelosti, isplaćuje se najpodređenija tranša koja nosi najveći rizik, ali i najveći potencijalni prinos za investitore. (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, 2021)

Strukturiranje tranši predstavlja određeni izazov s obzirom da veličina i heterogenost portfelja neprihodonosnih kredita iziskuju visoke troškove procjene. Kvalitetna procjena portfelja ovisi i o velikoj količini raspoloživih podataka te o preciznoj procjeni novčanih tokova jer je nužno da oni budu usklađeni s tranšama vrijednosnih papira, po iznosima i prema očekivanom vremenu pritjecanja novčanih tokova. Ovo posljednje je često teško jednoznačno odrediti iz razloga što naplata neprihodonosnih kredita u velikoj mjeri ovisi o postupcima prisilne naplate koji su često neizvjesni i dugotrajni, posebice u zemljama sa slabije efikasnim pravnim sustavom. Portfeljem neprihodonosnih kredita može upravljati banka koja je izvorno odobrila predmetne kredite ili pak treća strana koju imenuje društvo posebne namjene.

Nužan preduvjet za korištenje modela sekuritizacije je postojanje razvijenog tržišta kapitala. Smatra se kompleksnijim modelom upravljanja neprihodonosnih kredita u odnosu na direktnu prodaju, ali može pozitivno utjecati na veći broj zainteresiranih investitora, uključujući i inozemne investitore (Fell et al., 2016). Diverzifikacijom rizika uslijed sekuritizacije velikog skupa neprihodonosnih kredita te korištenja tranši različitog profila rizičnosti investitorima se omogućuje odabir one kombinacije rizika i prinosa koja najbolje odgovara njihovim

preferencijama što također posljedično privlači veći broj različitih investitora i smanjuje troškove financiranja, a ujedno doprinosi i likvidnosti tržišta pretvaranjem neprihodonosnih kredita u utržive vrijednosnice (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, 2021). Dodatno, većem povjerenju investitora može doprinijeti i uključenost države u sekuritizacijski model, sa garancijama za nadređene tranše što će imati povoljne učinke na likvidnost tržišta.

c) direktna prodaja neprihodonosnih izloženosti na sekundarnom tržištu

Podrazumijeva model kojim banka zainteresiranoj strani, obično drugoj nebankovnoj financijskoj instituciji, prodaje određeni portfelj neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu. Omogućava banci da trajno ukloni neprihodonosni portfelj iz svoje bilance izbjegavajući tako bilo kakvo upravljanje i servisiranje neprihodonosnih kredita, a sa time i povezane troškove. Smatra se najbržom opcijom rješavanja problema neprihodonosnih kredita, ali sa druge strane nudi potencijalno manji povrat nego što je to slučaj kod internog pristupa upravljanja neprihodonosnim kreditima (Resti, 2017).

Prema Baudino i Yun (2017) izvedivost ove strategije ovisi o strukturnim karakteristikama: a) o vrsti portfelja koji se prodaje, b) o transakcijskim troškovima i c) o postojanju sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita. Portfelj neprihodonosnih kredita koji se nudi na prodaju može se sastojati od više kredita sličnih ili istih karakteristika, a obično se dijeli prema vrsti dužnika (portfelj korporativnih klijenata, malih i srednjih poduzeća ili stanovništva), prema pokrivenosti instrumentom osiguranja (osigurani i neosigurani portfelji) te prema namjeni (krediti, potraživanja po karticama, leasingu i slično), dok su u praksi česte njihove međusobne kombinacije. Krediti stanovništvu te srednjem i malom poduzetništvu nose veće informacijske troškove s obzirom na detaljnu dubinsku analizu koju je nužno provesti na razini pojedinačnog kredita. Transakcijski troškovi mogu biti značajni, posebice u situaciji kada se prodaje portfelj velikog volumena, a potrebno je napraviti procjenu vrijednosti portfelja u odnosu na svaki pojedini instrument osiguranja i svakog pojedinog dužnika. U konačnici, izvedivost strategije prodaje neprihodonosnih kredita ovisi i o samom postojanju sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, a ona su često plitka i nedovoljno likvidna, sa malim brojem investitora na tržištu (Baudino i Yun, 2017).

Usporedni prikaz odabranih strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima u bankama, njihovih osnovnih karakteristika te prednosti i nedostataka dan je u tablici 11.

Tablica 11. Komparativni prikaz odabranih strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima

Karakteristike	Interno upravljanje neprihodonosnim kreditima	Prijenos neprihodonosnih kredita na nacionalno društvo za upravljanje imovinom	Sekuritizacija neprihodonosnih kredita	Direktna prodaja neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu
Banka sama upravlja portfeljem neprihodonosnih kredita	✓	X	X	X
Neprihodonosni krediti ostaju u bilanci banke	✓	X	X	X
Zadržavanje poslovnog odnosa sa klijentom	✓	X	X	X
Prednosti	Potencijalno povoljniji financijski učinak za banku nego kod ostalih strategija	Rasterećivanje bilance od većih količina neprihodonosnih kredita u kratkom vremenskom razdoblju	Rasterećivanje bilance od većih količina neprihodonosnih kredita u kratkom vremenskom razdoblju	Najbrži način rješavanja problema neprihodonosnih kredita
	Očuvanje vrijednosti imovine kroz izbjegavanje prodaje neprihodonosnih izloženosti u uvjetima niskih cijena imovine koja služi kao kolateral	Efikasnije upravljanje neprihodonosnim kreditima iskoristavanjem ekonomije obujma, udruživanjem eksperata, centralizacijom upravljanja i mogućnošću fokusiranja na homogeniju portfeljnu strukturu	Troškovno efikasnija metoda u odnosu na direktnu prodaju s obzirom da je u kraćem vremenu moguće sekuritizirati veći skup različitih portfelja neprihodonosnih kredita	Troškovna efikasnost uslijed izbjegavanja budućih troškova upravljanja i servisiranja neprihodonosnih kredita (uključujući sudske troškove, troškove resursa angažiranih na poslovima naplate i slično)
	Potencijalna mogućnost ranog prepoznavanja pogoršanja financijskog položaja klijenta	Povoljan utjecaj na rizični profil banke i njene kapitalne zahtjeve	Povoljan utjecaj na rizični profil banke i njene kapitalne zahtjeve	Povoljan utjecaj na rizični profil banke i njene kapitalne zahtjeve
	Mogućnost restrukturiranja neprihodonosnih izloženosti zbog dobrog poznavanja klijenta i zadržavanja poslovnog odnosa	Doprinosi razvoju sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita poticanjem banaka na prodaju i/ili transfer neprihodonosnih kredita	Doprinosi likvidnosti tržišta pretvaranjem neprihodonosnih kredita u utržive vrijednosne papire	Doprinosi likvidnosti tržišta banci da se fokusira na osnovnu djelatnost – financijsku intermedijaciju, kroz povećanje kreditne ponude i adekvatnu alokaciju novčanih viškova
Nedostaci	Viši kapitalni zahtjevi za banku te izdavanje rezervacija za potencijalne gubitke što direktno utječe na smanjenu profitabilnost banke te više troškove financiranja banke	Potencijalna nemogućnost restrukturiranja klijenata zbog gubitka informacija uslijed prijenosa neprihodonosnih kredita te narušavanje poslovnog odnosa sa klijentom	Visoki troškovi procjene neprihodonosnih kredita s obzirom na njihovu veličinu i heterogenost portfelja (posebno izraženo kod portfelja neprihodonosnih kredita fizičkih osoba te malog i srednjeg poduzetništva)	Relativno slaba konkurencija na sekundarnom tržištu (broj kupaca takvih portfelja je relativno malen i ograničen, a to ima utjecaj na likvidnost tržišta te na postignute cijene)
	Smanjen fokus na osnovnu djelatnost (financijsku intermedijaciju) što utječe na smanjenje financijske poluge i kontrakciju kreditne ponude	Mogućnost političkog uplitanja i odustva neovisnosti (prolongiranje vijeka trajanja društva, pogodovanje određenim dužnicima i slično)	Kompleksnost precizne procjene novčanih tokova i njihovo usklađivanje sa transama vrijednosnih papira	Prodaja pojedinačnih i različitih portfelja neprihodonosnih kredita najčešće se odvija u više faza
	Pribjegavanje učestalosti refinanciranja kredita (engl. <i>evergreening</i>)	Potencijalni trošak poreznih obveznika kroz transferiranje gubitaka od banaka prema poreznim obveznicima	Nužnost postojanja razvijenog tržišta kapitala	Visoki troškovi dubinske analize i vrednovanja portfelja (posebice heterogenih)
	Dugotrajnost i značajan organizacijski izazov što utječe na visoke troškove upravljanja neprihodonosnim kreditima	Mogućnost negativnog utjecaja na ekonomiju kroz prodaju imovine po diskontnim cijenama, oslabljenu kreditnu disciplinu te socijalnih nemira uslijed ovrha	Zahtjeva iskustvo i ekspertizu u poslovima sekuritizacija (posebno predstavlja problem za manje banke)	Potencijalno manji povrat za banku nego kod internog pristupa

Napomena: kod sekuritizacije neprihodonosnih kredita postoji mogućnost da banka sama upravlja portfeljem neprihodonosnih kredita, ali je takva praksa u pravilu rjeđa

Izvor: izrada autora prema Resti, A. (2017), *Provisioning policies for non-performing loans: How to best ensure a “clean balance sheet”?* [e-publikacija], Bruxelles: Europski parlament; Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2021), *Resolution strategies for non-performing loans in the post-COVID-19 landscape*, [e-publikacija], Pariz: Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj; Avgouleas et al. (2021), *What factors drive the performance of national asset management companies?* [e-publikacija], Bruxelles: Europski parlament

Važno je naglasiti kako nije moguće jednoznačno odrediti koja strategija bi općenito bila najprikladnija za banku, već taj izbor ovisi o nizu čimbenika koje banka treba uzeti u obzir, poput regulatornih ograničenja (posebice u vidu kapitalnih zahtjeva povezanih sa rizično ponderiranom aktivom), računovodstvenog tretmana rezervacija za potencijalne gubitke,

internih kapaciteta te razine iskustva i znanja u upravljanju neprihodonosnim kreditima, organizacijske strukture, uključenosti države kroz postojanje nacionalnog društva za upravljanje imovinom, razvijenosti tržišta kapitala, postojanja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, makroekonomskog i pravnog okruženja u kojem banka posluje, kao i specifičnosti te prednosti i nedostataka svake pojedine strategije.

Stvaranjem pretpostavki za eksterno upravljanje neprihodonosnim kreditima bankama se otvara mogućnost da u praksi testiraju uspješnost različitih strategija upravljanja neprihodonosnih kredita i odaberu financijski najpovoljniju strategiju (ili optimalnu kombinaciju više njih istovremeno). One banke koje na vrijeme prepoznaju problem koristeći sustave ranog upozorenja i koje pri tom imaju razvijene strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima efikasnije su u rješavanju navedenog problema te izbjegavanju rasta udjela neprihodonosnih kredita do neprihvatljivih razina.

3.3. Analiza primjenjivanih strategija i njihovih učinaka u upravljanju neprihodonosnim kreditima

Prema Baudino i Yun (2017), banke u SAD-u neposredno nakon financijske krize koristile su čitav spektar različitih strategija za rješavanje problema neprihodonosnih kredita u svojim bilancama. Iako podaci koji bi ukazivali na zastupljenost pojedine strategije upravljanja neprihodonosnih kredita u SAD-u nisu dostupni, na slici 6 sumarno su prikazane najčešće korištene strategije upravljanja u razdoblju neposredno nakon financijske krize 2007./08., a koje su imale znatan utjecaj na smanjenje udjela takvih kredita u ukupnim kreditima američkih banaka.

Restrukturiranje i izvansudske nagodbe	<ul style="list-style-type: none"> • Jednostavnija naplata u okviru stečajnog zakona • Hibridni model izvansudskih nagodbi i formalnog stečajnog postupka
Otpisi	<ul style="list-style-type: none"> • Stroga računovodstvena pravila
Direktna prodaja na sekundarnom tržištu	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijeno sekundarno tržište neprihodonosnih kredita
Sekuritizacija neprihodonosnih kredita	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijeno tržište kapitala i iskustvo u sekuritizaciji

Slika 6: Najčešće korištene strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima u SAD-u i razlozi njihove primjene

Izvor: obrada autora prema Baudino, P. i Yun, H. (2017.), *Resolution of non-performing loans – policy options* [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja

Primjena različitih strategija rješavanja neprihodonosnih kredita američkih banaka bila je omogućena iz više razloga. Naime, regulatornom nadogradnjom stečajnog zakona 2005. godine u SAD-u omogućeno je jednostavnije provođenje plana restrukturiranja i nagodbe, i to za mala i srednja poduzeća te obiteljsko-poljoprivredna gospodarstva (forma plana restrukturiranja i nagodbe je standardizirana, odbor vjerovnika nije potreban i slično), a što je omogućilo brže i efikasnije rješavanje problema neprihodonosnih kredita. Osim toga, omogućeno je i korištenje tzv. hibridnog modela izvansudskih nagodbi i formalnog stečajnog postupka (engl. *Prepackaged Workout*) što podrazumijeva da vjerovnici pripreme plan restrukturiranja koji su međusobno usuglasili, pri čemu je potrebno da sud daje samo odobrenje na predloženi plan restrukturiranja, bez uključenosti u njegovu izradu što dodatno pojednostavljuje i ubrzava proces naplate. (Baudino i Yun, 2017)

S druge strane, računovodstveni tretman neprihodonosnih kredita dovoljno je strog da banke usmjerava na što aktivnije rješavanje problema neprihodonosnih kredita. Regulatornim smjericama u tom području uvedena su vremenska ograničenja za otpis neprihodonosnih kredita, prema kojima oni moraju biti otpisani unutar jednog ili dva kvartala od trenutka kada je gubitak priznat i to na razinu vrijednosti kolaterala umanjeno za troškove njegove prodaje. Otpis ne podrazumijeva da se banka odrekla prava na naplatu, ali je knjigovodstvena vrijednost takvog potraživanja u njenim poslovnim knjigama svedena na nulu.

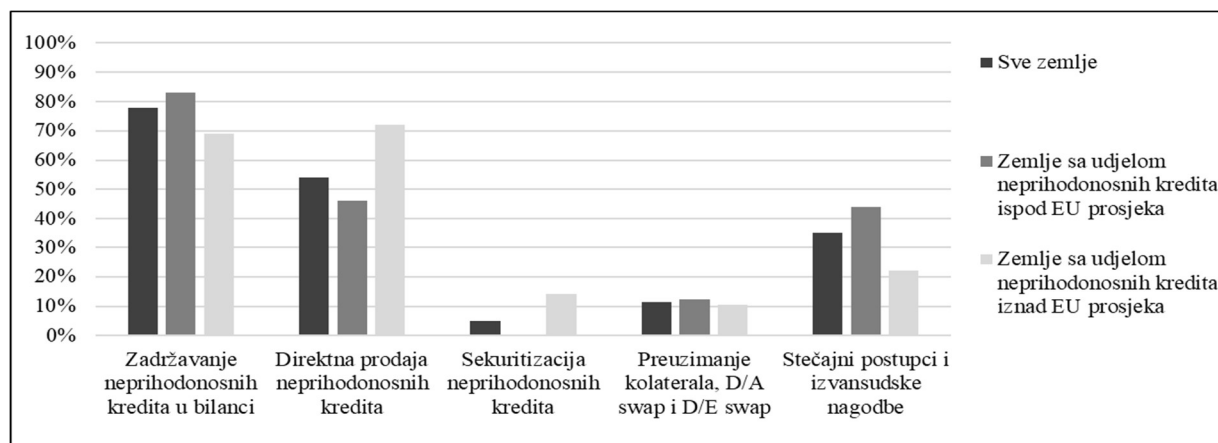
Prodaja neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu u SAD-u značajno je korištena strategija s obzirom na razvijenost tog tržišta i dugogodišnje iskustvo u tim poslovima, što ujedno olakšava vrednovanje takve vrste imovine. Povezano je sa državno sponzoriranim agencijama koje otkupljuju primarno hipotekarne kredite, a to su Federalno nacionalno udruženje za hipotekarne kredite (engl. *Federal National Mortgage Association, Fannie Mae*) te Federalna korporacija za stambene hipotekarne kredite (engl. *Federal Home Loan Mortgage Corporation, Freddie Mac*). U razdoblju od 2009. – 30/06/2014. godine banke u SAD-u prodale su preko 900 portfelja neprihodonosnih kredita, u ukupnom iznosu od 188 milijardi USD (Deloitte, 2014). Uz prodaju neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu, američke banke veoma su aktivne i u poslovima sekuritizacije neprihodonosnih kredita. Tom modelu pogoduje razvijeno tržište kapitala u SAD-u te dugogodišnje iskustvo u sekuritizaciji neprihodonosnih kredita, još od krize na tržištu kredita 1980-ih godina.

Usljed korištenja prethodno navedenih strategija, a koje su bile potpomognute mjerama američke vlade za stabilizaciju tržišta nekretnina, poticanje restrukturiranja (tamo gdje je bilo ekonomski opravdano) te strožim računovodstvenim tretmanom neprihodonosnih kredita,

njihov udio u američkim bankama nakon 2009. godine bilježi kontinuirani pad koji traje sve do 2020. godine (kada je zabilježen blagi rast kao posljedica pandemije uzrokovane bolešću Covid-19), da bi potom ponovno bio zabilježen pad tog udjela i na kraju 2022. godine iznosio niskih 0,73% (naspram 5,47% koliko je taj udio iznosio u 2009. godini) (Američka savezna agencija za osiguranje depozita, 2022.a).

Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2019) u razdoblju od 2015. – 2019. godine većina banaka u Europskoj uniji koristila se kombinacijama različitih strategija za smanjenje udjela neprihodonosnih kredita pri čemu su primjetne značajne razlike među pojedinim zemljama, ovisno o njihovom udjelu neprihodonosnih kredita u odnosu na prosjek Europske unije. Na grafikonu 8. prikazane su najčešće korištene strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima u bankama u Europskoj uniji u tom razdoblju.

Grafikon 8. Najčešće korištene strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima u EU prema EBA Upitniku za procjenu rizika, 2015. – 2019.

Izvor: obrada autora prema Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2019), EBA Report on NPLs, [e-publikacija], Pariz: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo

U promatranom razdoblju 2015. – 2019. godine među zemljama Europske unije koje su imale udjele neprihodonosnih kredita ispod njenog prosjeka, najzastupljenija strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima odnosila se na zadržavanje neprihodonosnih kredita u bilanci banke. U praksi ta strategija podrazumijeva dobrovoljnu naplatu neprihodonosnih kredita povezano sa restrukturiranjem izloženosti i ustupcima dužnicima kako bi im se olakšala otplata njihovih obveza, odnosno kako bi banka izbjegla često dugotrajne i skupe postupke prisilne naplate potraživanja. Navedeno ne čudi s obzirom da takav pristup nudi potencijalno povoljniji financijski učinak za banku u odnosu na ostale strategije, ali je to izraženije u zemljama čije banke nisu imale značajnije udjele neprihodonosnih kredita (primjerice Francuska, Njemačka,

Finska, Švedska, Danska, Luksemburg, Nizozemska) što nije imalo toliki utjecaj na rezervacije za pokriće potencijalnih gubitaka kao što je to slučaj kod banaka čija je kvaliteta kreditne aktive značajnije narušena.

Sa druge strane, direktna prodaja neprihodonosnih kredita bila je najzastupljenija strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima u navedenom razdoblju u zemljama čije su banke bilježile udjele neprihodonosnih kredita iznad prosjeka Europske unije. Razlog tome je što ta strategija predstavlja brz način rješavanja neprihodonosnih kredita što je posebno važno u uvjetima značajno narušene kvalitete kreditne aktive, kao što je to bio slučaj u Italiji, Grčkoj, Cipru, Irskoj, Portugalu i Španjolskoj. Upravo u Italiji je prodan najveći iznos neprihodonosnih izloženosti u razdoblju 2014. – 2022. (čak 324,3 milijarde EUR), te u Španjolskoj (182,3 milijarde EUR) u navedenom razdoblju (Deloitte, 2022). Razumljivo je da direktna prodaja neprihodonosnih kredita nije bila dominantna strategija rješavanja tog problema u zemljama koje su imale udio neprihodonosnih kredita ispod prosjeka Europske unije, s obzirom na određene nedostatke takve strategije, poput asimetričnih informacija na tržištu, cjenovnog jaza između traženih i ponuđenih cijena na tržištu i slično (Fell et al. 2016).

Sekuritizacija neprihodonosnih kredita bila je prisutna isključivo u zemljama sa udjelom neprihodonosnih kredita iznad prosjeka Europske unije, ponajviše u Italiji i Grčkoj te manjim dijelom u Irskoj, Portugalu, Španjolskoj i na Cipru (Deloitte, 2021). Kako bi riješila problem visokih udjela neprihodonosnih kredita, talijanska je vlada, uz dovršetak reforme pravosuđa, početkom 2016. godine uspostavila model državne garancije sekuritizacije neprihodonosnih kredita, tzv. GACS model (tal.: *Garanzia Cartolarizzazione Sofferenze*). Neprihodonosni krediti su prodavani društvu posebne namjene (SPV) koje ih je zatim sekuritiziralo odnosno pretvorilo u vrijednosne papire različitih tranši (nadređena, srednja i podređena tranša) te ih prodavalo zainteresiranim investitorima na tržištu. Nadređena tranša bila je osigurana državnim jamstvom što je trebalo rezultirati višim kreditnim rejtingom (minimalno BBB kreditni rejting¹¹) i većim brojem zainteresiranih investitora. Kako bi smanjila izrazito visoke udjele neprihodonosnih kredita, i grčka vlada je u suradnji sa Europskom komisijom 2019. godine implementirala model sekuritizacije neprihodonosnih kredita pod nazivom HAPS (*Hellenic Asset Protection Scheme*¹²). Model je sličan talijanskom pri čemu su krediti bili otkupljivani od strane privatnog društva za posebne namjene (SPV) koje je kupovinu

¹¹ BBB kreditni rejting smatra se investicijskim rejtingom i označava adekvatnu kreditnu kvalitetu, odnosno vjerojatnost neispunjenja obveza je niska, iako u slučaju nepovoljnih poslovnih ili ekonomskih uvjeta sposobnost neispunjenja obveza može biti narušena.

¹² Model je poznat i pod nazivom „Hercules“.

financiralo izdavanjem vrijednosnih papira u 2 tranše (nadređena i najpodređenija tranša,), dok je neovisno društvo bilo zaduženo za upravljanje portfeljem neprihodonosnih kredita. Za nadređenu tranšu garantirala je država i ona je imala kreditni rejting BB-¹³ (Hellenic Financial Stability Fund, 2023). Kod oba modela, talijanskog i grčkog, državna jamstva za nadređene tranše izdanih vrijednosnih papira doprinijela su povjerenju na tržištu te povećanom interesu od strane investitora što je imalo pozitivan utjecaj na likvidnost na tržištu. U razdoblju 2016. – 2022. u Italiji je ukupno sekuritizirano čak 108,6 milijardi EUR odnosno u Grčkoj u razdoblju 2019. – 2022. ukupno 63,3 milijarde EUR neprihodonosnih izloženosti čime su neprihodonosnih krediti u bankovnim sustavima tih zemalja značajno smanjeni.

Stečajnim postupcima i izvansudskim nagodbama više su se koristile zemlje sa udjelom neprihodonosnih kredita ispod EU prosjeka, a razlog tome može biti efikasniji pravni sustav u odnosu na zemlje u kojima je problem neprihodonosnih kredita izraženiji. Ipak, valja spomenuti kako je primjerice u Italiji u 2016. godini dovršena reforma pravosudnog sustava gdje su izmjenama i dopunama stečajnog zakona poboljšane mogućnosti restrukturiranja u vidu predstečajnih i izvansudskih nagodbi te je ubrzan proces prisilne naplate skraćivanjem sudskih rokova i slično (Marucci et al., 2015).

Strategijom preuzimanja kolaterala, zamjenom imovine za dug (engl. *Debt to Asset Swap, D/A swap*) te zamjenom udjela za dug (engl. *Debt to Equity Swap, D/E swap*) podjednako su se koristile sve zemlje, i to je ujedno najmanje poželjna strategija povezana sa dodatnim troškovima raspolaganja takve imovine i koja se u praksi najčešće koristi kada su sve druge mogućnosti naplate neprihodonosnih kredita iscrpljene.

Među korištenim strategijama upravljanja neprihodonosnim kreditima Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo ne navodi zasebno strategiju prijenosa neprihodonosnih kredita na nacionalno društvo za upravljanje imovinom, premda je od početka financijske krize 2007. /08. u ukupno 12 zemalja Europske unije (uključujući Veliku Britaniju) osnovano 17 takvih društava na koja je prenesena neprihodonosna i problematična imovina banaka (Avgouleas et al., 2021) što je značajno smanjilo udjele neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima, prvenstveno u Italiji, Španjolskoj, Irskoj, Sloveniji i na Cipru (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2021).

Valja napomenuti kako u stručnoj literaturi nedostaje kvantitativnih podataka o učincima internog upravljanja neprihodonosnim kreditima banaka, no podaci koji se tiču eksternih

¹³ Kreditni rejting BB- smatra se špekulativnim rejtingom pri čemu ispunjavanje obveza nije sigurno.

strategija upravljanja i njihovih učinaka na smanjenje udjela neprihodonosnih kredita dostupni su, pa je temeljem njih učinjena komparacija takvih učinaka u pojedinim zemljama Europske unije, prikazana u tablici 12. Zemlje koje su pri tom odabrane za analizu odnose se na zemlje koje su značajnije bile pogođene visokim udjelima neprihodonosnih kredita.

Tablica 12. Učinci primjene eksternih strategija na smanjenje udjela neprihodonosnih kredita u izabranim zemljama EU, 2014. – 2022.

Zemlja	Prijenos imovine na nacionalno društvo za upravljanje imovinom	Prodaja neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu	Sekuritizacija neprihodonosnih kredita	Udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima	
				2014 godina	2022 godina
Italija	18,0	324,3	108,6	17,0%	2,4%
Španjolska	50,7	182,3	1,2	8,1%	2,8%
Grčka	0,0	86,2	63,3	39,7%	4,6%
Irska	74,0	98,6	4,7	21,6%	1,8%
Portugal	3,9	22,5	3,2	18,0%	3,0%
Cipar	11,0	15,6	8,0	50,1%	3,1%
Slovenija	5,8	3,4	0,0	24,6%	1,8%
Hrvatska	0,0	4,1	0,0	13,1%	2,2%

Izvor: obrada autora prema ARC Ratings (2023), The Greek Post HAPS World and Cyprus NPL Securitization, [e-publikacija], London: ARC Ratings; Deloitte (2022), Deleveraging Europe, [e-publikacija], London: Deloitte; DBRS Morningstar (2021), Evolution of European Banks' NPLs and NPL Securitizations Amid COVID-19, [e-publikacija], Frankfurt: DBRS Morningstar

Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2019), kao najznačajniju prepreku efikasnijem rješavanju problema neprihodonosnih kredita, banke u Europskoj uniji navode dugotrajnost i visoke troškove pravnih postupaka naplate (stečajnih i ovršnih postupaka), pri čemu je to naglašenije među bankama u zemljama koje imaju udio neprihodonosnih kredita viši nego prosjek Europske unije. Kao drugi razlog po važnosti naveden je nedostatak izvansudskih nagodbi, dok se među razlozima još ističe i nepostojanje značajnijeg tržišta neprihodonosnih kredita odnosno kolaterala (pri čemu je kod oba razloga to također naglašenije u zemljama koje imaju udjele neprihodonosnih kredita iznad prosjeka Europske unije).

Prethodno provedena analiza primjenjivanih strategija i njihovih učinaka u upravljanju neprihodonosnim kreditima pokazala je različitost u pristupu rješavanja navedenog problema u SAD-u te Europskoj uniji. Uslijed konzervativnijih računovodstvenih propisa, otpisi neprihodonosnih kredita značajniji su u SAD-u u odnosu na Europsku uniju. Zbog razvijenosti tržišta kapitala u SAD-u sekuritizacija je značajno korištena strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima (često i odmah po odobrenju kredita što uključuje prihodonosne

kredite pa se tako prevenira problem nastanka neprihodonosnih kredita u određenom dijelu), a također je i sekundarno tržište neprihodonosnih kredita aktivnije i razvijenije nego u Europskoj uniji. U pojedinim zemljama članicama sekuritizacija i direktna prodaja neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu je značajna, ali to nije slučaj u većem dijelu Europske unije.

Korištenjem eksternih strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima banke u zemljama Europske unije koje su značajnije bile pogođene višim udjelima neprihodonosnih kredita značajno su smanjile udjele takve imovine u svojim bilancama. Primjetna je razlika u obujmu korištenja pojedinih strategija po zemljama, međutim većina se koristila kombinacijama različitih strategija što je u konačnici doprinijelo značajnom smanjenju udjela neprihodonosnih kredita.

Valja imati na umu kako se eksternim strategijama upravljanja neprihodonosni krediti prenose iz reguliranog bankovnog sustava na sekundarno tržište neprihodonosnih kredita koje je značajnije slabije regulirano. Pozitivan doprinos primjene navedenih strategija ogleda se u činjenici da se banke mogu orijentirati na kreditnu aktivnost što doprinosi ekonomskom rastu, a da upravljanje i naplata neprihodonosnih kredita može biti povjerena specijaliziranim društvima kojima je to osnovna djelatnost što posljedično doprinosi daljnjem razvoju sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita.

4. SEKUNDARNO TRŽIŠTE NEPRIHODONOSNIH KREDITA

4.1. Analiza važnosti te prednosti i nedostataka strategije prodaje u upravljanju neprihodonosnim kreditima

Direktna prodaja neprihodonosnih kredita predstavlja važnu strategiju u upravljanju takvim kreditima te se ona može promatrati sa stajališta banke, ali i u mnogo širem kontekstu, sa stajališta sekundarnog tržišta i njegovog utjecaja na gospodarstvo u cjelini.

Koristeći strategiju prodaje, banka brzo i trajno uklanja neprihodonosne kredite iz svoje bilance, oslobađajući pri tom sredstva u obliku izdvojenih rezervacija za potencijalne gubitke. Tako povećana likvidnost omogućava im dodatan prostor za povećanje profitabilnosti i učinkovitosti u poslovanju kroz usmjerenost na osnovnu djelatnost odnosno financijsku intermedijaciju, i to kroz povećanje kreditne ponude i adekvatnu alokaciju novčanih viškova, što ima povoljan utjecaj na rast i razvoj gospodarstva u cjelini. Pored toga, manji udjeli neprihodonosnih kredita čine banku troškovno efikasnijom i kapitalno manje zahtjevnom što u konačnici podrazumijeva povoljniji rizični profil banke čime se povećava i njen kreditni rejting, a to smanjuje troškove njenog financiranja. Dodatno, prodajom neprihodonosnih kredita, resursi koji su od strane banke bili angažirani za njihovo upravljanje mogu biti efikasnije iskorišteni, a troškovi pravnih postupaka izbjegnuti.

Utjecaj direktne prodaje neprihodonosnih kredita primjetan je i na razvoj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u smislu povećanja njegove učinkovitosti, likvidnosti, ali i standardizacije tržišta kroz veću specijalizaciju i profesionalizaciju subjekata specijaliziranih za upravljanje neprihodonosnim kreditima. S druge strane, postoje određeni nedostaci strategije direktne prodaje neprihodonosnih kredita i oni su uglavnom povezani sa karakterističnim nesavršenostima i ograničenjima samog sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, a što je zajedno sa najznačajnijim prednostima prikazano u tablici 13.

Tablica 13. Prednosti i nedostaci strategije direktne prodaje neprihodonosnih kredita

Prednosti	Nedostaci
Smanjenje udjela neprihodonosnih kredita u bankovnom sektoru u kratkom vremenskom razdoblju	Asimetrične informacije na tržištu
Usmjerenost banaka na osnovnu djelatnost	Ograničena ponuda i potražnja na tržištu
Standardizacija tržišta, specijalizacija i jačanje profesionalizacije subjekata koji se bave naplatom	Cjenovni jaz između traženih i ponuđenih cijena
Doprinos likvidnosti i efikasnosti tržišta	Problem slabije reguliranosti sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita
Jačanje povjerenja u bankovni sustav	Potencijalno slabljenje kreditnih standarda banaka

Izvor: izrada autora prema Baudino i Yun (2017), *Resolution of non-performing loans – policy options* [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja; Fell et al. (2016), *Addressing Market Failures in the Resolution of Non-Performing Loans in Euro Area*, [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka

Asimetričnost informacija jedno je od osnovnih obilježja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita. Banke kao prodavatelji neprihodonosnih kredita imaju informacijsku prednost u odnosu na kupce takvih kredita jer raspolažu povijesnim informacijama o poslovnom odnosu sa klijentom, mogućim skrivenim informacijama o vrijednosti kolaterala i slično. U uvjetima nedostatnih i/ili asimetričnih informacija potencijalnim kupcima neprihodonosnih kredita otežano je kvalitetno vrednovanje financijske imovine koju žele kupiti što može uzrokovati suzdržavanje od kupnje, što posljedično ima utjecaj na ograničenu potražnju na tržištu te mali broj realiziranih kupoprodajnih transakcija.

Osim toga, ograničenje na strani potražnje ogleda se i u preferenciji investitora da kupuju neosigurane portfelje jer su to uglavnom veliki i homogeni portfelji koji ne zahtijevaju skupu ekspertizu pri procjeni, a kasnije i pri upravljanju, pa je investitorima lakše ostvariti očekivane povrate nego što je to slučaj kod velikih i osiguranih korporativnih portfelja čije servisiranje je kompleksnije i skuplje (Fell et al., 2016). Nedostatak konkurencije odnosno mali broj zainteresiranih investitora često je prisutan na sekundarnom tržištu s obzirom da ograničenu ponudu neprihodonosnih kredita nije jednostavno supstituirati za neku drugu investiciju sličnog profila rizičnosti i profitabilnosti, što za posljedicu može imati nedovoljno likvidno tržište. I na strani ponude može biti izraženo ograničenje, posebno u uvjetima krize kada se banke suzdržavaju od prodaje zbog niskih cijena imovine koja služi kao kolateral pa su spremnije nuditi neosigurane portfelje, a time ujedno osloboditi značajna sredstva koja su izdvojena za potencijalne gubitke takvih izloženosti.

Cjenovni jaz između traženih i ponuđenih cijena na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita proizlazi iz asimetričnosti informacija među subjektima na tom tržištu. Kako bi kompenzirali nedostatak relevantnih informacija za realnu procjenu financijske imovine koja je predmet kupoprodaje, i uslijed zabrinutosti da je predmetna imovina niske kvalitete, kupci nude niske cijene za takvu imovinu. S druge strane, prodavatelji, raspolažući kvalitetnijim i potpunijim informacijama mogu lakše uočiti razliku u kvaliteti i uzimajući u obzir da tržište nudi niske cijene, ponude kreditne portfelje lošije kvalitete pri čemu oni kvalitetniji uopće ne dospiju na tržište, a rezultat toga je onda nedovoljno optimalna ravnoteža u smislu cijene i količine te slabija likvidnost tržišta. (Fell et al., 2016)

Prema Ciavoliello et al. (2016) do cjenovnog jaza također dolazi uslijed različitog pristupa vrednovanja budućih očekivanih novčanih tokova neprihodonosnih kredita. Zbog asimetričnih informacija i slabije financijske poluge (odnosno većeg korištenja vlastitih sredstava prilikom investiranja), kupci neprihodonosnih kredita zahtijevaju visoke interne stope povrata na svoja ulaganja (engl. *Internal Rate of Return, IRR*) i koja se koristi kao diskontna stopa pomoću koje se očekivani budući novčani tokovi svode na sadašnju vrijednost, što onda rezultira nižom ponuđenom cijenom za portfelj. Banka u skladu s računovodstvenim standardima primjenjuje originalnu efektivnu kamatnu stopu kao diskontnu stopu (koja je obično dosta niža od zahtijevane interne stope povrata investitora) pa tu dolazi do velike razlike u vrednovanju financijske imovine koja je predmet kupoprodaje. Problem cjenovnog jaza dodatno je naglašen u zemljama s neefikasnim pravosudnim sustavom u kojima neizvjesnost te dugotrajnost naplate snažno utječu na izračun sadašnje vrijednosti očekivanih budućih novčanih tokova pa investitori posljedično traže i višu premiju za rizik.

Razvijeno, uređeno i regulirano sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u značajnoj mjeri može umanjiti nedostatke direktne prodaje neprihodonosnih kredita, iz razloga što efikasno tržište podrazumijeva niže troškove naplate neprihodonosne imovine kao i sa time povezane neizvjesnosti, što olakšava vrednovanje financijske imovine pa se posljedično smanjuje i cjenovni jaz. Osim toga, transparentno i konkurentno tržište smanjuje problem asimetričnosti informacija što dovodi do veće likvidnosti tržišta sa povećanim brojem kupoprodajnih transakcija. Pitanje potencijalnog slabljenja kreditne kvalitete uslijed povećane primjene strategije prodaje neprihodonosnih kredita također može biti ograničeno razvijenim sekundarnim tržištem na kojem postoji velik broj specijaliziranih investitora sa velikim iskustvom u kupnji neprihodonosne imovine pa će se kreditnim portfeljima lošije kvalitete teže trgovati (ili će investitori za njih tražiti iznimno visoke stope povrata). Zdrav i stabilan bankovni sustav sa niskim razinama neprihodonosnih kredita dodatno će ojačati povjerenje deponenata i investitora, a povećana kreditna aktivnost poticati rast i razvoj gospodarstva.

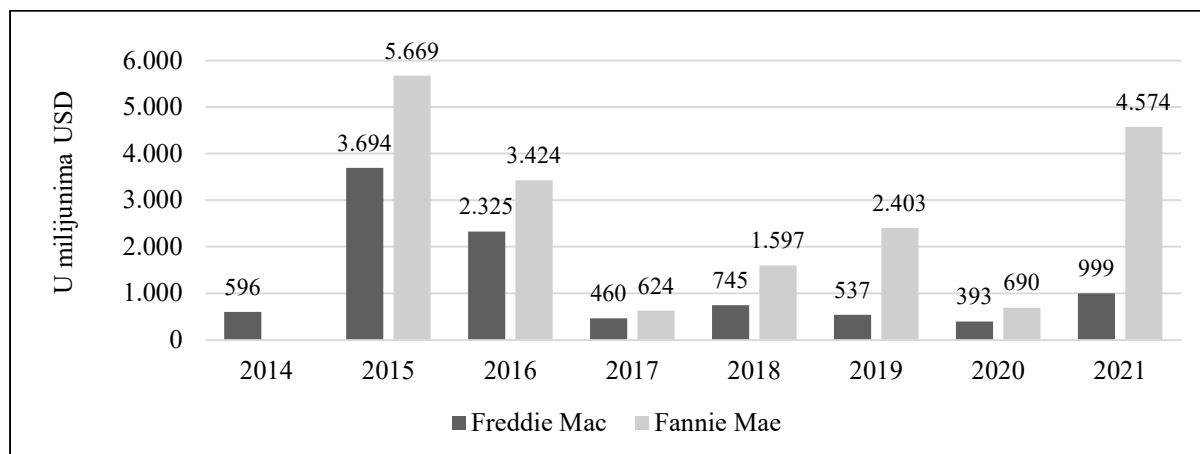
4.2. Analiza sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Sjedinjenim Američkim Državama i u Europskoj uniji uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku

Sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u SAD-u značajno se razlikuje od europskog te je direktno povezano s dvjema državno sponzoriranima agencijama koje otkupljuju hipotekarne kredite – Federalno nacionalno udruženje za hipotekarne kredite (engl. *Federal National Mortgage Association, Fannie Mae*) i Federalna korporacija za stambene hipotekarne kredite (engl. *Federal Home Loan Mortgage Corporation, Freddie Mac*). Fannie Mae je osnovana još

1938. godine sa ciljem razvoja sekundarnog tržišta hipotekarnih kredita, odnosno kako bi se potaknula gospodarska aktivnost s obzirom da je hipotekarno tržište gotovo propalo tijekom Velike depresije. Agencija je otkupljivala hipotekarne kredite od štedionica koje su potom odobravale nove kredite. Kupnja hipotekarnih kredita bila je financirana prodajom obveznica javnosti. Freddie Mac je osnovan 1970. godine sa ciljem da bude potpora sustavu financiranja stambenih nekretnina. Ove agencije ne pozajmljuju novčana sredstva već isključivo figuriraju na sekundarnom tržištu otkupljujući skupove hipoteka (engl. *Pool*) od banaka i štedno kreditnih zadruga te ih ili zadržavaju u svojem portfelju ili ih sekuritiziraju, tj. izdaju vrijednosnice s pokrićem u hipotekarnim kreditima (engl. *Mortgage-Backed Securities, MBS*). Na taj način originalni zajmodavci dolaze do likvidnosti koju plasiraju u obliku novog kreditiranja, a Fannie Mae i Freddie Mac prodajom vrijednosnica doprinose razvoju sekundarnog tržišta, privlačeći investitore koji bi se možda suzdržavali od direktnog ulaganja u hipotekarne kredite. Mnogi inicijalni pozajmljivači odmah nakon odobrenja kredita prodaju skupove hipoteka (engl. *Originate To Distribute Model*), te se pri tom prodaju i krediti upitne kvalitete. Zbog velikih gubitaka povezanim sa drugorazrednim hipotekama (engl. *Subprime Mortgage*) i rizikom neispunjenja obveza od strane agencija Fannie Mae i Freddie Mac, početkom rujna 2008. godine država je preuzela njihovo vođenje (Mishkin i Eakins, 2015). U okviru *Zakona o stambenom i ekonomskom oporavku* (engl. *Housing and Economic Recovery Act, HERA*) iz 2008. godine osnovan je i novi regulator – Federalna agencija za financiranje stanovanja (*Federal Housing Finance Agency, FHFA*) koja je odgovorna za učinkovit nadzor i regulaciju nad navedenim agencijama.

S obzirom da dio kredita neminovno postane neprihodonosan, obje agencije nastoje takve kredite prodati na tržištu. Na taj način kreditni rizik prebacuju na privatne investitore te sprječavaju gubitke koji bi uslijedili za porezne obveznike. Krediti koje prodaju na sekundarnom tržištu obično su u kašnjenju duljem od godine dana. Prodaja je regulirana i nadzirana od strane Federalne agencije za financiranje stanovanja, a čak i kupci takvih kredita te pružatelji usluga servisiranja kredita imaju obvezu izvještavanja o ishodima rješavanja neprihodonosnih kredita 4 godine nakon kupnje takvih izloženosti (Federalna agencija za financiranje stanovanja, 2022). Tek naknadno Federalna agencija za financiranje stanovanja ovlastila je Fannie Mae i Freddie Mac da mogu prodavati čitave skupove neprihodonosnih hipoteka.

Grafikon 9. Prodani neprihodonosni krediti Fannie Mac i Freddie Mac, 2014. - 2021.

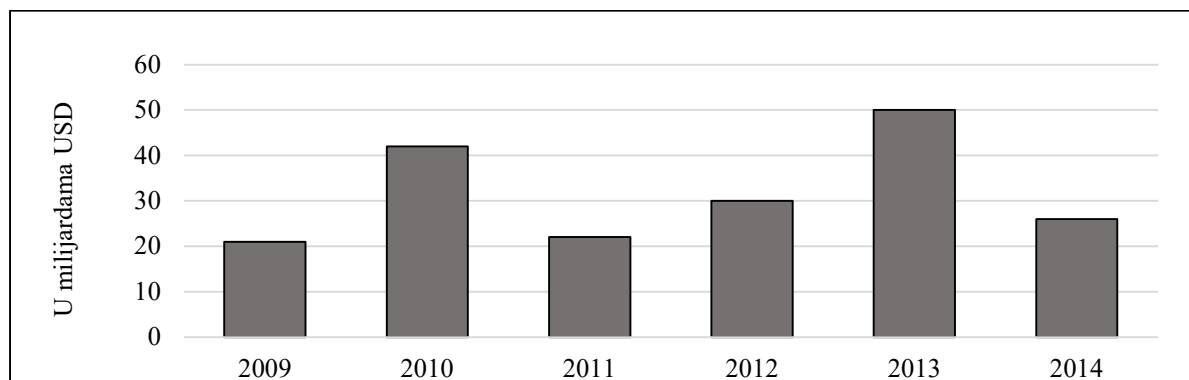
Izvor: obrada autora prema Federalna agencija za financiranje stanovanja (2022), Enterprise NPL Sales Report [e-publikacija], Washington: Federalna agencija za financiranje stanovanja

U razdoblju od 2014. – 2021.godine Fannie Mae i Freddie Mac ukupno su prodale 155.034 neprihodonosnih kredita ukupne vrijednosti 28,7 milijardi USD pri čemu je prosječno kašnjenje po kreditima iznosilo 2,8 godine, a prosječan LTV omjer 86%¹⁴ (Federalna agencija za financiranje stanovanja, 2022). Pri tome je Freddie Mac prodao ukupno 50.567 kredita ukupne vrijednosti 9,7 milijardi USD sa prosječnim kašnjenjem 2,7 godina i prosječnim LTV omjerom od 90% dok je Fannie Mae prodala 104.467 kredita ukupne vrijednosti 19 milijardi USD sa prosječnim kašnjenjem 2.8 godina i prosječnim LTV omjerom 84% (Federalna agencija za financiranje stanovanja, 2022). Geografski, najviše prodaja ostvareno je u državama New York i Florida (13,6%), zatim New Jersey (13,5%) dok su ostale savezne države sudjelovale sa manje od 10%. Veći iznosi prodanih kredita od strane agencije Fannie Mae u odnosu na Freddie Mac proizlaze iz toga što Fannie Mae otkupljuje kredite uglavnom od komercijalnih i velikih banaka, dok Freddie Mac uglavnom otkupljuje od manjih banaka, štedno-kreditnih zadruga i sličnih manjih financijskih institucija. Freddie Mac je na kraju 2022. godine raspolagao sa ukupnom vrijednošću hipoteka 3,4 trilijuna USD (Freddie Mac, 2023) dok je Fannie Mae raspolagala sa 4,1 trilijun USD vrijednosti hipoteka (Fannie Mae, 2023).

Neposredno nakon financijske krize 2007./08. pa sve do prve polovice 2014. godine američke banke ostvarile su preko 900 prodaja portfelja kredita, u ukupnom iznosu od 188 milijardi USD (Deloitte, 2014).

¹⁴ LTV omjer (engl. *Loan-to-Value Ratio*) predstavlja omjer hipoteke i vrijednosti nekretnine. Veći omjer predstavlja više rizičan kredit.

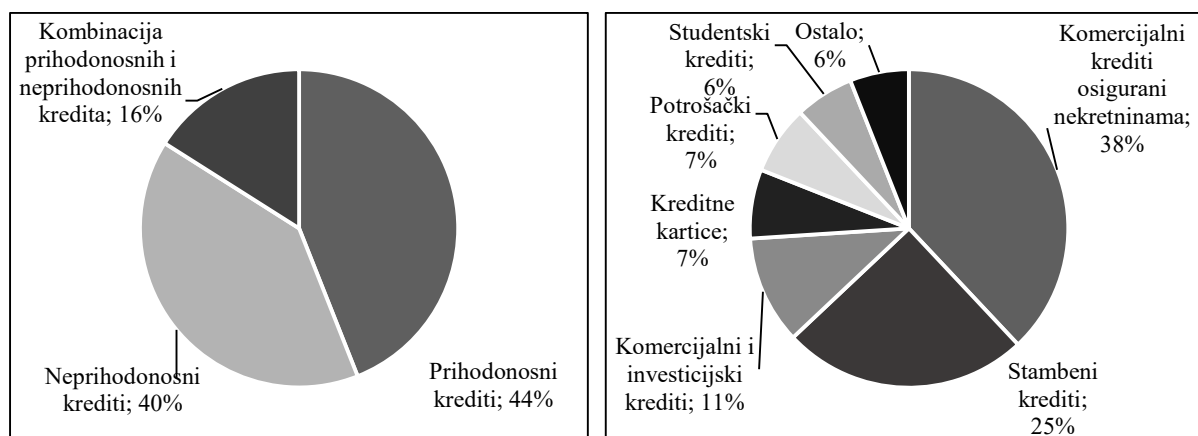
Grafikon 10. Prodani krediti na sekundarnom tržištu u SAD-u, 2009. – 30.06.2014.

Izvor: obrada autora prema Deloitte (2014), The U.S. Loan Sale Market, [e-publikacija], London: Deloitte

U kategoriju prodanih kreditnih portfelja ulaze i prihodonosni krediti sa čak 44%, zatim neprihodonosni krediti sa 40%, dok preostalih 16% se odnosi na portfelje koji predstavljaju mješavinu prihodonosnih i neprihodonosnih kredita (Deloitte, 2014). Praksa prodaje miješanih portfelja koji uključuju i prihodonosne kredite uvelike se razlikuje od prakse banaka u Europskoj uniji gdje se još uvijek dominantno prodaju portfelji neprihodonosnih kredita, iako su u novije vrijeme prisutne i prodaje izloženosti za koje postoji povećana vjerojatnost da će postati neprihodonosne (posebice u Italiji).

Grafikon 11. Struktura prodanih kredita u SAD-u, 2009. – 30.06.2014.

Izvor: obrada autora prema Deloitte (2014), The U.S. Loan Sale Market, [e-publikacija], London: Deloitte

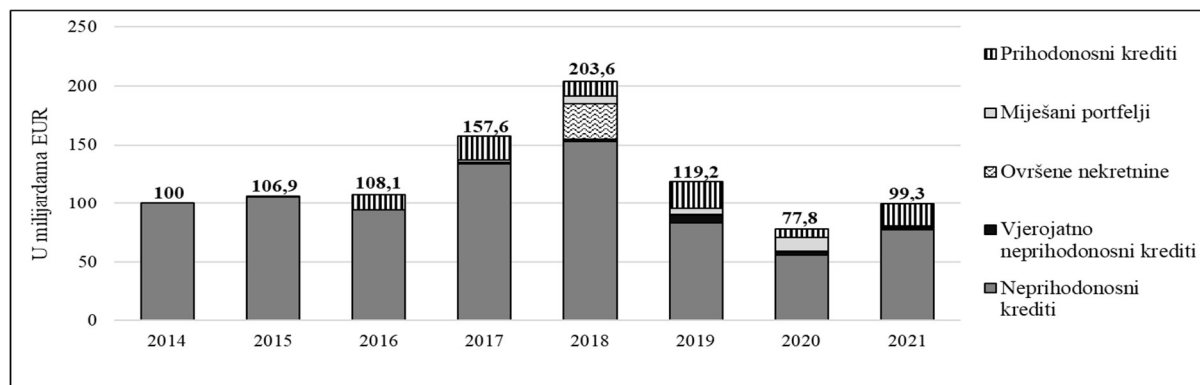
Prema vrsti prodanih kredita, komercijalni krediti osigurani nekretninama (za kupnju zemljišta, nekretnina, poslovnih prostora i slično) bili su najzastupljeniji u ukupno prodanim kreditima (38%) u razdoblju 2009. – 30.06.2014. što se objašnjava time da su komercijalni krediti više rizični i snažnije utječu na kapitaliziranost banke pa je i povećan interes za bržim rješavanjem

takvih kredita. Krediti osigurani stambenim nekretninama činili su 1/4 ukupno prodanih kredita i za njih postoji značajno tržište osigurano od državno sponzoriranih agencija koje otkupljuju takve kredite od banaka. Preostali prodani krediti odnose se na komercijalne i investicijske kredite (za obrtni kapital, kupnju opreme itd.), sa udjelom od 11% dok su krediti po kreditnim karticama iznosili 7% ukupno prodanih kredita, jednako kao i potrošački krediti. Studentski krediti bili su najmanje zastupljeni u strukturi prodanih neprihodonosnih kredita sa 6%, jednako kao i sve druge preostale vrste kredita.

Američke banke su 2009. godine imale razinu neprihodonosnih kredita od 5,47% što je povijesni maksimum od početka praćenja 1984. godine (Američka savezna agencija za osiguranje depozita, 2022). Strategijom prodaje neprihodonosnih kredita američke banke koristile su se neposredno po izbijanju krize pa je u promatranom razdoblju od 2009. – 2014. godine udio takvih kredita pao na 1,96%, a osim prodaje, padu udjela neprihodonosnih kredita doprinijela je i strategija naplate (koja uključuje restrukturiranje izloženosti i izvansudske nagodbe) te otpisa kredita (Američka savezna agencija za osiguranje depozita, 2022). Blagi porast bio je zabilježen uslijed pandemije bolesti Covid-19, nakon čega je nastavljen daljnji pad da bi razina neprihodonosnih kredita u 2022. godini pala na 0,73%.

Sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji značajnije se aktiviralo tek 5-6 godina nakon financijske krize 2007./08. Početak razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita karakterizira strategija prijenosa neprihodonosnih kredita na nacionalna društva za upravljanje imovinom dok je direktna prodaja neprihodonosnih kredita te njihova sekuritizacija u pojedinim zemljama Europske unije bila karakteristična za drugu fazu razvoja. Većina banaka, potencijalnih investitora i pružatelja usluga servisiranja kredita bili su relativno neiskusni u većim kupoprodajama portfelja na sekundarnom tržištu, a također i njihovi kapaciteti, ali i oni neovisnih procjenitelja nekretnina, financijskih savjetnika i pravnih timova nisu bili dovoljni da bi se ostvarile značajnije transakcije na tržištu.

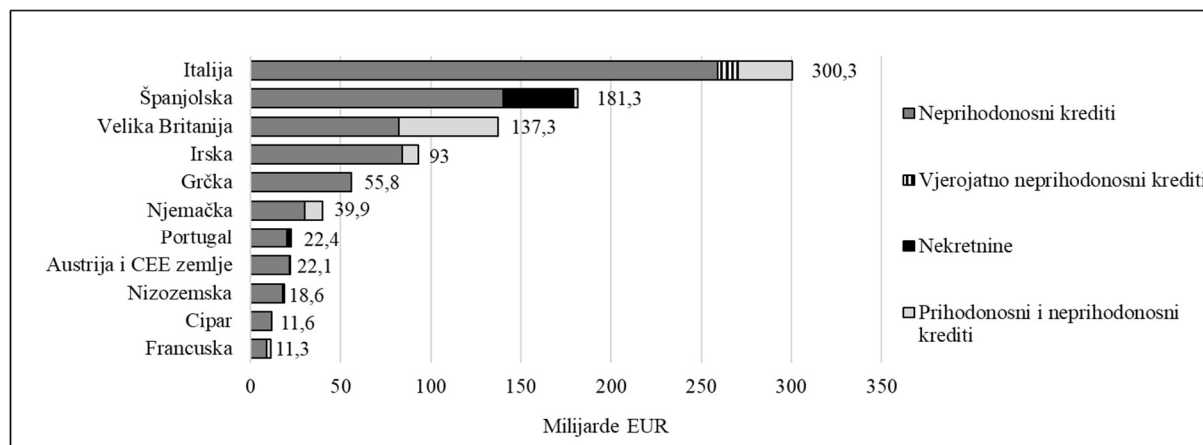
Grafikon 12. Prodane neprihodonosne izloženosti prema vrsti izloženosti u EU, 2014. – 2021.

Izvor: obrada autora prema Deloitte (2021), *Deleveraging Europe*, [e-publikacija], London: Deloitte

Iz grafikona 12 vidljivo je kako je u promatranom razdoblju 2014. – 2021. godine na sekundarnom tržištu u Europskoj uniji prodano ukupno 972,5 milijardi EUR neprihodonosnih izloženosti. U navedenom razdoblju neprihodonosni krediti činili su najveći dio ukupno prodanih neprihodonosnih izloženosti sa prosječnim udjelom od 82% u tom razdoblju, nakon čega slijede prihodonosni krediti sa prosječnim udjelom od 11% dok se ostatak odnosi na preostalu vrstu imovine, kao što su krediti za koje postoji velika vjerojatnost da će postati neprihodonosni, ovršene nekretnine te portfelje koji se sastoje od miješane neprihodonosne imovine (Deloitte, 2021). Značajnija prodaja imovine zabilježena je 2017. godine kada je povećana za 50% u odnosu na prethodne godine te je primjetno povećanje prodaje udjela prihodonosnih kredita. U 2018. godini zabilježena je najveća prodaja imovine u promatranom razdoblju te je bila dvostruko viša nego na početku promatranog razdoblja, a također su u strukturi prodane imovine zabilježene i preuzete nekretnine povezane sa neprihodonosnim kreditima. Uslijed pandemije bolesti Covid-19, u 2020. godini ukupno je zaključeno 103 transakcije ukupne vrijednosti 77,8 milijardi EUR što je najmanje u čitavom promatranom razdoblju, a to je bila posljedica neizvjesnosti te moratorija na kredite pa je i ponuda takve imovine na sekundarnom tržištu bila smanjena (Deloitte, 2021). Blago povećanje prodaje na sekundarnom tržištu neprihodonosnih izloženosti zabilježeno je 2021. godine, međutim do pravog oporavka ipak nije došlo, s obzirom da vrijednosti ostvarenih transakcija prodaje su zapravo kao na početku promatranog razdoblja.

Grafikon 13. Prodane neprihodonosne izloženosti u izabranim zemljama EU, 2014. – 2021.

Izvor: obrada autora prema Deloitte (2021), *Deleveraging Europe*, [e-publikacija], London: Deloitte

Od ukupno prodanih neprihodonosnih izloženosti u Europi čak 1/3 otpada na talijanske banke koje su u promatranom razdoblju 2014. – 2021. prodale ukupno 300 milijardi EUR neprihodonosnih izloženosti, daleko najviše neprihodonosnih kredita, iako je posljednjih godina promatranog razdoblja prisutan i trend povećanja prodaje prihodonosnih kredita i onih za koje postoji velika vjerojatnost da će postati neprihodonosni. Od ostalih zemalja u Europi koje su intenzivno prodavale značajnije volumene neprihodonosnih izloženosti izdvajaju se Španjolska sa udjelom od 20% u ukupno prodanim neprihodonosnim izloženostima i kod koje je prodaja ovršene imovine bila najzastupljenija među promatranim zemljama, te Velika Britanija sa udjelom od 15% u ukupno prodanim neprihodonosnim izloženostima i koja je najznačajnije među promatranim zemljama trgovala i prihodonosnim izloženostima. Preostale promatrane zemlje Europske unije zajedno su zastupljene sa otprilike 30% u ukupno prodanim neprihodonosnim izloženostima, pri čemu ni jedna zemlja nije premašila vrijednosti trgovane imovine u iznosu većem od 100 milijardi EUR. Usprkos tome, valja izdvojiti tržišta Irske i Grčke koja su se značajno koristila sekundarnim tržištem kao strategijom smanjenja neprihodonosnih izloženosti bankovnog sektora.

Iz perspektivne investitora i prodavatelja sekundarno tržište neprihodonosnih izloženosti u Europskih uniji visoko je koncentrirano. Prema tablici 14. vidljivo je kako na strani ponude i potražnje dominira po 20-ak subjekata koji zajedno drže većinu sekundarnog tržišta.

Tablica 14. Najveći kupci i prodavatelji neprihodonosnih izloženosti u Europi, 2014. – 2020.

Redni broj	Investitor	Sjedište	Iznos kupljenih neprihodonosnih izloženosti u milijardama EUR	Prodavatelj	Sjedište	Iznos prodanih neprihodonosnih izloženosti u milijardama EUR
1	Cerberus	SAD	104,5	UKAR	Velika Britanija	57,1
2	Blackstone	SAD	54,9	UniCredit	Italija	49,6
3	Lone Star	SAD	45,6	Banca Monte dei Paschi di Siena (MP)	Italija	45,2
4	Intrum	Švedska	33,3	Santander	Španjolska	44,3
5	Quaestio Capital	Italija	26,6	Intesa Sanpaolo	Italija	32,7
6	Car Val	SAD	24,8	NAMA	Irska	30,5
7	Davidson Kempner	SAD	23,6	BBVA	Španjolska	28,5
8	Deutsche Bank	Njemačka	20,9	CaixaBank	Španjolska	27,6
9	Fotress	SAD	19,7	Sabadell	Španjolska	23,4
10	Banca IFIS	Italija	19,7	IBRC	Irska	23,3
11	Goldman Sachs	SAD	19,2	Alpha Bank	Grčka	20
12	Società per la Gestione di Attività (SGA)	Italija	18,8	Lloyds Banking Group	Velika Britanija	18,9
13	PIMCO	SAD	17,2	GE Capital	Italija	17,8
14	Apollo	SAD	14,9	Royal Bank of Scotland (RBS)	Škotska	16,5
15	AMCO	Italija	14,1	Banco BPM	Italija	16,3
16	Oaktree	SAD	13,6	Permanent tsb	Irska	15,9
17	Bain Capital	SAD	13,3	Eurobank	Grčka	14,7
18	AnaCap	Velika Britanija	13,1	HSH Nordbank	Njemačka	13,6
19	LCM Partners	Velika Britanija	12,9	Bankia	Španjolska	13,2
20	Lloyds Banking Group	Velika Britanija	12,7	Commerzbank	Njemačka	10,6
	UKUPNO		523,4	UKUPNO		519,7

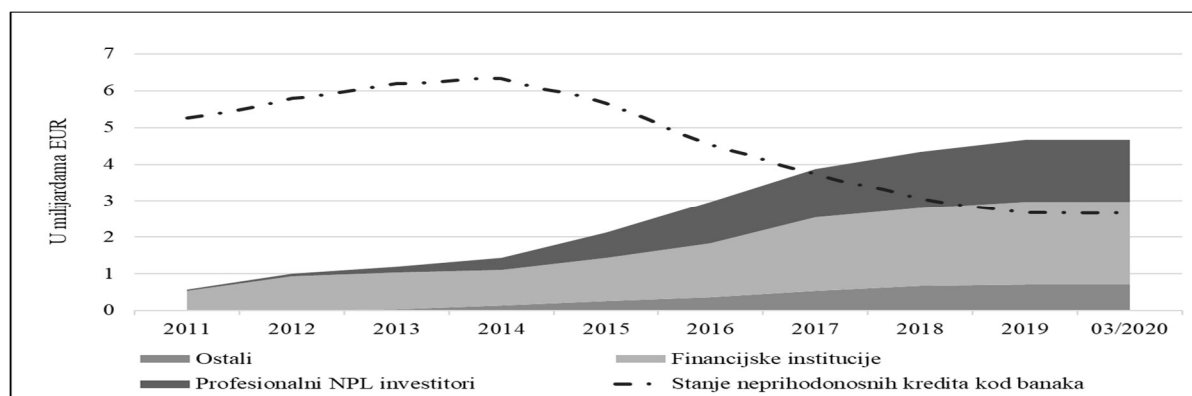
Izvor: obrada autora prema Deloitte (2021), *Deleveraging Europe*, [e-publikacija], London: Deloitte

Od ukupnog broja trgovanih neprihodonosnih izloženosti u Europi u razdoblju 2014. – 2020. godine, čak 523,44 milijarde EUR (60%) odnosilo se na 20 najvećih kupaca odnosno 519,7 milijardi EUR (60%) na 20 najvećih prodavatelja (Deloitte, 2021). Najzastupljeniji investitori u neprihodonosne izloženosti u Europi dolaze iz SAD-a pri čemu je 11 američkih fondova u promatranom razdoblju 2014. - 2020. otkupilo čak 351,3 milijarde EUR neprihodonosnih izloženosti. Na drugom mjestu nalaze se talijanski fondovi koji su u spomenutom razdoblju otkupili 79,2 milijarde EUR neprihodonosnih izloženosti, dok se ostatak odnosi na investitore iz Velike Britanije, Njemačke i Švedske. Među 20 najvećih prodavatelja neprihodonosnih izloženosti u Europi u promatranom razdoblju 2014. – 2020. najveći broj odnosi se na talijanske (5) i španjolske banke (5) i one zajedno čine 57% ukupno prodanih neprihodonosnih izloženosti, a što je i očekivano s obzirom da su njihove banke bile imale značajne volumene neprihodonosne imovine u svojim bilancama.

Sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj značajnije se aktiviralo sa vremenskim pomakom od nekoliko godina u odnosu na financijsku krizu 2007./08. U razdoblju neposredno nakon krize, kada je udio neprihodonosnih kredita značajno rastao i konačno u 2014. godini dosegnuo vrhunac od 17,06% hrvatske banke bile su orijentirane uglavnom na interno upravljanje neprihodonosnim kreditima (Hrvatska narodna banka, 2023). U tom

razdoblju sekundarno tržište neprihodonosnih kredita praktički nije postojalo, a također je izostala i uloga države u vidu nacionalnog društva za upravljanje imovinom na koje bi se prenijeli neprihodonosni krediti. Zbog nerazvijenosti tržišta kapitala sekuritizacija također nije bila korištena strategija pri upravljanju neprihodonosnim kreditima u Republici Hrvatskoj.

Grafikon 14. Prodaje neprihodonosnih kredita pojedinim vrstama kupaca u Republici Hrvatskoj, 2011. – 03/2020.

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2020), Financijska stabilnost 21, [e-publikacija], Zagreb; Hrvatska narodna banka

U razdoblju 2011. – 03/2020., hrvatske banke prodale su ukupno 4,7 milijardi EUR neprihodonosnih kredita. Na grafikonu 14. vidljiva je prodaja neprihodonosnih kredita prema vrstama kupaca, pri čemu se uočava da je značajan iznos neprihodonosnih kredita (2,1 milijardi EUR) prodan financijskim institucijama i najviše se odnosi na prodaju povezanim društvima u obliku nekoliko velikih transakcija koje kao takve nemaju tržišni karakter. Tek sa pojavom specijaliziranih društava za naplatu i upravljanje potraživanja (tzv. *profesionalni NPL investitori*) sekundarno tržište neprihodonosnih kredita dobilo je na značenju, pri čemu su oni u razdoblju 2015. – 03/2020. godine otkupili ukupno 1,7 milijardi EUR neprihodonosnih kredita, dok se preostali dio od 800 milijuna EUR odnosi na društva kojima otkup potraživanja nije primarna djelatnost, kao što su odvjetnički uredi ili poduzeća iz realnog sektora. (Hrvatska narodna banka, 2020)

Prema podacima o prodajnim transakcijama neprihodonosni krediti prodavani su profesionalnim NPL investitorima po prosječnoj cijeni od 25% nominalne vrijednosti s time da je cijena s vremenom porasla sa 17% u 2015. do 33% u 2019. (Hrvatska narodna banka, 2020). Takav porast kupoprodajne cijene neprihodonosnih kredita objašnjava se rastom kvalitete prodanih portfelja, imajući u vidu da su banke u početku prodavale portfelje slabije kvalitete. Prema Hrvatskoj narodnoj banci (2020), profesionalni NPL investitori imaju znatno

višu stopu povrata na imovinu te je u razdoblju od 2015. – 2018. godine iznosila prosječno 2,6% naspram 1,3% koliko je iznosila kod banaka¹⁵. Također, prihod po jedinici bruto vrijednosti neprihodonosnog kredita u istom razdoblju iznosio je u prosjeku 7,7% dok su banke naplaćivale u prosjeku 5,8% i to kada se uzme u obzir da su u portfelju banaka ostali u prosjeku neprihodonosni krediti bolje kvalitete. Bolji pokazatelji poslovanja profesionalnih NPL investitora objašnjavaju se činjenicom da banke nisu strogo specijalizirane za naplatu neprihodonosnih kredita, a osim toga, sustav upravljanja kod profesionalnih NPL investitora jednostavniji je u odnosu na banku koju karakterizira složenija hijerarhijska struktura te sporiji proces odlučivanja (posebice u situacijama kada se banka koristi uslugama vanjskih odvjetničkih ureda pri naplati neprihodonosnih kredita). Ipak, veću uspješnost naplate profesionalnih investitora treba uzeti sa rezervom jer takvi investitori nisu prisutni dugi niz godina na tržištu te portfelji kojima raspolažu relativno su mladi, a starenjem portfelja mogućnosti naplate značajno opadaju što stvara dodatan pritisak na njihovo poslovanje da nastave sa daljnjim kupovinama portfelja neprihodonosnih kredita.

U Hrvatskoj trenutno posluje desetak društava specijaliziranih za otkupe potraživanja, međutim na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita konkurencija je slaba i većina kupoprodaja koncentrirana je na tri društva u stranom vlasništvu. Poslovni model tih društava uglavnom podrazumijeva otkup neprihodonosnih kredita od banaka (osiguranih i neosiguranih izloženosti korporativnog sektora, malog i srednjeg poduzetništva i portfelja fizičkih osoba) te manjim dijelom otkup dospjelih dugovanja od strane telekom-operatera. Pored portfelja neprihodonosnih kredita, navedena društva otkupljuju i pojedinačna potraživanja koje banke nude na prodaju, ali to se uglavnom odnosi na velike izloženosti korporativnih klijenata, često onih dužnika čijim dugovanjima već raspolažu ili pak dugovanjima povezanih društava u svojim portfeljima. Općenito, interes stranih investitora za ulazak na sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj ogledao se u njihovom okretanju prema slabije razvijenim tržištima, ali sa značajnim udjelima takvih izloženosti u bankovnom sektoru i potencijalno većim mogućim prinosima nego na zrelim tržištima.

Prema podacima Hrvatske narodne banke (2023.a), u razdoblju od 2010. – 2022. godine u Republici Hrvatskoj je prodano 5,44 milijarde EUR neprihodonosnih kredita (bruto knjigovodstvena potraživanja), od čega je gotovo polovica prodaja ostvareno u razdoblju 2016. – 2018. godine. U razdoblju od 2010. – 2014. godine postoji samo zbirna statistika prodanih

¹⁵ Ovo ponajprije proizlazi iz činjenice da se imovina NPL investitora u izvještajima prikazuje u neto iznosu, a da od klijenata naplaćuju bruto iznos.

neprihodonosnih kredita, dok od 2015. godine postoji razrada prema sektorima. Ukupno promatrano najznačajnija je bila prodaja neprihodonosnih kredita nefinancijskih poduzeća (gotovo 70%), a zatim onih kućanstava sa 30%, dok se preostali iznos odnosi se na sektore koji uključuju opću državu, kreditne institucije i ostala financijska društva.

Tablica 15. Prodani neprihodonosni krediti u Hrvatskoj, u milijardama EUR, 2015. – 2022.

Godina	Opis	Nefinancijska društva	Kućanstva	Ostali sektori	UKUPNO
2015	NPL	3.962,86	1.921,89	122,08	6.006,84
	Prodano	124,66	244,97	2,99	372,62
	% prodanih NPL-a	3,15%	12,75%	2,45%	6,20%
2016	NPL	3.336,62	1.654,40	34,27	5.025,28
	Prodano	581,11	189,06	22,80	792,97
	% prodanih NPL-a	17,42%	11,43%	66,54%	15,78%
2017	NPL	2.520,42	1.280,18	93,41	3.894,02
	Prodano	820,78	261,99	28,58	1.111,35
	% prodanih NPL-a	32,57%	20,47%	30,60%	28,54%
2018	NPL	2.298,84	1.133,21	56,21	3.488,26
	Prodano	505,56	193,08	18,00	716,64
	% prodanih NPL-a	21,99%	17,04%	32,03%	20,54%
2019	NPL	1.518,26	1.029,71	39,73	2.587,70
	Prodano	436,59	104,26	23,25	564,10
	% prodanih NPL-a	28,76%	10,13%	58,53%	21,80%
2020	NPL	1.476,20	1.293,21	31,09	2.800,49
	Prodano	84,28	53,46	0,10	137,85
	% prodanih NPL-a	5,71%	4,13%	0,34%	4,92%
2021	NPL	1.154,54	1.239,60	28,00	2.422,00
	Prodano	193,08	106,53	14,87	314,49
	% prodanih NPL-a	16,72%	8,59%	53,12%	12,98%
2022	NPL	908,30	995,19	13,90	1.917,38
	Prodano	42,96	114,35	0,55	157,87
	% prodanih NPL-a	4,73%	11,49%	3,98%	8,23%
Ukupno prodano		2.789,02 (66,92%)	1.267,71 (30,42%)	111,16 (2,67%)	4.167,90 (100%)

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2023.a), *Tablica SV3 Kvaliteta kredita kreditnih institucija* na dan 13.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>

Na kraju 2022. godine u bankovnom sustavu u Republici Hrvatskoj bilo je gotovo 2 milijarde EUR neprihodonosnih kredita (Hrvatska narodna banka, 2023). Iako su volumeni prodaje neprihodonosnih kredita neposredno nakon pandemije uzrokovane bolešću Covid-19 značajno smanjeni u odnosu na prethodne godine, za očekivati je da će banke nastaviti sa strategijom prodaje neprihodonosnih kredita čemu bi trebala doprinijeti i regulatorna nadogradnja u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita koja će uslijediti krajem 2023. godine. Također, očekuje se da će regulatorna nadogradnja povoljno utjecati na povećanu konkurentnost tržišta i privući dodatne, nove investitore na tržište, za što postoji značajan potencijal s obzirom na ukupan iznos neprihodonosnih kredita koji je prisutan u bankovnom sektoru u Republici Hrvatskoj.

Slijedom prethodno navedenog razvidno je kako se sekundarno tržište neprihodonosnih kredita značajno razlikuje u SAD-u od onog u Europskoj uniji, prije svega zbog činjenice da američke

banke prodaju neprihodonosne izloženosti državno sponzoriranim agencijama, dok europske banke dominantno prodaju takve izloženosti direktno zainteresiranim privatnim investitorima na sekundarnom tržištu. Osim toga, sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u SAD-u razvijenije je i zrelije u odnosu na europsko tržište, a tome je svakako doprinijela sekuritizacija koja se već nekoliko desetljeća koristi u SAD-u, ali i stroža politika otpisa neprihodonosnih kredita u odnosu na europsku praksu. U skladu s time, sekundarno tržište u Europskoj uniji aktiviralo se ponešto kasnije u odnosu na američko tržište koje je neposredno nakon financijske krize 2007./08. iskoristilo prodaju kredita kao važnu strategiju smanjenja neprihodonosnih kredita u bankovnom sektoru. Što se tiče sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj, ono zaostaje u odnosu na razvijena tržišta Europske unije, iako su u međuvremenu prodaje neprihodonosnih kredita postale značajna strategija upravljanja i naplate neprihodonosnih kredita hrvatskih banaka. S obzirom na regulatornu nadogradnju krajem 2023. godine, očekuje se da će se razvoj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj ubrzati.

4.3. Ciljevi i očekivani učinci regulatorne nadogradnje u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku

Direktna prodaja neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu u velikoj mjeri je korištena strategija pri upravljanju neprihodonosnim kreditima, posebice u pojedinim zemljama Europske unije poput Italije, Španjolske, Irske, Grčke, gdje su prodaje značajnih volumena neprihodonosnih kredita u znatnoj mjeri rasteretile bankovne sustave od takve imovine. Neprihodonosni krediti pritom su preneseni na kupce potraživanja koji su značajnije slabije regulirani od ostalih financijskih institucija, a u praksi je upravljanje tim kreditima često povjereno pružateljima usluga servisiranja kredita koji također ne podliježu strogoj regulaciji kao inicijalni vjerovnik (banka). Osim toga, postavlja se i pitanje prava te zaštite potrošača, s obzirom da su predmet kupoprodaje i neprihodonosni krediti fizičkih osoba, a da je praksa pokazala određene slabosti u tom pogledu.

Slijedom navedenog, ali i zbog veličine i dugotrajnosti problema neprihodonosnih kredita u bilancama europskih banaka, rješavanje tog problema postao je jedan od prioriteta Europske unije u pogledu gospodarskog rasta i financijske stabilnosti. U sklopu Akcijskog plana za rješavanje problema neprihodonosnih kredita od strane Vijeća Europske unije, razvoj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita definirano je kao jedno od važnijih područja nad kojim je naglašena potreba za djelovanjem te je kao dio sveobuhvatne strategije donesena Direktiva (EU) 2021/ 2167 o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita.

Direktiva će regulirati kupnju, prodaju i servisiranje neprihodonosnih kredita i prava koja proizlaze iz takvih kredita, a koji su odobreni od strane banaka osnovanih u Europskoj uniji i koji su klasificirani kao neprihodonosni u skladu sa *Uredbom (EU) br. 575/2013 o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva*¹⁶.

Osnovni ciljevi Direktive su: 1) smanjenje trenutne razine neprihodonosnih kredita banaka u Europskoj uniji te sprječavanje njihovog pretjeranog akumuliranja u budućnosti i 2) razvoj i unaprjeđenje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, pri čemu bi se ovo posljednje trebalo ostvariti kroz: a) povećanje dostupnih informacija za kupce, b) smanjenje regulatornih ograničenja za kupnju neprihodonosnih kredita diljem čitave Europske unije i c) stvaranjem nove kategorije ovlaštenih subjekata koji mogu pružiti usluge servisiranja neprihodonosnih kredita, uz istovremenu zaštitu dužnika te poboljšanje supervizorskog nadzora. (Službeni list Europske unije, 2021.b)

Članice Europske unije dužne su do 29.12.2023. godine donijeti i objaviti zakonske i druge propise koji su potrebni radi usklađivanja sa Direktivom, a očekuje se da će imati snažan utjecaj na trgovanje, investicije i sekuritizaciju na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita, uključujući sve subjekte na tom tržištu (kupce kredita, pružatelje usluga servisiranja kredita, izvoditelje servisiranja kredita te kreditne institucije kao prodavatelje neprihodonosnih kredita). Pritom kupac potraživanja može samostalno obavljati poslove servisiranja kredita, ali također za te usluge može angažirati pružatelja usluga servisiranja kredita koji u tom slučaju nije uključen u direktnu kupovinu neprihodonosnih kredita, već samo u pružanje usluge naplate i/ili restrukturiranja dospjelih obveza dužnika, ponovno pregovaranje sa dužnikom u svrhu pronalaženja rješenja za mogućnost povrata dospjelih obveza, upravljanje eventualnim pritužbama, informiranje dužnika o bitnim promjenama u ugovoru (poput kamatnih stopa, naknada i slično), a u ime i za račun kupca neprihodonosnih kredita, ostvarujući pri tom naknadu za pružene usluge. Osim toga, pružatelj usluga servisiranja kredita može se koristiti izvoditeljem servisiranja kredita radi obavljanja bilo koje od aktivnosti servisiranja kredita.

¹⁶ Vjerojatnost da dužnik neće u cijelosti podmiriti svoje obveze ne uzimajući u obzir mogućnost naplate iz kolaterala ili kada dužnik više od 90 dana nije ispunio svoju dospjelu novčanu obvezu po bilo kojoj značajnoj kreditnoj obvezi prema vjerovniku.

Tablica 16. Utjecaj regulatorne nadogradnje na subjekte na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita

Subjekt	Utjecaj regulatorne nadogradnje
Kupci kredita	<ul style="list-style-type: none"> • obveza licenciranja (ukoliko kupac kredita samostalno servisira kupljene neprihodonosne kredite) • obveza imenovanja predstavnika (za kupce koji nisu iz Europske unije) • obveza pružanja informacija o prijenosu kredita prema dužnicima • obveza informiranja nadzornog tijela o kupoprodaji kredita te imenovanju pružatelja usluga servisiranja kredita • pravo na potrebne informacije u pogledu prava vjerovnika te instrumenata osiguranja od kreditnih institucija
Pružatelji usluga servisiranja kredita	<ul style="list-style-type: none"> • obveza licenciranja i podlijevanja nadzoru • obveza sklapanja Ugovora o servisiranju kredita sa kupcem kredita • obveza pružanja informacija o prijenosu kredita prema dužnicima • obveza uspostavljanja otpornih upravljačkih aranžmana i odgovarajućih mehanizama unutarnje kontrole • obveza uspostavljanja i vođenja djelotvornih i transparentnih postupaka za rješavanje pritužbi dužnika, njihove evidencije i poduzetih mjera radi njihovog rješavanja • obveza provođenja primjerene politike kojom se jamči poštovanje propisa o zaštiti dužnika te pravedno i razborito postupanje prema dužnicima • obveza uspostavljanja odgovarajućih postupaka za sprječavanje pranja novca i financiranje terorizma
Kreditne institucije	<ul style="list-style-type: none"> • obveza pružanja informacija kupcima kredita u pogledu prava vjerovnika te instrumenata osiguranja putem propisanih obrazaca • obveza pružanja informacija o prijenosu kredita prema dužnicima • obveza informiranja nadležnog tijela o kupoprodaji kredita te imenovanju pružatelja usluga servisiranja kredita • obveza izvještavanja o aktivnostima prodaje neprihodonosnih kredita prema nadzornom tijelu

Izvor: izrada autora prema Službeni list Europske unije (2021.b), *Direktiva (EU) 2021/2167 o pružateljima usluge servisiranja kredita i kupcima kredita te izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2014/17/EU*

Očekuje se da će Direktiva imati najveći utjecaj na pružatelje usluga servisiranja kredita, a kao najznačajnija promjena u pogledu regulatorne nadogradnje ističe se obveza njihova licenciranja odnosno ishoda dozvole za rad te podlijevanje nadzoru od strane nadležnog tijela¹⁷. Bez ishoda dozvole za rad poslovanje pružatelja usluga servisiranja kredita neće biti moguće, a ona društva koja ishode valjanu dozvolu za rad u matičnoj državi članici, automatski će moći pružati usluge servisiranja kredita u svim zemljama članicama Europske unije što bi se posljedično trebalo pozitivno odraziti na povećanje konkurencije na tržištu. Osim toga, pružatelj usluga servisiranja kredita biti će dužan sa kupcem kredita sklopiti *Ugovor o servisiranju kredita* (engl. *Servicing Agreement*) koji mora sadržavati detaljan opis aktivnosti servisiranja, iznos naknade za pružene usluge, klauzulu kojom se zahtijeva pravedno i razborito postupanje prema dužnicima i tome slično¹⁸. Sva relevantna korespondencija sa kupcem kredita mora biti evidentirana i čuvana, jednako kao i sam Ugovor o servisiranju kredita. Poštovanje dužnikovih prava i propisa kojima su uređena prava vjerovnika iz ugovora o kreditu

¹⁷ Pružateljem usluga servisiranja kredita smatra se i kupac kredita koji odluči samostalno servisirati kredite te je u tom slučaju dužan ishoditi odobrenje za rad od nadležnog tijela.

¹⁸ Navedeno je potrebno i u slučaju eksternalizacije usluge servisiranja kredita odnosno kada se pružatelj usluge servisiranja kredita koristi izvoditeljem servisiranja kredita radi obavljanja bilo koje od aktivnosti servisiranja kredita.

nastoji se osigurati kroz uspostavu upravljačkih aranžmana te odgovarajućih mehanizama unutarnje kontrole. Pored toga, pružatelj usluge servisiranja kredita biti će dužan raspolagati primjerenom politikom kojom se jamči poštovanje propisa o zaštiti dužnika te pravedno i razborito postupanje prema dužnicima koje uključuje i razmatranje njihova financijskog stanja i potrebno upućivanje tih dužnika na savjetovanje o dugovanjima ili socijalnim službama. Sve pritužbe dužnika te povezano sa time poduzete mjere morati će biti evidentirane, u okviru uspostavljenih djelotvornih i transparentnih postupaka za njihovo rješavanje. Direktivom se uređuje i obveza pružanja potrebnih informacija prema dužniku, povezanih sa prijenosom ugovora o kreditu, kao i zaštita te privatnost podataka koji su predmet obrade (Službeni list Europske unije, 2021.b).

Najznačajnija promjena za kupce kredita je obveza njihova licenciranja u slučaju samostalnog obavljanja poslova servisiranja kredita. Osim toga, Direktiva podrazumijeva različit tretman kupaca kredita koji imaju poslovni nastan u Europskoj uniji od onih koji to nemaju. Naime, kupci kredita koji nisu iz Europske unije biti će dužni imenovati predstavnika koji će biti odgovoran sukladno Direktivi i koji mora imenovati društvo koje će se baviti servisiranjem kredita. Osim toga, kupci kredita biti će obvezni informirati nadzorno tijelo o obavljenoj kupoprodaji neprihodonosnih kredita (minimalno polugodišnje, a po potrebi i kvartalno) te o imenovanom pružatelju usluga servisiranja kredita, a ujedno će o prijenosu kredita biti dužni obavijestiti i dužnika, vodeći pri tom računa o zaštiti i privatnosti podataka. S druge strane, Direktivom se kupcima kredita osigurava pravo na potrebne informacije od strane prodavatelja kredita u pogledu prava vjerovnika iz ugovora o neprihodonosnom kreditu te o kolateralu, ako je primjenjivo (Službeni list Europske unije, 2021.b). Potonje bi trebalo imati utjecaj na smanjivanje problema asimetričnih informacija, odnosno realniju procjenu vrijednosti neprihodonosnog kredita te pripadajućeg kolaterala odnosno kvalitetniju dubinsku analizu mogućeg povrata što bi se trebalo odraziti i na postizanje boljih cijena na tržištu i povećan interes od strane dodatnih investitora.

Premda se Direktivom utvrđuje zajednički okvir i zahtjevi koji se odnose na kupce kredita i pružatelje usluga servisiranja kredita, u određenoj mjeri Direktiva će imati utjecaj i na kreditne institucije kao prodavatelje neprihodonosnih kredita, a što se prvenstveno odnosi na obvezu pružanja informacija prema kupcima kredita te na izvještavanje prema nadzornom tijelu. Sve relevantne informacije nužne kako bi potencijalni kupci kredita mogli provesti vlastitu procjenu vrijednosti tih kredita i kolaterala (ukoliko postoje) odnosno donijeti informirane odluke prije zaključenja transakcije kupoprodaje moraju biti omogućene na propisanim

obrascima i to kroz provedbene tehničke standarde izrađene od strane Europskog nadzornog tijela za bankarstvo. Podatkovna infrastruktura kreditnih institucija treba se ojačati postojanjem jedinstvenih i standardiziranih podataka. U osnovi, 5 je ključnih obrazaca sa podacima koje će kreditne institucije biti dužne osigurati potencijalnim kupcima kredita: a) obrazac sa podacima druge ugovorne strane, b) obrazac sa podacima između povezanih dužnika c) kreditni obrazac, d) obrazac koji se odnosi na instrumente osiguranja i pravne postupke, e) obrazac sa povijesnim otplatama kredita (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2022). Pri prijenosu informacija važno je osigurati zaštitu informacija koje je kreditna institucija učinila dostupnima, kao i povjerljivost poslovnih podataka. Osim pružanja informacija kupcima kredita, kreditne institucije će nakon zaključenja transakcije imati obvezu detaljnog polugodišnjeg izvještavanja o aktivnostima prodaje neprihodonosnih kredita prema nadzornom tijelu (po potrebi i kvartalno), i to minimalno slijedeće: a) informacije o kupcima kredita, b) ukupan nepodmireni iznos prenesenih kredita, c) broj i veličina obuhvaćenih kredita, d) informaciju ukoliko su prodajom obuhvaćeni i ugovori o kreditu sklopljeni sa potrošačima te vrsta kolaterala (Službeni list Europske unije, 2021.b).

Slika 7. Očekivani učinci regulatorne nadogradnje na razvoj i unaprjeđenje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji

Izvor: obrada autora prema Službeni list Europske unije (2021.b), *Direktiva (EU) 2021/2167 o pružateljima usluge servisiranja kredita i kupcima kredita te izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2014/17/EU*

Regulatornom nadogradnjom u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita očekuje se da će doći do značajnih promjena za sve uključene subjekte na tom tržištu, što bi trebalo utjecati i na odnos prema dužnicima koji mora biti profesionalan, pošten, te se prema njima mora postupati u dobroj vjeri, a komuniciranje ne smije predstavljati uznemiravanje, prisilu ili nedopušten utjecaj. Obvezom uspostavljanja odgovarajućih politika te mehanizama unutarne

kontrola od strane pružatelja usluga servisiranja kredita nastojati će se jamčiti poštovanje dužnikovih prava, propisa o zaštiti dužnika te pravedno i razborito postupanje prema dužnicima. Servisiranje neprihodonosnih kredita, bilo da ga obavlja kupac kredita ili pružatelj usluga servisiranja kredita neće biti moguće bez ishodenog odobrenja za rad čime takvi subjekti postaju značajnije regulirani u odnosu na praksu prije uvođenja Direktive, a ujedno će podlijegati nadzoru od strane nadležnog tijela. Pristup relevantnim informacijama povezanima sa ugovorima o kreditu te instrumentima osiguranja trebao bi biti važan preduvjet za uspješno obavljene transakcije kupoprodaje na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita, povećavajući interes investitora na tom tržištu, imajući pri tom u vidu osiguranje zaštite takvih informacija te njihovu povjerljivost.

4.3.1. Zaštita potrošača

Općenito, potrošačem se smatra svaka fizička osoba koja sklapa pravni posao ili djeluje na tržištu izvan svoje trgovačke, poslovne, obrtničke ili profesionalne djelatnosti dok se potrošačkim ugovorom smatra ugovor koji sklapaju potrošač i svaka fizička ili pravna osoba koja djeluje u okviru svoje trgovačke, poslovne, obrtničke ili profesionalne djelatnosti, uključujući i osobu koja djeluje u ime ili za račun te osobe (Narodne novine, 2022). Građansko pravo podrazumijeva ravnopravnost sudionika u obveznom odnosu, iako to u praksi nije jednostavno provesti pa je stoga nastala potreba za dodatnom zaštitom slabije strane, a to je u pravilu potrošač u odnosu na trgovca (Salač i Uzelac, 2014). Prema Baretić (2009) temeljna prava potrošača su: pravo na visoku razinu zaštite zdravlja i sigurnosti, pravo na obaviještenost, pravo na jednostran raskid ugovora, pravo na zaštitu od nepoštenih ugovornih odredaba, pravo na sukladnost kupljene robe sa ugovorom, pravo na zaštitu od nepoštene poslovne prakse i pravo na učinkovitu pravnu zaštitu.

Zaštita potrošača na razini Europske unije regulirana je i pokrivena nekoliko bitnim direktivama: *Direktivom 2008/48/EZ o ugovorima o potrošačkim kreditima*, zatim *Direktivom 2014/17/EU o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nekretnine* te *Direktivom 2005/29/EZ o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču*. Regulatornim okvirom nastoji se zaštititi ekonomske interese potrošača te im pružiti učinkovitu pravnu zaštitu. Neovisno o postojećem regulatornom okviru, Direktivom o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita, dodatno se učvršćuje pitanje zaštite potrošača kroz nekoliko važnih segmenata što je zbirno prikazano na slici 8.

Slika 8. Zaštita potrošača na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita

Izvor: izrada autora prema Službeni list Europske unije (2021.b), *Direktiva (EU) 2021/2167 o pružateljima usluge servisiranja kredita i kupcima kredita te izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2014/17/EU*

Očuvanje istih standarda prava dužnika i prava potrošača prvenstveno se odnosi na kupce neprihodonosnih kredita iz trećih zemalja. Naime, kako kupci iz trećih zemalja ne bi bili u poziciji da otežaju pozivanje na prava koja su dužnicima zajamčena temeljem prava Europske unije te nadzor nad izvršenjem neprihodonosnih ugovora o kreditu, Direktiva predviđa da mora biti imenovan predstavnik kupca i pružatelj usluge servisiranja kredita iz Europske unije, a s obzirom da oni podliježu nadzoru u okviru Direktive, na taj su način dužnici i potrošači zaštićeniji nego što bi bili da kupci kredita nisu u obvezi imenovati predstavnika kupca ili pružatelja usluga servisiranja kredita¹⁹.

U slučaju kršenja nacionalnih prava povezanih sa zaštitom potrošača, pravima dužnika ili pak kriminalnim aktivnostima, nadležna tijela država članica mjerodavna su za odlučivanje o tome je li došlo do takvog kršenja te njihove ovlasti u tom slučaju nisu ograničene navedenom Direktivom.

Uvođenjem Direktive pružatelji usluga servisiranja kredita biti će u obvezi uspostaviti učinkovit mehanizam za evidentiranje i obradu pritužbi dužnika, i bez postojanja takvog mehanizma neće biti moguće ishoditi potrebno odobrenje za rad. Uostalom, prema Direktivi, upravljanje eventualnim pritužbama povezanim sa pravima vjerovnika spada u jednu od aktivnosti servisiranja kredita te uspješnost sekundarnih tržišta kredita u velikoj mjeri ovisi o dobrom ugledu subjekata koji na njemu sudjeluju. Takve pritužbe moraju se obrađivati bez naknada te se o njima i mjerama koje su poduzete radi njihova rješavanja mora voditi jasna evidencija, a sam postupak za obrađivanje pritužbi dužnika utvrđuju nadležna tijela.

¹⁹ Odnosi se na kupoprodaju neprihodonosnih kredita fizičkih osoba, te mikro, malih i srednjih poduzeća od strane kupaca iz trećih zemalja, odnosno u slučaju kupoprodaje potrošačkih kredita i na kupce iz Europske unije.

Važno pitanje povezano sa zaštitom potrošača je i obrada osobnih podataka, u kojem dijelu Direktiva mora biti u skladu sa *Uredbom (EU) 2016/679 o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka (Opća uredba o zaštiti podataka)* te *Uredbom (EU) 2018/1725 o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka u institucijama, tijelima, uredima i agencijama Unije i o slobodnom kretanju takvih podataka*. U praksi to podrazumijeva da treba biti navedena točno određena svrha obrade osobnih podataka i njena pravna osnova, te da se poštuju svi relevantni sigurnosni zahtjevi²⁰ pri čemu je potrebno poštovati načela nužnosti, proporcionalnosti, ograničenja svrhe te transparentnog i proporcionalnog razdoblja čuvanja podataka, za što je važna i tehnička i integrirana zaštita osobnih podataka koja bi trebala biti ugrađena u sve sustave za obradu podataka (Službeni list Europske unije, 2016).

Prilikom prijenosa ugovora o kreditu na novog vjerovnika, prava dužnika trebaju ostati nepromijenjena u odnosu na inicijalni ugovor, a to se posebno odnosi na prava koja se primjenjuju na pregovaranje i sklapanje ugovora o kreditu, na upotrebu nepoštenih poslovnih praksi prema potrošaču, na ispunjavanje ili neispunjavanje obveza iz ugovora o kreditu i slično. Primjerice, kod dugoročnog potrošačkog kredita kod kojih potrošač ima pravo u cijelosti ili djelomično ispuniti svoje obveze prema ugovoru o kreditu i prije isteka tog ugovora, to pravo mora ostati nepromijenjeno. Osim toga, Direktiva pokriva i osiguranje zaštite potrošača u okviru postojećih direktiva te njihove nadogradnje, a podrazumijeva da prodaja kredita ne smije utjecati na razinu zaštite potrošača koja im je pružena temeljem zakonodavstva Europske unije (u skladu sa *Direktivom Vijeća 93/13/EEZ o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima*, te *Direktivom 2008/48/EZ o ugovorima o potrošačkim kreditima* te *Direktivom 2014/17/EU o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nekretnine*).

Pravo na obaviještenost jedno je od temeljnih prava potrošača. Direktiva podrazumijeva da dužnici ostvaruju pravo na obaviještenost što u praksi znači da kupac kredita i pružatelj usluge servisiranja kredita imaju obvezu da dužnika obavijeste o izvršenom prijenosu ugovora o kreditu, i to u obliku obavijesti, na papiru ili drugom trajnom mediju, a koja mora sadržavati minimalan propisani opseg informacija (primjerice informaciju o obavljenom prijenosu, identifikacijske podatke i podatke za kontakt kupca kredita, informaciju o iznosu dugovanja i slično) i koja mora biti napisana na jeziku koji je jasan i razumljiv široj javnosti, i to uvijek prije prve naplate duga, ali i kada god to dužnik zatraži (Službeni list Europske unije, 2021.b).

²⁰ Podrazumijeva pseudonimizaciju i enkripciju osobnih podataka, sposobnost osiguravanja trajne povjerljivosti, cjelovitosti, dostupnosti i otpornosti sustava i usluga obrade.

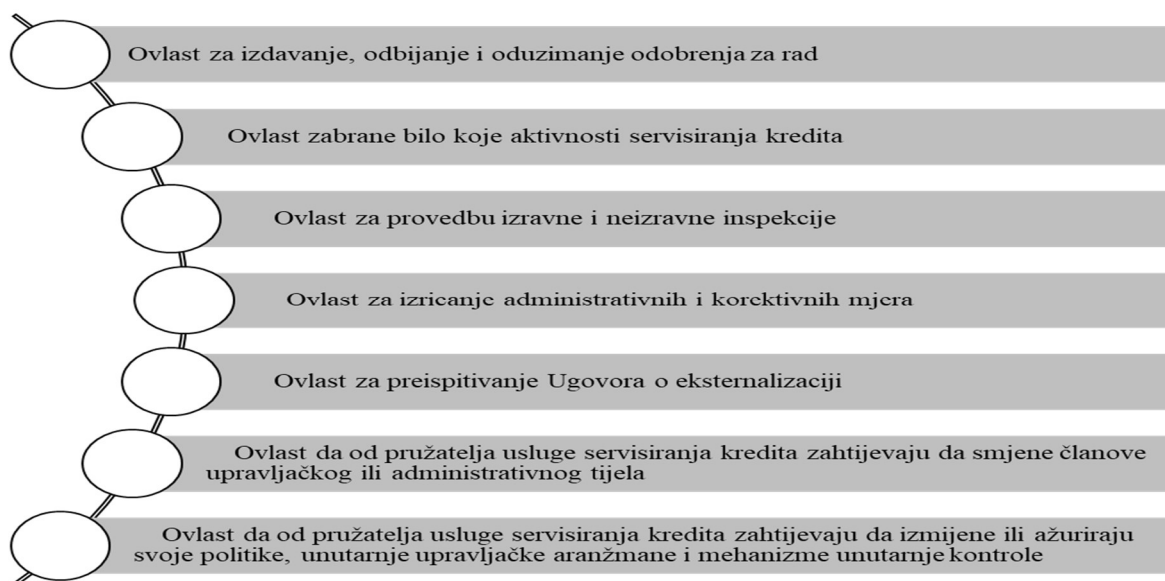
Direktiva predviđa i izmjenu trenutne *Direktive 2008/48/EZ o ugovorima o potrošačkim kreditima* te *Direktive 2014/17/EU o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nekretnine*, a kojim izmjenama se nastoji omogućiti razumno restrukturiranje izloženosti prije pokretanja ovršnog postupka (primjerice refinanciranje, izmjena postojećih uvjeta ugovora o kreditu kao što je produljenje roka vraćanja, promjena kamatne stope, odgoda plaćanja, djelomičan oprost duga i slično). Od vjerovnika se zahtijeva da raspoložu odgovarajućim politikama i postupcima kako bi potencijalno restrukturiranje bilo moguće. Ukoliko nakon provedenog ovršnog postupka dug bude neotplaćen, dužniku se treba osigurati zaštita osnovnih životnih uvjeta i poduzeti mjere olakšavanja otplate duga.

Iako je postojećim direktivama Europske unije zaštita potrošača u značajnoj mjeri regulirana, jačanjem regulatornog okvira u pogledu sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita ta zaštita trebala bi biti dodatno osnažena i unaprijeđena. Poseban naglasak stavljen je na zaštitu prava potrošača koja proizlaze iz ugovora o potrošačkim kreditima te ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nekretnine. Povećanje informiranosti, mogućnosti restrukturiranja prije pokretanja ovršnog postupka, evidencija i obrada pritužbi značajni su i konkretni koraci koji bi trebali doprinijeti boljoj zaštiti potrošača i jačanjem povjerenja i pravne sigurnosti što bi posljedično trebalo imati utjecaj na razvoj učinkovitog i transparentnog sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita. Dodatno, regulatorna nadogradnja koja proizlazi iz Direktive ne sprječava države članice da primjenjuju i strože propise kako bi zaštitile dužnike što svakako ostavlja prostor za daljnji razvoj i napredak prava potrošača.

4.3.2. Nadzor nad pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita

Podlijevanje nadzoru jedna je od najvećih novosti regulatorne nadogradnje za pružatelje usluga servisiranja kredita i kupce kredita koji posluju na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita. Trenutno ne postoji odgovarajući i koherentan regulatorni i nadzorni sustav na razini čitave Europske unije, te pružatelji usluga servisiranja kredita i kupci kredita uglavnom ne podliježu posebnom nadzoru pri čemu se oni značajno razlikuju od drugih financijskih institucija, iako raspoložu financijskim potraživanjima koja su prije ostvarene kupoprodaje bili dio reguliranog tržišta (Službeni list Europske unije, 2021.b). Subjekti koji posluju na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita, a koji su općenito značajno kontrolirani, nadzirani i regulirani su kreditne institucije, premda se to odnosi na njihovo poslovanje i aktivnosti prije prodaje neprihodonosnih kredita i ne odnosi se isključivo u djelu neprihodonosnih kredita. Uvođenjem nadzora nad pružateljima usluga servisiranja kredita na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita taj bi se jaz trebao premostiti, iako će postojati

značajne razlike u pogledu načina i opsega nadzora između navedenih subjekata. Naime, kupci kredita, kao i pružatelji usluga servisiranja kredita ipak neće biti regulirani poput kreditnih institucija s obzirom da se kupovinom već postojećih ugovora o neprihodonosnim kreditima i pružanjem usluga njihova servisiranja ne otvaraju bonitetna pitanja i da je njihov potencijalni doprinos sistemskom riziku zanemariv (Službeni list Europske unije, 2021.b). Sukladno Direktivi, svaka zemlja članica Europske unije dužna je imenovati nadležno tijelo koje će se baviti takvim nadzorom, u skladu sa propisanim ovlastima.

Slika 9. Pregled ovlasti nadzornog tijela na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita

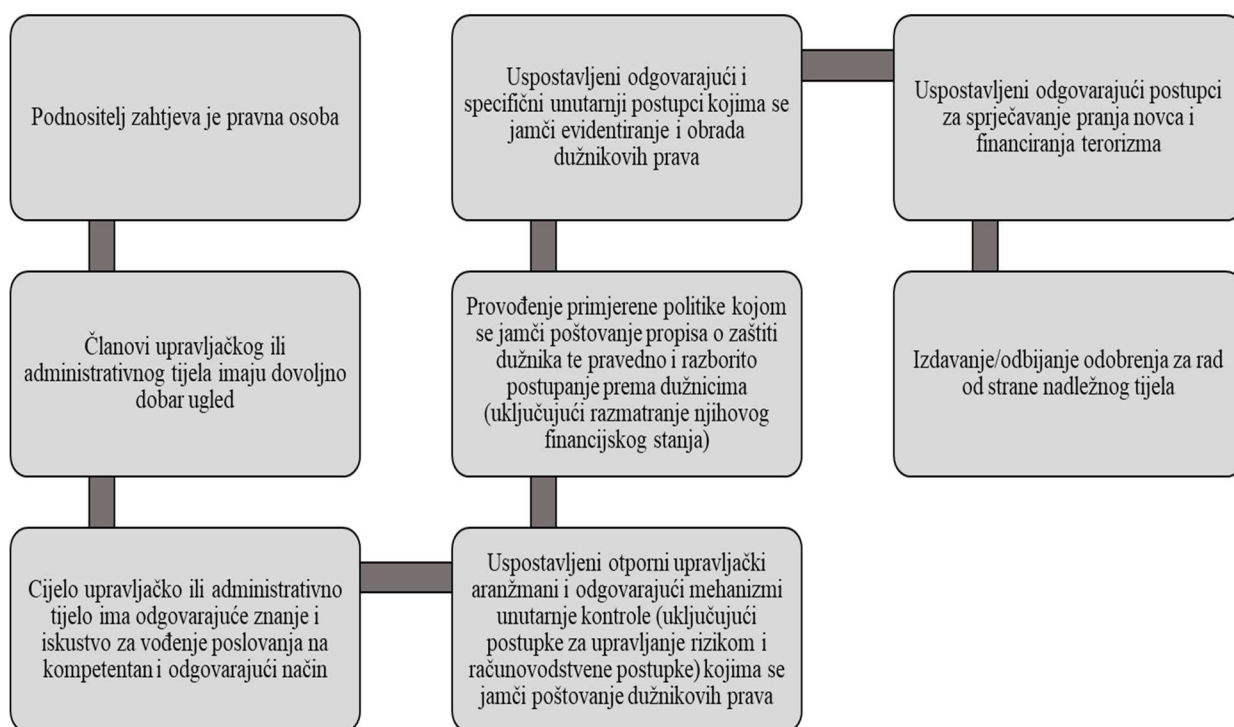
Izvor: izrada autora prema Službeni list Europske unije (2021.b), *Direktiva (EU) 2021/2167 o pružateljima usluge servisiranja kredita i kupcima kredita te izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2014/17/EU*

Slika 9. pokazuje širok spektar ovlasti koje će nadležno tijelo za nadzor imati prema pružateljima usluga servisiranja kredita na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita. Nadzorne ovlasti nadležnog tijela za nadzor kreću se od izricanja administrativnih i korektivnih mjera za manje povrede zakonskih propisa (koji mogu biti utvrđeni putem izravne ili neizravne inspekcije), preko ovlasti smjene članove upravnog ili administrativnog tijela i izmjene internih politika, procedura, upravljačkih aranžmana i mehanizama unutarnje kontrole, pa sve do oduzimanja odobrenja za rad za značajne povrede zakonskih propisa. Za administrativne i korektivne mjere važno je da one budu učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće te da se pri određivanju tih kazni i mjera uzmu u obzir relevantne okolnosti, poput ozbiljnosti i trajanja povrede, gubitaka koje su zbog povrede pretrpjele treće strane, prethodno počinjenih povreda,

razine suradnje sa nadležnim tijelima, sve stvarne ili moguće systemske posljedice povrede i slično. Što se tiče preispitivanja unutarnjih kontrola, politika i slično, ono bi se trebalo provoditi barem jednom godišnje. (Službeni list Europske unije, 2021.b)

Važno je naglasiti kako se nadzorne ovlasti nadležnog tijela za nadzor ne odnose na kupce kredita ukoliko oni ne obavljaju poslove servisiranja kredita već taj posao povjeravaju pružatelju usluge servisiranja kredita. U slučaju da kupac kredita samostalno obavlja poslove servisiranja kredita, on se smatra pružateljem usluge servisiranja kredite te time potpada pod nadzor nadležnog tijela.

Osim nadzornih i istražnih ovlasti, nadležno tijelo za nadzor nad pružateljima usluga servisiranja kredita biti će zaduženo i za izdavanje odobrenja za rad pružateljima usluga servisiranja kredita. Licenciranje je slično kao kod izdavanja odobrenja za rad kreditnim institucijama, a da bi licenca za obavljanje usluga servisiranja kredita mogla biti izdana, potrebno je zadovoljiti niz prethodnih uvjeta.

Slika 10. Pregled zahtjeva za izdavanje odobrenja za rad pružateljima usluga servisiranja kredita

Izvor: izrada autora prema Službeni list Europske unije (2021.b), *Direktiva (EU) 2021/2167 o pružateljima usluge servisiranja kredita i kupcima kredita te izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2014/17/EU*

Postupak izdavanja odobrenja za rad pružateljima usluga servisiranja kredita propisan je Direktivom te se zahtjev za njegovim izdavanjem podnosi nadležnom tijelu matične države članice, zajedno sa svim dokazima o postojanju minimalno potrebnih uvjeta koji moraju biti zadovoljeni. U slučaju ispunjenja potrebnih uvjeta, nadležno tijelo će izdati odobrenje za rad te će društvo pružatelj usluga servisiranja kredita biti upisano u nacionalni registar ovlaštenih pružatelja usluga servisiranja kredita koje će se voditi od strane nadležnog tijela i koji mora biti javno dostupan i redovito ažuriran (Službeni list Europske unije, 2021.b).

Širenjem nadzora nad subjektima na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita nastoji se ojačati njihova profesionalnost, transparentnost i odgovornost u njihovom poslovanju, koje će pritom biti podložno preispitivanju i kontroli od strane nadležnog nadzornog tijela što za posljedicu treba imati učinkovitije sekundarno tržište neprihodonosnih kredita. Imovina kojom pružatelji usluga servisiranja kredita i kupci kredita raspoložu više neće biti dio nereguliranog tržišta, što bi trebalo doprinijeti boljoj zaštiti dužnika i potrošača.

4.3.3. Regulatorna nadogradnja u Republici Hrvatskoj

Općenito, direktiva predstavlja zakonodavni akt kojim se utvrđuje cilj koji moraju ostvariti sve države članice Europske unije, ali u okviru vlastitih zakona koje moraju same osmisliti (Europska unija, 2023). Slijedom navedenog, i s obzirom na usvojenu *Direktivu o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita*, regulatorna nadogradnja u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita obvezujuća je za Republiku Hrvatsku kao članicu Europske unije. Osim obvezujućeg karaktera, regulatorna nadogradnja u području sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita predstavlja i njenu nužnost. Naime, kao i u većini zemalja Europske unije, pružatelji usluga servisiranja kredita i kupci kredita u Republici Hrvatskoj značajnije su slabije regulirani od ostalih financijskih institucija što se posljedično odražava na slabiju zaštitu dužnika i potrošača, ali i na učinkovitost sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita.

Društva koja posluju na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj organizirana su kao društva sa ograničenom odgovornošću i njihova djelatnost kupoprodaje dospjelih potraživanja upisana je u sudski registar te podliježu zakonima kao i bilo koje drugo (nefinancijsko) društvo (npr. *Zakon o trgovačkim društvima*, *Zakon o obveznim odnosima*, *Zakon o sprečavanju pranja novca i financiranja terorizma*, *Ovršni zakon*, *Stečajni zakon*, *Zakon o provedbi ovrhe nad novčanim sredstvima* i slično). Međutim, takvi subjekti ne smatraju se financijskim institucijama i nisu regulirani posebnim propisima niti je njihovo poslovanje nadzirano od strane regulatornog tijela.

Kupoprodaja plasmana kreditnih institucija regulirana je *Zakonom o obveznim odnosima* te *Zakonom o kreditnim institucijama* i dodatno podzakonskim propisom, odnosno *Odlukom o kupoprodaji plasmana kreditnih institucija* donesenom od strane Hrvatske narodne banke. U okviru spomenute Odluke prodavatelj plasmana je dužan prije donošenja odluke o kupoprodaji izraditi procjenu učinaka kupoprodaje na financijski rezultat poslovanja, reputaciju, likvidnost, izloženost rizicima te na zaštitu potrošača ukoliko su predmet prodaje plasmani odobreni potrošačima. Osim toga, prodavatelj je u obvezi da pisanim putem obavijesti Hrvatsku narodnu banku o kupoprodaji plasmana te dostavi potrebnu dokumentaciju. Ukoliko upravljanje i naplatu provodi stjecatelj plasmana, prodavatelj ga je dužan ugovorno obvezati da te postupke provodi na način da se poštuje i štiti integritet i ugled svih dužnika te da se oni ne dovedu u nepovoljniji položaj u odnosu na onaj prije kupoprodaje, a u suprotnom prodavatelj solidarno odgovara sa stjecateljem za štetu nastalu potrošaču. (Hrvatska narodna banka, 2022.d) Osim ovog potonjeg koji se minimalno odnosi na kupce kredita, Odluka se zapravo najvećim dijelom odnosi na prodavatelje kredita.

S druge strane, prava dužnika fizičkih osoba u određenoj mjeri su osigurana i regulirana *Zakonom o zaštiti potrošača*, *Zakonom o potrošačkom kreditiranju*, *Zakonom o stambenom potrošačkom kreditiranju*, *Općom uredbom o zaštiti podataka* i slično. Politiku zaštite potrošača provodi i Hrvatska narodna banka i to unaprjeđivanjem pravnog okvira i nadzorom poslovanja institucija iz njene nadležnosti, a koja se odnosi na potrošače koji su korisnici usluga kreditnih institucija, kreditnih unija, kreditnih posrednika koji sudjeluju u procesu ponude stambenih potrošačkih kredita te korisnici platnih usluga i imatelji elektroničkog novca. U nadležnosti Hrvatske narodne banke je da utvrdi ukoliko se poštuju zakonski propisi povezani sa zaštitom potrošača, da li se dobro primjenjuju poslovne prakse te ujedno osigurava da potrošačima budu na transparentan i jasan način pružene točne i ažurne potrebne informacije. Prigovori potrošača uzimaju se u obzir, međutim to ne podrazumijeva rješavanje pojedinačnih prigovora od strane Hrvatske narodne banke već samo provjeru pridržava li se kreditna institucija objavljenih internih akata, sklopljenih ugovora i važećih propisa povezanim sa zaštitom potrošača, zatim osiguranje postupanja kreditne institucije po prigovorima te analizu istih u smislu nepravilnosti ili nezakonitosti što može ukazivati na poslovnu praksu kreditne institucije i elemente ugovornih odnosa koji mogu podlijevati aktivnosti nadzora. (Hrvatska narodna banka, 2018.a)

Dodatno, s obzirom na nezadovoljavajuću financijsku pismenost potrošača, Hrvatska narodna banka angažirala se i u području financijskog obrazovanja putem edukativnih materijala

objavljenih na vlastitim internetskim stranicama, a kako bi potrošači sami mogli bolje razumjeti informacije koje im se pružaju u vezi sa ponuđenim proizvodima i uslugama te donijeti kvalitetne i informirane odluke.

Prava dužnika i potrošača pokazuju određene slabosti dosadašnje regulacije po pitanju kupoprodaje neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu u Republici Hrvatskoj. Naime, temeljem kupoprodaje plasmana, stjecatelj neprihodonosnih kredita (uključujući i potrošačkih kredita) može biti pravna (nefinancijska) osoba, pa posljedično prodajom takvih kredita potrošač izlazi iz sigurnog okvira institucionalne i pravne zaštite koju je imao unutar djelovanja kreditnih institucija koje su pod nadzorom središnje banke, u nereguliran okvir djelovanja raznih kupaca kredita i pružatelja usluga servisiranja kredita, uključujući i stjecatelje fizičke osobe koje potom raspolažu dugovima drugih fizičkih osoba, kao i njihovim osobnim podacima. Iako dosadašnja pravna regulacija propisuje da dužnik ne smije doći u nepovoljniji položaj kod stjecatelja u odnosu na onaj kod izvornog vjerovnika te da prodavatelj solidarno odgovara zajedno sa stjecateljem za štetu nastalu potrošaču, određene slabosti takve regulacije primjetne su s aspekta nadzora i sankcioniranja stjecatelja u slučaju da potrošač ipak dođe u nepovoljniji položaj. Hrvatska narodna banka nije nadležna za provedbu takve kontrole te na taj način potrošač značajno slabije zaštićen u pogledu svojih prava, a to ujedno predstavlja rizik i za kreditne institucije s obzirom da se jednom prodan kredit može dalje preprodavati na tržištu čime se dovodi u pitanje solidarna odgovornost za eventualnu štetu nastalu potrošaču.

Osnovni je cilj novog zakonodavnog okvira na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj urediti pravila za rad subjekata koji se bave kupoprodajom neprihodonosnih kredita te njihovim servisiranjem kao i nadzor nad radom tih subjekata, ali i pravila koja je potrebno primijeniti prije i nakon kupoprodaje neprihodonosnih kredita u svrhu bolje zaštite dužnika i potrošača. Nacrt prijedloga *Zakona o načinu, uvjetima i postupku servisiranja i kupoprodaje potraživanja*²¹ izrađen je i usklađen sa Direktivom, a najkasnije do 29.12.2023. godine bi trebao konačno i stupiti na snagu. Kao nadležno tijelo za nadzor nad kupcima kredita odnosno pružateljima usluge servisiranja kredita i izvoditeljima usluge servisiranja kredita predložena je Hrvatska narodna banka, iako spomenuti subjekti nisu financijska društva, ali ona kupoprodajom neprihodonosnih kredita preuzimaju financijska potraživanja koja su prije bila pod nadzorom Hrvatske narodne banke i koje valja nastaviti

²¹ Osim kupoprodaje i servisiranja neprihodonosnih kredita, zakonska nadogradnja odnosi se i na kupoprodaju drugih dospjelih potraživanja od vjerovnika kao što su teleoperateri, komunalna društva i slično.

pratiti²². Osim toga, Hrvatska narodna banka predložena je i kao institucija koja će izdavati potrebna odobrenja za rad pružateljima usluga servisiranja kredita. Imajući u vidu da su u Republici Hrvatskoj zabilježeni brojni prigovori građana na rad društva koja se bave naplatom potraživanja s osnove neprihodonosnih kredita, prijedlog zakona posebno uzima u obzir i bolju zaštitu dužnika i potrošača.

Tablica 17. Pregled zaštite dužnika te obveze licenciranja pružatelja usluge servisiranja kredita u okviru regulatorne nadogradnje u Republici Hrvatskoj

Zaštita dužnika prije kupoprodaje	<ul style="list-style-type: none"> • obveza dostave obavijesti o namjeri kupoprodaje ugovora o neprihodonosnom kreditu • mjere olakšavanja otplate kredita kroz refinanciranje i/ili izmjene prethodnih uvjeta ugovora o kreditu • obveza ponude mjera za olakšavanje otplate kredita prije kupoprodaje, a ne samo prije pokretanja ovrhe 		
Zaštita dužnika nakon kupoprodaje	<ul style="list-style-type: none"> • obveza dostave obavijesti o sklopljenoj kupoprodaji neprihodonosnog kredita • komunikacija sa dužnikom ne smije biti uznemirujuća, prisilna ili uz korištenje nedopuštenog utjecaja • zabranjeno je posjećivanje u domu dužnika • obveza uspostave unutarnjeg evidentiranja i obrade prigovora bez naknade • mogućnost podnošenja pritužbi nadzornom tijelu 		
Licenciranje pružatelja usluge servisiranja kredita	Kupac potraživanja	Vrsta potraživanja	Obveza licenciranja
	Fizička osoba ili obrtnik	Potraživanje potrošača ili pravne osobe	Potreban angažman licenciranog pružatelja usluge servisiranja kredita
	Pravna osoba	Potraživanje potrošača	Potreban angažman licenciranog pružatelja usluge servisiranja kredita ili mogućnost samostalnog servisiranja uz licencu
Potraživanje pravne osobe		Mogućnost samostalnog servisiranja kredita bez licence	

Izvor: obrada autora prema Vlada Republike Hrvatske (2023), Prijedlog zakonskog uređenja načina, uvjeta i postupka servisiranja i kupoprodaje potraživanja, [e-publikacija], Zagreb; Vlada Republike Hrvatske

Regulatornom nadogradnjom odnosno stavljanjem kupaca kredita i pružatelja usluga servisiranja kredita unutar nadzornog okvira, potrošačima bi se trebala jamčiti barem ona razina pravne zaštite koju su imali unutar djelovanja kreditnih institucija. Osim toga, ujednačavanjem regulatornog okvira unutar Europske unije te licenciranjem pružatelja usluga servisiranja kredita koji će imati mogućnost obavljanja usluga u svim zemljama članicama, očekuje se lakši ulazak novih subjekata na tržište što bi trebalo doprinijeti većoj konkurenciji. Pojačana odgovornost i profesionalnost u poslovanju očekuje se s obzirom na obvezu postojanja odgovarajućih mehanizama unutarnje kontrole, primjerenih politika kojima se jamči poštovanje propisa o zaštiti dužnika te pravedno i razborito postupanje prema njima, kao i

²² Kao nadzorno tijelo za kupce drugog potraživanja, pružatelje usluga servisiranja drugog potraživanja i izvoditelje usluga servisiranja drugog potraživanja predložen je Financijski inspektorat.

uspostavljenim unutarnjim procesima i procedurama kojima se jamči evidentiranje i obrada dužnikovih pritužbi.

Sumarni prikaz analize unutarnjih čimbenika (snaga i slabosti) te vanjskih čimbenika (prilika i prijetnji) sa kojima se susreću najznačajniji sudionici na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj u kontekstu regulatorne nadogradnje tog tržišta nalazi se u tablici 18.

Tablica 18. SWOT analiza regulatorne nadogradnje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj

		Snage	Slabosti
UNUTARNJI ČIMBENICI	Kupci kredita/pružatelji usluga servisiranja kredita	Iskustvo u vrednovanju i kupnji portfelja	Organizacijske promjene
		Specijalisti u naplati i upravljanju potraživanjima	Nedostatak odgovarajućih politika, procesa i procedura
		Bolje mogućnosti obročne otplate, djelomičnog otpisa potraživanja i sl.	Zaštita i povjerljivost poslovnih i osobnih podataka
	Kreditne institucije	Iskustvo u vrednovanju i prodaji portfelja	Zaštita i povjerljivost poslovnih i osobnih podataka
		Kvalitetna podatkovna infrastruktura	
		Iskustvo u izvještavanju prema regulatoru	
	Dužnici	Dobra informiranost	Potencijalna nemogućnost otplate dugova
Olakšana otplata duga i mogućnost dogovora sa vjerovnikom			
		Prilike	Prijetnje
VANJSKI ČIMBENICI	Kupci kredita/pružatelji usluga servisiranja kredita	Kvalitetnija dubinska analiza mogućeg povrata	Povećanje konkurencije na tržištu
		Jedinstvena licenca za obavljanje poslova diljem EU	Povećanje zahtjeva za izvještavanjem prema regulatoru (sporednih poslova i troškova poslovanja)
		Uspostava kvalitetnih politika, procesa i procedura	Oduzimanje odobrenja za rad u slučaju značajnijih povreda zakonskih propisa
	Kreditne institucije	Potencijalno povećanje potražnje od strane potencijalnih novih kupaca kredita	Povećanje zahtjeva za izvještavanjem prema regulatoru
			Usporavanje procesa prodaje s obzirom na obvezu ponude mjera za restrukturiranje prije kupoprodaje
	Dužnici	Dodatne mogućnosti restrukturiranja i dobrovoljne otplate kredita	Nedovoljna zaštita osobnih podataka
		Mogućnost podnošenja pritužbi nadzornom tijelu	
Općenito bolja zaštita potrošača			

Izvor: izrada autora

S obzirom da područje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj do sada nije bilo regulirano, prisutna su velika očekivanja u tom pogledu, ponajviše u kontekstu zaštite potrošača. Tablica 19. prikazuje osvrt autora na očekivane utjecaje regulatornih promjena u Republici Hrvatskoj, u odnosu na glavne subjekte, ali i na cjelokupno sekundarno tržište neprihodonosnih kredita.

Tablica 19.: Očekivani utjecaji regulatornih promjena na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj

	Regulatorna očekivanja i promjene	Utjecaj
Kupci kredita/pružatelji usluga servisiranja kredita	Licenciranje, kontrola i nadzor	Značajan
	Organizacijske promjene	Srednji
	Smanjenje asimetričnosti informacija i kvalitetnija dubinska analiza	Malen
	Jednostavniji ulazak na čitavo EU tržište	Zanemariv
	Informiranje dužnika o prijenosu kredita	Zanemariv
	Informiranje nadzornog tijela o kupoprodaji neprihodonosnih kredita	Zanemariv
Kreditne institucije	Obveza ponude mjera za olakšavanje otplate kredita prije kupoprodaje	Malen
	Obveza izvještavanja o aktivnostima prodaje prema nadzornom tijelu	Malen
	Povećanje dostupnih informacija u pogledu prava vjerovnika i kolaterala	Malen
	Informiranje dužnika o prijenosu kredita	Zanemariv
Dužnici	Općenito bolja zaštita dužnika	Srednji
	Dodatne mogućnosti restrukturiranja i olakšavanje otplate kredita	Malen
	Profesionalan i pošten odnos prema dužnicima, postupanje u dobroj vjeri, zaštita i privatnost podataka	Malen
	Očuvanje istih standarda prava dužnika i prava potrošača*	Zanemariv
	Pravo na obavještenost	Zanemariv
Sekundarno tržište	Profesionalizacija tržišta	Značajan
	Povećanje trgovanja i konkurencije na tržištu	Malen
	Smanjenje trenutne razine neprihodonosnih kredita	Malen
	Sprječavanje pretjeranog akumuliranja neprihodonosnih kredita u budućnosti	Malen

* U slučaju da se radi o kupcima kredita iz trećih zemalja.

Izvor: izrada autora

Licenciranje, kontrola i nadzor imat će značajan utjecaj na kupce kredita odnosno pružatelje usluga servisiranja kredita s obzirom da bez potrebnog odobrenja za rad više neće biti moguće obavljati takve poslove i da će regulator moći provoditi nadzorne i istražne ovlasti te izricati administrativne i korektivne mjere, što do sada nije bio slučaj. Kako bi se potrebno odobrenje za rad uopće moglo ishoditi, pružatelji usluga servisiranja kredita susrest će se i sa određenim organizacijskim izazovima te izmjenama poslovnih procesa koji će uključivati uspostavu mehanizama unutarnje kontrole, postupaka koji se tiču rješavanja i evidentiranja pritužbi dužnika, politika i procedura kojima se jamči poštovanje propisa o zaštiti dužnika, pravednog i razboritog postupanja prema njima i tome slično. Dosadašnja dostupnost informacija u pogledu prava vjerovnika i kolaterala od strane kreditnih institucija prema kupcima na zadovoljavajućoj je razini, u okviru međusobno dobrih poslovnih odnosa, pa nije za očekivati da će doći do značajnijeg smanjenja asimetričnosti informacija koje bi doprinijelo boljoj dubinskoj analizi mogućnosti povrata. S obzirom da su subjekti koji posluju na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj već prisutni u većini zemalja Europske unije, mogućnost da ishodenom licencom automatski obavljaju te poslove na prostoru čitave Europske unije također nije od velikog značaja.

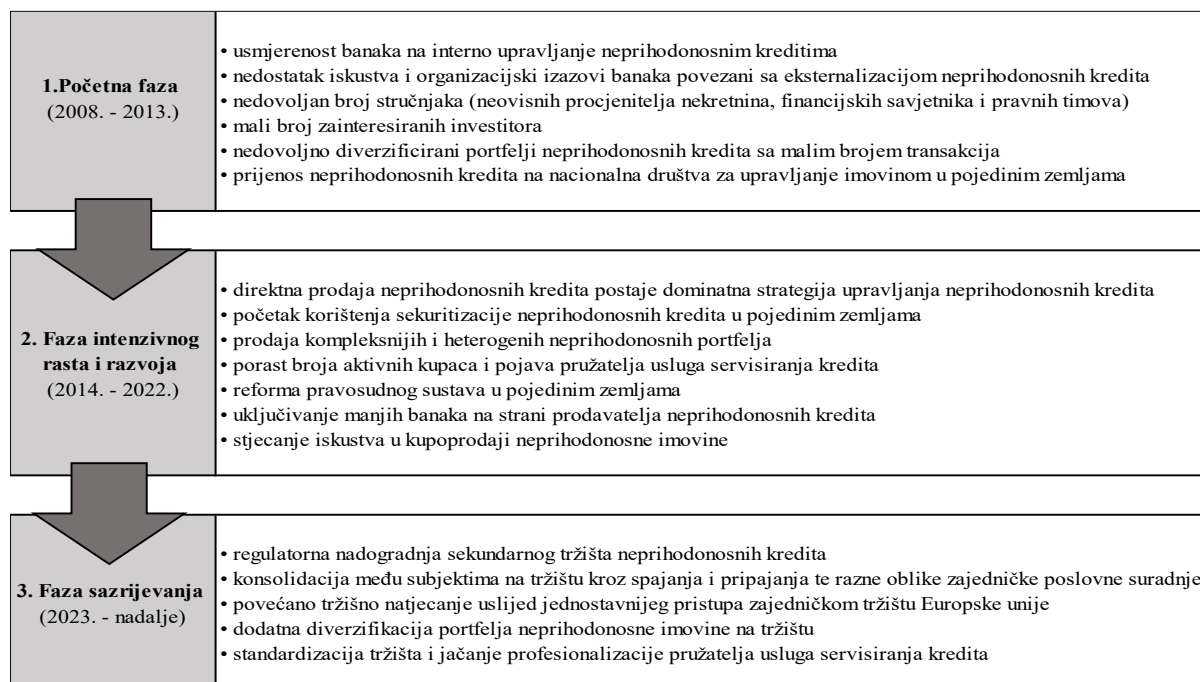
Utjecaj regulatorne nadogradnje na kreditne institucije neće biti značajan. Naime, te institucije će biti u obvezi dužnicima ponuditi mjere za olakšavanje otplate kredita prije kupoprodaje, međutim to su uglavnom pokušavale činiti u početnoj fazi narušavanja kreditne kvalitete, dok su u trenutku odluke o prodaji neprihodonosnih kredita takve mogućnosti već iscrpljene. Obavještavanje regulatora o aktivnostima kupoprodaje provodit će se na propisanim obrascima od strane Europskog nadzornog tijela za bankarstvo (za kreditne institucije) tako da se i u tom pogledu očekuje minimalan utjecaj, i u pravilu su informativnog karaktera. Što se tiče informiranja dužnika o prijenosu kredita sa strane kupaca kredita odnosno pružatelja usluga servisiranja kredita te kreditnih institucija, utjecaj je zanemariv s obzirom da su ti subjekti to činili i do sada.

U javnosti su prisutna velika očekivanja sa aspekta zaštite potrošača, ali je upitno koliko će ona biti ostvarena u praksi. Jačanje zaštite potrošača (u kontekstu obrade, zaštite i privatnosti osobnih podataka, komunikacije prema dužniku, prava na obaviještenosti i općenito profesionalnog i poštenog odnosa prema dužniku i postupanja prema njemu u dobroj vjeri) može se očekivati u dijelu za potrošače čija su potraživanja bila otkupljena od strane fizičkih osoba, a regulatornom nadogradnjom će takvi kupci potraživanja biti u obvezi imenovati licenciranog pružatelja usluge servisiranja kredita (koji će biti nadziran i reguliran). U dijelu potraživanja koja su otkupljena od strane agencija za naplatu potraživanja (a u pravilu su to veliki subjekti u stranom vlasništvu) takva prava uglavnom su bila osigurana, iako je i u tom dijelu moguć napredak (što može biti osigurano kroz mogućnost podnošenja pritužbi na rad pružatelja usluga servisiranja kredita, direktno nadzornom tijelu). Nadalje, u dijelu koji se tiče dodatnih mogućnosti restrukturiranja i olakšavanja otplate kredita utjecaj će biti malen iz razloga što su postojeće agencija za naplatu potraživanja i do sada nudile takve mogućnosti (prije pokretanja postupaka prisilne naplate koji su često dugotrajni i skupi pa ih se nastojalo izbjeći). Očuvanje istih standarda prava dužnika povezano je sa kupcima kredita iz trećih zemalja (koji će morati imenovati predstavnika iz EU), međutim nije realno za očekivati ulazak takvih subjekata na hrvatsko tržište.

Zaključno, sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj biti će više profesionalizirano, međutim to neće doprinijeti povećanju trgovanja i konkurencije koje je ionako malo i koncentrirano, niti će u velikoj mjeri dodatno smanjiti razine neprihodonosnih kredita u bankovnom sustavu ili spriječiti njihovo pretjerano akumuliranje u budućnosti.

4.4. Analiza utjecaja razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita na smanjenje neprihodonosnih izloženosti banaka u izabranim zemljama Europske unije uz poseban osvrt na Republiku Hrvatsku

Sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji značajno se transformiralo u posljednjih 15-ak godina. Od poprilično neaktivnog tržišta koje je karakterizirao veoma malen broj transakcija i ostvarenih volumena prodaje, postalo je značajno tržište sa ukupno prodanim neprihodonosnim kreditima u vrijednosti iznad 1 trilijun EUR u razdoblju 2014. – 2022. godine što je značajno doprinijelo smanjenju udjela neprihodonosnih kredita u bilancama europskih banaka (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2023). Premda su razlike u veličini problema neprihodonosnih kredita između pojedinih zemalja članica Europske unije primjetne (pri čemu je taj problem izraženiji kod slabije razvijenih zemalja članica), ukupno gledano na razini čitave Europske unije neprihodonosni krediti na kraju 2022. godine iznosili su 383,6 milijardi EUR što predstavlja udio od 1,8% u ukupnim kreditima i to je ujedno povijesni minimum od financijske krize 2007./08. (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2023.a). Razvoj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji može se podijeliti u 3 faze, kako je prikazano na slici 11.

Slika 11. Faze razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u EU

Izvor: izrada autora prema Fell et al. (2016), Addressing Market Failures in the Resolution of Non-Performing Loans in Euro Area, [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka, Deloitte (2021), Deleveraging Europe, [e-publikacija], London: Deloitte

Početnu fazu razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji karakterizira razdoblje neposredno nakon financijske krize 2007./08. pa sve to 2013. godine, u kojem su se banke dominantno koristile internim pristupom rješavanja problema neprihodonosnih kredita. S obzirom na nedovoljno iskustvo u direktnoj prodaji neprihodonosnih kredita od strane banaka, kao i problema asimetričnih informacija te nedostatka profesionalnog i stručnog kadra povezano sa procjenom vrijednosti takve specifične imovine, sekundarno tržište neprihodonosnih u početnoj fazi ostvarivalo je manji broj transakcija te se uglavnom radilo o prodaji neosiguranih portfelja neprihodonosnih kredita malom broju investitora, i to uglavnom od strane velikih banaka (Fell et al., 2016). U pojedinim zemljama članicama Europske unije (posebno u Italiji, Španjolskoj, Irskoj i Sloveniji) banke su iskoristile mogućnosti prijenosa dijela neprihodonosnih kredita na nacionalna društva za upravljanje imovinom, a to iskustvo imalo je pozitivan utjecaj na razvoj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u godinama koje su uslijedile.

Prema Deloitte (2021), od 2014. godine na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji kupoprodaje neprihodonosnih kredita bilježe iznose veće od 100 milijardi EUR te započinje faza rasta i razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita koja se proteže sve do 2022. godine. Povećana prodaja neprihodonosnih kredita značajno je utjecala na smanjenje takvih kredita u bilancama banaka u razdoblju 2014. – 2022. godine, što je zorno prikazano na primjeru izabranih zemalja u tablici 20.

Tablica 20. Ukupan volumen neprihodonosnih i prodanih kredita u izabranim zemljama u milijardama EUR te udio neprihodonosnih kredita, 2014.- 2022.

Zemlja	Opis	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Ukupno prodani neprihodonosni krediti
Italija	NPL	267,9	261,6	233,6	169,0	121,2	115,5	76,7	60,8	45,7	324,3
	Prodano	5,7	17,4	38	57,9	83,3	51	44	27	n.a.	
	NPL udio (%)	17,0%	16,8%	15,3%	11,1%	8,3%	6,7%	4,1%	3,1%	2,4%	
Španjolska	NPL	180,1	145,7	123,2	94,7	80,2	79,2	69,7	82,4	75,5	182,3
	Prodano	27,7	8,4	14,8	53,1	51,2	16,2	9,9	1	n.a.	
	NPL udio (%)	8,1%	6,3%	5,7%	4,5%	3,8%	3,2%	2,9%	3,0%	2,8%	
Irska	NPL	45,4	35,8	26,2	19,3	10,0	7,0	9,3	7,7	5,2	98,6
	Prodano	28,3	22,9	13	3,9	14,7	7,7	1,4	6,7	n.a.	
	NPL udio (%)	21,6%	17,8%	13,6%	10,5%	5,8%	3,3%	4,2%	2,8%	1,8%	
Grčka	NPL	95,0	91,0	82,6	75,8	62,7	70,5	53,7	15,2	9,9	86,2
	Prodano	0	0	0,2	3,6	14,7	9,4	12,4	45,9	n.a.	
	NPL udio (%)	39,7%	46,2%	45,9%	44,9%	41,3%	35,2%	25,5%	7,0%	4,6%	
Portugal	NPL	39,2	39,9	35,0	26,2	20,6	15,1	12,2	7,9	6,5	22,5
	Prodano	0,2	1,6	2,3	2,9	8	5,3	1,2	1	n.a.	
	NPL udio (%)	18,0%	19,6%	19,5%	15,2%	10,1%	6,5%	4,9%	3,6%	3,0%	
Francuska	NPL	183,1	166,4	148,0	126,9	124,1	120,2	119,3	110,9	111,5	12,3
	Prodano	2,2	0,3	2,1	1,8	2,1	1,6	0,8	1,4	n.a.	
	NPL udio (%)	4,2%	4,0%	3,7%	3,1%	2,8%	2,5%	2,2%	1,9%	1,9%	

Izvor: obrada autora prema Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2023.a), *Risk Dashboard - Interactive Tool* na dan 12.03.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>; Deloitte (2021), *Deleveraging Europe*, [e-publikacija], London: Deloitte

Prema Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo (2020), u razdoblju 2014. – 2022. od ukupnog iznosa prodanih neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji polovica se odnosi na talijanske i španjolske banke koje su navedenom strategijom značajno smanjile udjele neprihodonosnih kredita u svojim bilancama. Na kraju 2022. godine ukupan udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima u Italiji iznosio je 2,4%, a u Španjolskoj 2,8% što je nešto malo iznad prosjeka čitave Europske unije koji je iznosio 1,8%. Značajno smanjenje udjela neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima bilježi i Irska koja je sa ukupnim iznosom prodaje od gotovo 100 milijardi EUR u razdoblju 2014. – 2022. smanjila udio neprihodonosnih kredita sa iznimno visokih 21,6% u 2014. godini na razinu prosjeka Europske unije, tj. 1,8% u 2022. godini. Među promatranim zemljama Grčka je u 2014. godini bilježila najveći udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima, gotovo 40%, međutim korištenjem sekundarnog tržišta, dominantno kroz direktnu prodaju i sekuritizaciju neprihodonosnih kredita smanjila je taj udio u 2022. godini na 4,6%. Portugal je također imao veoma visoki udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima (18% u 2014. godini) te je također prodajom neprihodonosnih kredita taj udio smanjio na 3% u 2022. godini. Od svih promatranih zemalja značajno odudara primjer Francuske koja u relativnom iznosu nije zabilježila visoke vrijednosti neprihodonosnih kredita u čitavom promatranom razdoblju, međutim u apsolutnom iznosu riječ je o još uvijek preko 100 milijardi EUR neprihodonosnih kredita u bilancama francuskih banaka. Iznos prodanih neprihodonosnih kredita francuskih banaka u promatranom razdoblju 2014. – 2022. godine iznosio je svega 12,3 milijardi EUR i odnosio se uglavnom na prodaju potrošačkih i neosiguranih kredita, a kako su se neprihodonosni krediti u navedenom razdoblju smanjili za ukupno 71,6 milijardi EUR, iz navedenog proizlazi kako francuske banke dominantno upravljaju neprihodonosnim kreditima interno, što sugerira kako postoji značajan potencijal za razvoj sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Francuskoj (Deloitte, 2021).

Slijedom navedenog razvidno je kako je značajno smanjenje neprihodonosnih kredita u promatranim zemljama u razdoblju 2014. – 2022. bila posljedica intenzivnog rasta i razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita na kojem je direktna prodaja neprihodonosnih kredita postala dominantna strategija njihovog upravljanja. Osim toga, na tržištu se pojavljuju pružatelji usluga servisiranja kredita te poslovni konzultanti angažirani pri procjeni vrijednosti portfelja neprihodonosnih kredita, a usporedno s time i broj kupaca neprihodonosnih kredita počeo se povećavati (iako je tržište i dalje koncentrirano sa 20-ak značajnijih kupaca, dominantno internacionalnih i ponajviše iz SAD-a). Na strani ponude u proces prodaje neprihodonosnih kredita počele su se uključivati i manje banke, a i imovina kojom se trguje

znatno je diverzificiranija u odnosu na početnu fazu pa se tako osim osiguranih i neosiguranih neprihodonosnih kredita trguje i kreditima za koje postoji velika vjerojatnost da će postati neprihodonosni (dominantno u Italiji), zatim izloženostima koje su bile neprihodonosne, ali su u međuvremenu postale prihodonosne (primjer Irske), ali i ovršenom imovinom (primjer Španjolske). Stjecanjem iskustva bankama je prodaja neprihodonosnih kredita postala gotovo uobičajena djelatnost. Reforma pravosudnog sustava u vidu skraćivanja trajanja postupaka, pojednostavljivanja pravnih procesa, mogućnosti izvansudskih i predstečajnih nagodbi također je dala važan obol razvoju sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, posebice u Italiji i Grčkoj u kojima se osim direktne prodaje, njihove banke značajno koriste i sekuritizacijom neprihodonosnih kredita.

Posljednja faza razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji odnosi se na fazu sazrijevanja koja započinje 2023. godine i koju karakterizira obveza regulatorne nadogradnje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita. Naznake konsolidacije među investitorima na tržištu vidljive su već i ranije kroz razne oblike spajanja, pripajanja ili zajedničke poslovne suradnje (engl. *Joint Venture*) između prodavatelja i pružatelja usluga servisiranja kredita (npr. u Italiji), a za očekivati je da će se to dodatno intenzivirati. S obzirom na regulatornu nadogradnju i mogućnost jednostavnijeg pristupa jedinstvenom europskom (sekundarnom) tržištu neprihodonosnih kredita očekuje se povećanje učinkovitosti tržišta kroz povećanu konkurenciju te veću transparentnost. Standardizacijom tržišta te jačanjem profesionalizacije pružatelja usluga servisiranja kredita i njihovog nadzora, koristi bi trebali imati i dužnici u vidu povećane zaštite njihovih prava (posebice potrošači). Dodatno, može se očekivati širenje tržišta na ostale oblike neprihodonosnih izloženosti poput onih za koje je vjerojatno da će postati neprihodonosne, zatim izloženosti koje su bile neprihodonosne ali su u međuvremenu postale prihodonosne, kao i ovršene imovine.

Razvoj sekundarnog tržišta u Republici Hrvatskoj također se može podijeliti u 3 faze (početnu fazu, fazu rasta i razvoja te fazu sazrijevanja), međutim sa ponešto drugačijim vremenskim okvirom u odnosu na Europsku uniju. Usmjerenost hrvatskih banaka na interno upravljanje neprihodonosnim kreditima trajalo je duže nego u razvijenijim zemljama Europske unije. Uključenost države kroz osnivanje nacionalnog društva za upravljanje imovinom izostalo je pa banke nisu bile u mogućnosti steći potrebno iskustvo povezano sa procesom prijenosa imovine, strukturiranja i vrednovanja portfelja koji je predmet prijenosa i tome slično. Osim toga, temeljem *Zakona o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi* iz 2012. godine poduzećima je omogućeno da pod određenim uvjetima provedu postupak predstečajne

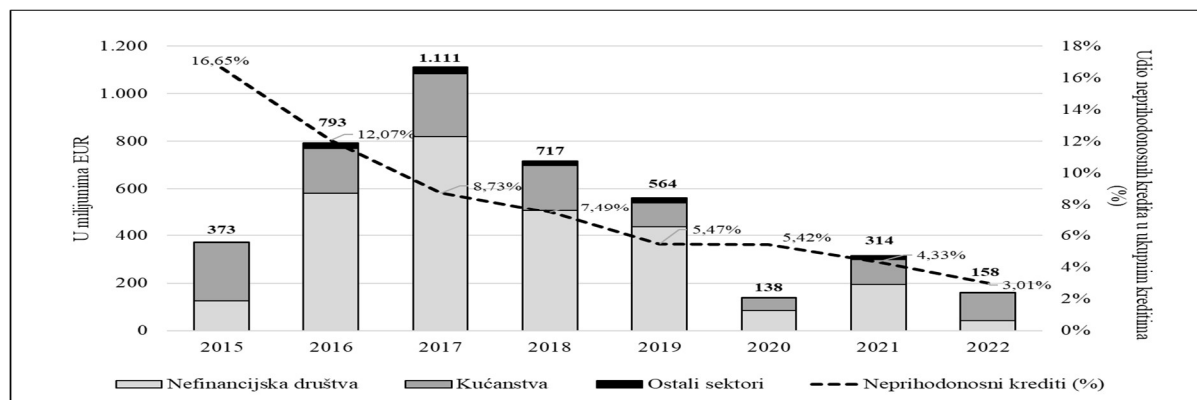
nagodbe, odnosno da se dužnicima koji su nelikvidni ili nesolventni omogući financijsko i operativno restrukturiranje, a da se pritom vjerovnicima omoguće povoljniji uvjeti namirenja njihovih tražbina od uvjeta koje bi oni ostvarili da je protiv dužnika pokrenut stečajni postupak (Narodne novine, 2012). Prema Hrvatskoj narodnoj banci (2014) do rujna 2013. godine svega 6% predstečajnih nagodbi ujedno je rezultiralo i njenim sklapanjem, a kao jedan od važnijih razloga slabog uspjeha predstečajnih nagodbi navodi se slabija kvaliteta poslovnih planova i planova restrukturiranja dužnika.

Od početka financijske krize 2007./08. pa sve do 2015. godine ukupno 7 hrvatskih banaka prodalo je oko 900 milijuna EUR neprihodonosnih kredita, i to većinu povezanim poduzećima (Hrvatska narodna banka, 2016), što znači da rješavanje neprihodonosnih kredita direktnom prodajom na sekundarnom tržištu nije bilo značajno. Prodaja privatnim financijskim posrednicima specijaliziranim za naplatu potraživanja bila je sporadična, iako je bio zamjetan postupan rast takvih transakcija što se može smatrati početnom fazom razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj.

Prve značajnije transakcije kupoprodaje neprihodonosnih kredita ostvarene su u 2015. godini kada je prodano gotovo 400 milijuna EUR takvih kredita (od čega više od 80% društvima specijaliziranim za naplatu), a što je bilo potaknuto progresivnim karakterom zahtjeva za ispravnima vrijednosti neprihodonosnih kredita. Aktivnosti prodaje u velikoj su mjeri utjecale na smanjenje opterećenja neprihodonosnim kreditima, koji bi bez ovih aktivnosti sredinom 2015. godine iznosio oko 20%. (Hrvatska narodna banka, 2016) Intenzivnije prodaje zabilježene su u 2016. godini kada je prodano dvostruko više neprihodonosnih kredita nego prethodne godine (gotovo 800 milijuna EUR), i to uslijed povećane potražnje od strane društava specijaliziranih za naplatu i upravljanje potraživanjima te daljnjim progresivnim karakterom zahtjeva za ispravnima vrijednosti neprihodonosnih kredita. Poboljšanje kvalitete kreditnog portfelja banaka najviše je bilo potaknuto upravo intenzivnom prodajom neprihodonosnih kredita, ali dio tog poboljšanja može se povezati i sa oporavkom dijela neprihodonosnih kredita zbog utjecaja ekonomskog rasta te procesom konverzije kredita uz švicarski franak, u kojem je dijelu clijenata poboljšan bonitet i sposobnost otplate kredita te pojačanim refinanciranjem (Hrvatska narodna banka, 2017). U 2017. godini udio neprihodonosnih kredita po prvi puta nakon 2010. godine pao je ispod 10% te se zadržao na razini od 8,73% (Hrvatska narodna banka, 2018). Glavna odrednica daljnjeg poboljšavanja kvalitete kreditnog portfelja banaka bila je rekordna prodaja neprihodonosnih kredita u iznosu od čak 1,1 milijardu EUR u 2017. godini. Osim prodaje, daljnje poboljšanje kreditne kvalitete

bilo je pod utjecajem gospodarskog rasta, ali i olakšanja uvjeta financiranja kredita povezanih sa trendom snižavanja kamatnih stopa (Hrvatska narodna banka, 2018). Iako je nakon rekordne 2017. godine uslijedio pad prodaje neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu (u 2018. godini ukupno je prodano otprilike 720 milijuna EUR), takve aktivnosti i dalje su bile značajne pa se poboljšanje kvalitete kreditnog portfelja nastavilo većim dijelom upravo pod utjecajem takvih prodaja, ali i povoljnih kretanja u makroekonomskom okružju te rasta kreditne aktivnosti (Hrvatska narodna banka, 2019). U 2019. godini banke su nastavile prodavati znatne iznose neprihodonosnih kredita (nešto malo manje od 600 milijuna EUR) te je ovaj model i dalje ostao jedan od ključnih u smanjenju neprihodonosnih izloženosti banaka i te je njegov udio u ukupnim kreditima iznosio nešto malo više od 5%. Aktivnosti prodaje neprihodonosnih kredita značajno su smanjene u 2020. godini te je ostvarena najmanja vrijednost transakcija od početka intenzivnijeg korištenja sekundarnog tržišta (oko 150 milijuna prodanih neprihodonosnih kredita), a uzroci toga leže u pandemiji uzrokovanoj bolešću Covid-19 te privremenoj obustavi postupaka prisilne naplate. Pod utjecajem snažnog gospodarskog oporavka te istjecanja moratorija na plaćanja uvedenih kao odgovor na pandemiju uzrokovanu bolešću Covid-19, kvaliteta kreditnog portfelja banaka je u 2021. poboljšana te se udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima smanjio na razinu ispod 5% (Hrvatska narodna banka, 2022). Padu udjela neprihodonosnih kredita doprinijela je i njihova prodaja koja je počela oživljavati, uz dvostruko veći iznos ostvarenih transakcija nego prethodne godine. Iako je prodaja neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu smanjenja u 2022. godini u odnosu na 2021., udio neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima u hrvatskim bankama na kraju 2022. godine iznosio je 3% te je dodatno poboljšanje kreditne kvalitete uglavnom rezultat prijevremenih ili potpunih otplata kredita, ali i reklasifikacije u prihodonosne (Hrvatska narodna banka, 2023). Grafikon 15 zorno prikazuje kako je prodaja neprihodonosnih kredita bila značajan instrument u smanjenju neprihodonosnih kredita u bilancama banaka u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2015. – 2022. godine.

Grafikon 15. Prodani neprihodonosni krediti hrvatskih banaka, 2015. – 2022.

Izvor: obrada autora prema Hrvatska narodna banka (2023), *Tablica SV5 Podaci o prodanim potraživanjima kreditnih institucija tijekom izvještajnog razdoblja na dan: 01.03.2023.* [podatkovni dokument], preuzeto s <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>

Osim toga, iz grafikona 15 vidljiva je i struktura prodanih neprihodonosnih kredita prema kojoj se u promatranom razdoblju 2015. – 2022. godine čak 67% ukupno prodanih neprihodonosnih kredita odnosi na nefinancijska društva, 30% na kućanstva, a 3% na ostale sektore. U nedostatku iskustva povezano sa prodajom portfelja neprihodonosnih kredita, kao i njihovim vrednovanjem, banke su isprva nudile na prodaju većinom neosigurane portfelje, imajući u vidu da je prodaja takvih portfelja manje kompleksna, vrednovanje jednostavnije, a dodatno rasterećuje banke visokih troškova rezervacija jer su za takve kredite ispravci vrijednosti za potencijalne gubitke veći nego kod osiguranih portfelja. Dodatno, investitori su s vremenom postali iskusniji u procjeni vrednovanja portfelja, raspoložujući sa više informacija o portfeljima, instrumentima osiguranja, ali i pravnog te gospodarskog okruženja u kojem posluju pa su u skladu sa time sve više prodavani i osigurani portfelji, većim dijelom nefinancijskih društava. Isprva su samo najveće banke prodavale svoje neprihodonosne kredite, međutim kako se tržište razvijalo, gotovo sve banke uključile su se u proces prodaje kao veoma značajne strategije rješavanja problema neprihodonosnih kredita.

Također važno je naglasiti kako su se prodaje neprihodonosnih kredita koje su zabilježene u početnoj fazi razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj odnosile većim dijelom na prodaje povezanim društvima, i kao takve nisu imale tržišni karakter. Sa pojavom specijaliziranih društava za naplatu i upravljanje potraživanjima sekundarno tržište neprihodonosnih kredita dobilo je zamah te su se banke značajno koristile mogućnostima prodaje takvih kredita na tržištu. Regulatorni i računovodstveni propisi (u

pogledu kapitalnih zahtjeva, klasifikacije plasmana u rizične skupine i povezano sa time politike ispravaka vrijednosti i vrednovanja financijske imovine) s jedne strane, te odsustvo drugih strategija upravljanja neprihodonosnih kredita (poput uključenosti države kroz nacionalno društvo za upravljanje imovinom ili sekuritizacije) sa druge strane, usmjeravalo je banke ka prodaji portfelja takvih izloženosti. Osim toga, dugotrajni ovršni i stečajni postupci te visoki troškovi internog upravljanja neprihodonosnim kreditima dodatno je motiviralo banke da se okrenu prodaji neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu, što je u znatnoj mjeri utjecalo na smanjenje udjela tih kredita, a za očekivati je da će strategija prodaje i nadalje biti dominantna strategija u njihovom upravljanju, imajući u vidu činjenicu da je u bankovnom sektoru u Republici Hrvatskoj na kraju 2022. godine bilo gotovo 2 milijarde EUR neprihodonosnih kredita (Hrvatska narodna banka, 2023). Osim toga, regulatorna nadogradnja koja će do kraja 2023. godine biti implementirana u okviru sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita trebala bi pozitivno utjecati na daljnji razvoj i sazrijevanje tog tržišta u Republici Hrvatskoj, nudeći mogućnost za lakši ulazak novih investitora, a time i povećanu konkurenciju, te bolju zaštitu dužnika i potrošača.

5. ZAKLJUČAK

Globalna financijska kriza 2007./08. godine uzrokovala je goleme probleme za gospodarstva mnogih razvijenih ekonomija, posebice za bankovni sektor koji je značajno bio opterećen visokim udjelima neprihodonosnih kredita. Dodatno je smanjena kreditna aktivnost što je imalo izrazito nepovoljne učinke na gospodarski rast te fokus banaka na rješavanje narušene kreditne kvalitete umjesto na financijsku intermedijaciju. Razdoblje oporavka teklo je sporo, pri čemu je navedeni problem bio naglašeniji u Europskoj uniji nego u SAD-u.

Neprihodonosni krediti zbog svoje procikličnosti uslijed nepovoljnih ekonomskih kretanja dodatno narušavaju financijsku stabilnost te onemogućavaju kreditni rast nužan za razvoj gospodarstva. Upravljanje kreditnim rizikom odgovornost je svake pojedine banke, ali postoji jasan interes za financijsku stabilnost od strane središnje banke kao regulatora te države kao nositelja sveukupne makroekonomske politike.

Jačanjem prudencijalnih i računovodstvenih pravila u pogledu kvalitetnijeg vrednovanja financijske imovine i stroge politike rezerviranja za neprihodonosne kredite te njihovim otpisom može se značajno utjecati na sprječavanje nastanka alarmantnih razina neprihodonosnih kredita. Ipak, određena razina neprihodonosnih kredita uvijek je prisutna, a čak i njena relativno niska razina zahtijeva pozornost i praćenje.

Praksa pokazuje različit pristup rješavanju navedenog problema pri čemu se spektar strategija kreće od internog upravljanja i naplate neprihodonosnih kredita, sekuritizacije neprihodonosnih izloženosti tamo gdje postoji razvijeno tržište kapitala, uključenosti države kroz prijenos neprihodonosnih kredita na nacionalno društvo za upravljanje pa sve do direktne prodaje takvih kredita na sekundarnom tržištu. Svaka od strategija nosi određene koristi i slabosti i ne postoji univerzalna strategija koja bi se smatrala idealnom i koja bi bila primjenjiva na sve banke. Upravo suprotno, kombinacija različitih strategija daje najbolje rezultate.

Prodajom portfelja neprihodonosnih kredita na sekundarnom tržištu banke su značajnim dijelom rasteretile svoje bilance i poboljšale kvalitetu kreditne aktive premda je za to bilo potrebno duže vrijeme. Navedeno je značajno utjecalo na razboritost poslovanja, promjenu kreditnih politika i procedura, pooštavanja bonitetnih zahtjeva te kvalitetniju procjenu rizika potencijalnih dužnika, s ciljem suzbijanja pojavnosti neprihodonosnih kredita. S druge strane, problem neprihodonosnih kredita prešao je iz bankovnog sustava koji je reguliran, na agencije za naplatu potraživanja i sekundarno tržište takvih kredita koji su značajnije slabije regulirani. Posljedice i zakonske dileme prisilne naplate kredita od strane agencija za naplatu potraživanja

dovele su do potrebe reguliranja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita. U tom smislu, Europska unija učinila je značajniji iskorak kroz unaprjeđenje supervizije te nadogradnju regulatornog okvira u tom dijelu, imajući pritom u vidu i zaštitu potrošača.

Sekundarno tržište neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji značajno je evoluiralo posljednjih desetak godina, a na sazrijevanje tržišta velik utjecaj imala je pojačana regulacija, supervizija te rastuća konkurencija na tržištu. Banke su stekle određeno iskustvo u poslovima prodaje neprihodonosnih kredita te su unaprijedile metode procjene i vrednovanja portfelja neprihodonosnih kredita i razvile poslovne odnose sa investitorima, što im olakšava daljnju prodaju. Tržišna struktura i pravni okvir zreliji su nego u godinama neposredno nakon krize. Ovršni i stečajni zakoni testirani su u praksi, a u pojedinim zemljama provedene su i reforme pravosudnog sustava što je ubrzalo postupke naplate, njihovu učinkovitost, transparentnost i sigurnost. Usporedno s time dolazi i do konsolidacije među investitorima kroz razne oblike poslovne suradnje, spajanja i pripajanja što je rezultiralo postojanjem specijaliziranih tvrtki koje nude integrirana rješenja i ekspertizu. Fundamentalne promjene u industriji doprinose daljnjoj konsolidaciji, a kombinacija rastuće konkurentnosti na tržištu te regulatorne promjene i usklađivanja ubrzavaju transformaciju tržišta.

Ujednačavanjem regulatornog okvira u Europskoj uniji uslijed nove Direktive o pružateljima usluga servisiranja kredita i kupcima kredita nastoji se stvoriti primjereno okruženje u kojem će se kreditne institucije moći posvetiti rješavanju problema neprihodonosnih kredita u svojim bilancama i smanjiti rizik njihova akumuliranja u budućnosti. Do izražaja će doći tvrtke koje mogu ponuditi svoje usluge u više zemalja što će se kroz ekonomiju obujma pozitivno odraziti i na krajnje korisnike. Nadzor nad kupcima i pružateljima usluga servisiranja kredita također bi trebao doprinijeti i pojačanoj zaštiti potrošača.

Neprihodonosni krediti u pojedinim zemljama na povijesno su niskim razinama, međutim uzimajući u obzir povećanu neizvjesnost te geopolitička previranja u Europi i promijenjeno makroekonomsko okruženje, očekuje se dodatno pogoršanje kvalitete kreditnog portfelja. Ipak, bankovni sustav u Europskoj uniji za sada je stabilan, dobro kapitaliziran i likvidan te je u stanju amortizirati eventualno dodatno pogoršanje kvalitete.

Osim sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita, budućnost je svakako i u tržištu kredita za koje postoji velika vjerojatnost da će postati neprihodonosni. To će imati povoljan utjecaj na smanjenje rizičnosti portfelja kojima se trguje na tržištu, ali i rješavanje potencijalnog problema neprihodonosnih kredita za bankovni sustav u ranoj fazi.

POPIS LITERATURE

1. Aiyar, S., Bergthaler, W., Garrido, J.M., Ilyina, A., Jobst, A., Kang, K., Kovtun, D., Liu, Y., Monaghan, D. i Morretti, M. (2015.), A Strategy for Resolving Europe's Problem Loans [e-publikacija], Washington: Međunarodni monetarni fond, preuzeto s <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1519.pdf>
2. AMCO (2023.a), *Financial results 2022*, [e-publikacija], Milano: AMCO, preuzeto s: <https://www.amco.it/en/amco-2022-financial-results/>
3. AMCO (2023.b), *A Full Service Credit Management Company* [e-publikacija], Milano: AMCO, preuzeto s: <https://www.amco.it/wp-content/themes/amco2019/societa-trasparente-pdf/presentazioni/presentazione-istituzionale-mar23-en.pdf>
4. Američka savezna agencija za osiguranje depozita (2022.a), FDIC – Historical trends na dan: 31.12.2022. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/statistics-at-a-glance/index.html>
5. Američka savezna agencija za osiguranje depozita (2022.b), *Quarterly Banking Profile: Third Quarter 2022* [e-publikacija], Washington: Američka savezna agencija za osiguranje depozita, preuzeto s: <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/fdic-quarterly/2022-vol16-4/fdic-v16n4-3q2022.pdf>
6. Američka savezna agencija za osiguranje depozita (2023.), QBP Time Series Spreadsheets – Balance Sheet na dan: 12.03.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.fdic.gov/analysis/quarterly-banking-profile/index.html>
7. ARC Ratings (2023), The Greek post HAPS World and Cyprus NPL Securitization, [e-publikacija], London: ARC Ratings, preuzeto s: https://arcratings.com/standard-download/?file=20230804_greek-cypriot-securitisation-research.pdf&download=1
8. Avgouleas, E., Ayadi, R., Bodellini, M., Casu, B., De Groen, W., P., Ferri, G. (2021.), *Non-performing loans – new risks and policies? What factors drive the performance of national asset management companies?* [e-publikacija], Bruxelles: Europski parlament, preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/651386/IPOL_STU\(2021\)651386_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/651386/IPOL_STU(2021)651386_EN.pdf)
9. Balgova, M., Plekhanov, A. i Skrzypinska, M. (2017.), *Reducing non-performing loans: Stylized facts and economic impact* [e-publikacija], London: Europska banka za obnovu i razvoj, preuzeto s: <https://www.ebrd.com/documents/admin/reducing-nonperforming-loans-stylized-facts-and-economic-impact.pdf>
10. Banka za međunarodna poravnanja (2016.), Prudential treatment of problem assets – definitions of non-performing exposures and forbearance [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja, preuzeto s: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d403.pdf>
11. Banka za međunarodna poravnanja (2017.a), Basel III: Finalising post-crisis reforms [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja, preuzeto s: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf>
12. Banka za međunarodna poravnanja (2017.b), *IFRS 9 and expected loss provisioning - Executive Summary*, December 2017, preuzeto 13. travnja 2023. s: <https://www.bis.org/fsi/fsisummaries/ifrs9.htm>

13. Banka za međunarodna poravnanja (2018.), *The identification and measurement of nonperforming assets: a cross country comparison* [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja, preuzeto s: <https://www.bis.org/fsi/publ/insights7.pdf>
14. Banka za međunarodna poravnanja (2019.), *Definition of capital in Basel III – Executive Summary* [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja, preuzeto s: https://www.bis.org/fsi/fsisummaries/defcap_b3.pdf
15. Baretić, M. (2009.), *Zaštita potrošača – mini vodič za poslovnu zajednicu*, [e-publikacija], Zagreb: Republika Hrvatska – Ministarstvo gospodarstva, preuzeto s: <https://www.mingo.hr/public/Poduzetnistvo/108-vodic-zastita-potrosaca-lowresfinalweb.pdf>
16. Baudino, P. i Yun, H. (2017.), *Resolution of non-performing loans – policy options* [e-publikacija], Basel: Banka za međunarodna poravnanja, preuzeto s: <https://www.bis.org/fsi/publ/insights3.pdf>
17. Bayar, Y. (2018.), *Macroeconomic, Institutional and Bank-Specific Determinants of Non-Performing Loans in Emerging Market Economies: A Dynamic Panel Regression Analysis*, *Journal of Central Banking Theory and Practice*, (2019), 3; 95-110
18. Beck, R., Jakubik, P., Piloju, A., (2013.) *Non-performing loans: what matters in addition to the economic cycle? ECB Working Paper Series, No. 1515* [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka, preuzeto s: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1515.pdf>
19. Bečka inicijativa (2022.), *NPL Monitor for the CESEE region: H2 2022* [e-publikacija], Beč: Bečka inicijativa, preuzeto s: <https://npl.vienna-initiative.com/assets/Uploads/2022/NPL-Monitor-H2-2022-fv.pdf>
20. Benazić, M. i Radin, D. (2015.), *Macroeconomic determinants of the non-performing placements and off-balance sheet liabilities of Croatian banks*, *Organizacija*, 48(2), 75-87. <https://doi.org/10.1515/orga-2015-0009>
21. Cesarec, A. (2021.), *Ekonomski utjecaj neprihodujućih kredita u zemljama Srednje i Istočne Europe*, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 19(1), 261-275. <https://doi.org/10.22598/zefzg.2021.1.261>
22. Cesarec, A. (2022.), *Odrednice neprihodujućih kreditnih izloženosti i ekonomski učinci na financijsku stabilnost u Europskoj uniji*, doktorski rad, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb
23. Ciavoliello, L.G., Ciocchetta, F., Conti, F.M., Guida, I., Rendina A. i Santini G. (2016.), *What's the value of NPLs?* [e-publikacija], Rim: Središnja banka Italije, preuzeto s: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/note-stabilita/2016-0003/no3-note-financial-stability.pdf?language_id=1
24. Clifford Chance (2021.), *Implementing the new EU Rules on Non-performing Loans*, [e-publikacija], London: Clifford Chance, preuzeto s: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2021/11/implementing-the-new-eu-rules-on-non-performing-loans.pdf>
25. Clifford Chance (2021.), *New EU Rules on Non-performing loans: EBA Consults on Disclosure templates*, [e-publikacija], London: Clifford Chance, preuzeto s: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2022/06/new-eu-rules-on-non-performing-loans-eba-consults-on-disclosure-templates.pdf>

26. Ćurak, M., Pepur, S., Poposki, K. (2013.), Determinants of non-performing loans – evidence from Southeastern European banking systems, *Banks and Banks systems*, **8** (2013), 1; 45-53
27. DBRS Morningstar (2021.), Evolution of European Banks' NPLs and NPL Securitisations Amid COVID-19, [e-publikacija], Frankfurt: DBRS Morningstar, preuzeto s: <https://www.dbrsmorningstar.com/research/388223/evolution-of-european-banks-npls-and-npl-securitisations-amid-covid-19>
28. Debtwire (2020.), *European NPLs FY 20 - An overview of the non-core and non-performing loan market*, [e-publikacija], London: Debtwire, preuzeto s: <https://events.debtwire.com/pandemic-causes-european-npl-sales-to-fall-to-four-year-low-2>
29. Deloitte (2016.), *Deleveraging Europe*, 2016 [e-publikacija], London: Deloitte, preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/corporate-finance/deloitte-uk-cf-deleveraging-europe.pdf>
30. Deloitte (2017.), *Uncovering opportunities in 2017 - Deleveraging Europe 2016-2017*, [e-publikacija], London: Deloitte, preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/pt/en/pages/financial-services/articles/deleveraging-europe-market-update.html>
31. Deloitte (2018.), *Lift off – Loan portfolio markets continue to soar: Focus on Europe*, 2018 [e-publikacija], London: Deloitte, preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/corporate-finance/deloitte-uk-global-deleveraging-report-2017-2018.pdf>
32. Deloitte (2019.), *Deleveraging Europe* [e-publikacija], London: Deloitte, preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/corporate-finance/deloitte-uk-deleveraging-europe-2019.pdf>
33. Deloitte (2020.), *NPL securitisations and related governmental guarantee schemes in Europe*, October 2020 [e-publikacija], London: Deloitte, preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/corporate-finance/deloitte-uk-npl-securitisation-report.pdf>
34. Deloitte (2021.), *Deleveraging Europe*, June 2021, [e-publikacija], London: Deloitte, preuzeto s: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/corporate-finance/deloitte-uk-deleveraging-europe-june-2021.pdf>
35. Deloitte (2022.), *On the Radar – Current Expected Credit Losses, October 2022* [e-publikacija], London: Deloitte, preuzeto s: <https://dart.deloitte.com/USDART/home/publications/deloitte/on-the-radar/credit-losses-cecl>
36. Europska bankovna federacija (2022.), *Banking in Europe: EBF Facts and Figures 2020* [e-publikacija], Bruxelles: Europska bankovna federacija, preuzeto s: <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2022/12/Banking-in-Europe-EBF-Facts-and-Figures-2022.-FINAL.pdf>
37. Europska unija (2023), Institucije, pravo, proračun – vrste zakonodavstva, Travanj 2023 [e-publikacija], Bruxelles: Europska unije, preuzeto s: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_hr

38. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2015.), *Smjernice o provođenju postupka naplate dospjelih neplaćenih obveza i ovršnog postupka* [e-publikacija], Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, preuzeto s: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1163130/502253ba-6fb8-4f79-bcb8-6121ecf7787c/EBA-GL-2015-12_HR_GL%20on%20arrears%20and%20foreclosure.pdf?retry=1
39. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2017.a), *Smjernice o primjeni definicije statusa neispunjavanja obveza na temelju članka 178. Uredbe (EU) br. 575/2013* [e-publikacija], Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, preuzeto s: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1721448/247abc39-23d6-48ab-abc2-eac3ba5837d6/Guidelines%20on%20default%20definition%20%28EBA-GL-2016-07%29_HR.pdf?retry=1
40. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2017.b), *Smjernice o praksama upravljanja kreditnim rizicima kreditnih institucija i računovodstvu očekivanih kreditnih gubitaka* [e-publikacija], Pariz: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, dostupno na: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1965596/96db5c02-2ba4-4bd6-8435-84c1b09a6881/Guidelines%20on%20Accounting%20for%20ECL%20%28EBA-GL-2017-06%29_HR.pdf?retry=1
41. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2018.), *Smjernice za upravljanje neprihodujućim i restrukturiranim izloženostima* [e-publikacija], Pariz: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo preuzeto s: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/2668883/86406c6f-c547-41fa-a5aa-94444dc93657/EBA%20BS%202018%20358%20Final%20report%20on%20GL%20on%20NPE_FBE_HR.pdf?retry=1
42. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2019.), *EBA Report on NPLs*, [e-publikacija], Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, preuzeto s: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20Assessment%20Reports/2019/Final%20EBA%20Report%20on%20NPLs-for%20publication_final.pdf
43. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2021.), *Differences in Provisioning Practices in the United States and the European Union* [e-publikacija], Pariz: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, preuzeto s: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Reports/2021/1012930/EBA%20Note%20on%20provisioning%20practices%20in%20the%20US%20and%20the%20EU.pdf
44. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2022), *Risk Assessment of the European Banking System* [e-publikacija], Pariz: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, preuzeto s: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20Assessment%20Reports/2022/RAR/1045298/Risk%20Assessment%20Report%20December%202022.pdf
45. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2023.a), *Risk Dashboard - Interactive Tool na dan: 12.03.2023.* [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

46. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2023.b), *EBA Interactive Dashboard – Q4 2022 na dan: 03.04.2023.* [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>
47. Europska središnja banka (2016), *Financial Stability Review*, November 2016 [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka, preuzeto s: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/financialstabilityreview201611.en.pdf>
48. Europska središnja banka (2017.), *Upute bankama o neprihodonosnim kreditima, Ožujak 2017* [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka, preuzeto s: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/guidance_on_npl.hr.pdf
49. Europska središnja banka (2021.), *Annual Report, April 2021* [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka, preuzeto s: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/annrep/ecb.ar2021~14d7439b2d.en.pdf>
50. Europska središnja banka (2022.), *Occasional Paper Series, An empirical study of securitisations of non-performing loans, May 2022* [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka, preuzeto s: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op292~092b778aa8.en.pdf>
51. Federalna agencija za financiranje stanovanja (2022.), *Enterprise non-performing loan sales report, June 2022* [e-publikacija], Washington: Federalna agencija za financiranje stanovanja, preuzeto s: <https://www.fhfa.gov/AboutUs/Reports/ReportDocuments/June-2022-NPL-Sales-Report.pdf>
52. Federalna agencija za financiranje stanovanja (2020.), *Compliance Review of FHFA's Enterprise Non-Performing Loan Sales Report, February 2020* [e-publikacija], Washington: Federalna agencija za financiranje stanovanja, preuzeto s: <https://www.fhfaog.gov/sites/default/files/COM-2020-002%20Compliance%20Review%20of%20FHFA%27s%20Enterprise%20Non-Performing%20Loan%20Sales%20Program.pdf>
53. Fell, J., Grodzicki, M., Martin, R., O'Brien, E., (2016), *Addressing Market Failures in the Resolution of Non-Performing Loans in Euro Area*, [e-publikacija], Frankfurt: Europska središnja banka, preuzeto s: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/art/ecb.fsrart201611_02.en.pdf
54. Fisetto, A.L., Guida I., Rendina A., Santini G., Scotto di Carlo, M. (2021.), *Notes on Financial Stability and Supervision No. 27 November 2021- Bad loan recovery rates in 2020* [e-publikacija], Rim: Središnja banka Italije, preuzeto s: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/note-stabilita/2021-0027/Note_di_stabilita_finanziaria_e_vigilanza_N.27_ENG.pdf?language_id=1
55. Freddie Mac (2023.), *Fourth Quarter 2022 Financial Result Supplement, February 2023* [e-publikacija], Tysons, Freddie Mac, preuzeto s: https://www.freddie.mac.com/investors/financials/pdf/supplement_4q22.pdf
56. Greuning, H., Bratanović, B.S. (2020.), *Analyzing Banking Risk, A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management* [e-publikacija], Washington: Svjetska banka, preuzeto s: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33860/9781464814464.pdf?isAllowed=y&sequence=2>

57. Hellenic Financial Stability Fund (2023.), Bank's asset quality, April 2018, preuzeto 06. svibnja 2023. S: <https://hfsf.gr/en/banks-asset-quality/>
58. Hrvatska narodna banka (2014.), *Financijska stabilnost 12*, Veljača 2014, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122620/h-fs-12-2014.pdf/b64b5136-630c-4fe0-8f73-56e205de7c65>
59. Hrvatska narodna banka (2015.), *Financijska stabilnost 14*, Veljača 2015, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122374/h-fs-14-2015.pdf/32a50f30-f16a-4e99-8e44-53418f56f218>
60. Hrvatska narodna banka (2016.), *Financijska stabilnost 16*, Veljača 2016, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/521139/h-fs-16-2016.pdf/980fd229-8906-49f8-ba71-b827b5f43b2c>
61. Hrvatska narodna banka (2017.), *Financijska stabilnost 18*, Svibanj 2017, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/1972383/h-fs-18-2017.pdf/93e3fd11-df03-4755-a3aa-c02fa7056b22>
62. Hrvatska narodna banka (2018.a), *Zaštita potrošača*, Ožujak 2018, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/o-nama/zastita-potrosaca>
63. Hrvatska narodna banka (2018.b), *Financijska stabilnost 19*, Svibanj 2018, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/2502358/h-fs-19.pdf/87b4fb07-ebel-4700-9e0d-29dc44a3d3d5>
64. Hrvatska narodna banka (2019.), *Financijska stabilnost 20*, Svibanj 2019, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/2820345/h-fs-20.pdf/73114398-be25-b962-9e60-f6c19c61cb3f>
65. Hrvatska narodna banka (2020.), *Financijska stabilnost 21*, Srpanj 2020, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/3393533/h-fs-21.pdf/c28f38eb-4789-ce51-bb7a-e95144e00187>
66. Hrvatska narodna banka (2021.), *Financijska stabilnost 22*, Svibanj 2021, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/3899508/h-fs-22.pdf/76ddb81-191c-c0af-d642-ee31f937d4fc>
67. Hrvatska narodna banka (2022.a), *Agregirano nekonsolidirano revidirano statističko izvješće kreditnih institucija na dan: 20.06.2022.* [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/nekonsolidirana-bilanca/kreditne-institucije/revidirani-podaci-godisnji>
68. Hrvatska narodna banka (2022.b), *Financijska stabilnost 23*, Svibanj 2022, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/4185341/h-fs-23.pdf/4645ffa5-42df-4bf4-eabc-e8faf6c12207>
69. Hrvatska narodna banka (2022.c), *Odluka o klasifikaciji izloženosti u rizične skupine i načinu utvrđivanja kreditnih gubitaka*, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: https://www.hnb.hr/documents/20182/526365/h-odluka-klasifikacija-izlozenosti-rizicne-skupine_npt.pdf/38614f77-9d23-bdf2-72d5-060b5f1054d9
70. Hrvatska narodna banka (2022.d), *Odluka o kupoprodaji plasmana kreditnih institucija*, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: https://www.hnb.hr/documents/20182/525937/h-odluka-kupoprodaja-plasmana-ki_npt.pdf/e0446f94-7dd0-4a5f-8ca5-99d46406cda8

71. Hrvatska narodna banka (2022.e), *Godišnje izvješće*, Lipanj 2021, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/4206278/h-gi-2021.pdf/7a557db9-4d99-1dff-0d26-4fa8cae81bbb>
72. Hrvatska narodna banka (2022.f), *Polugodišnja informacija o financijskom stanju, stupnju ostvarenja stabilnosti cijena i provedbi monetarne politike u prvom polugodištu 2022.*, Prosinac 2022, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/4344323/h-polugodisnja-informacija-1polugodiste2022.pdf/7688b4a1-1098-417d-2116-ea51d975ffeb>
73. Hrvatska narodna banka (2023.a), Tablica SV3 Kvaliteta kredita kreditnih institucija na dan: 13.04.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>
74. Hrvatska narodna banka (2023.b), Tablica SV5 Podaci o prodanim potraživanjima kreditnih institucija tijekom izvještajnog razdoblja na dan: 01.03.2023. [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>
75. Hrvatska narodna banka (2023.c), *Odluka o sustavu upravljanja*, [e-publikacija], Zagreb: HNB, preuzeto s: https://www.hnb.hr/documents/20182/2628295/h-odluka-o-sustavu-upravljanja_npt.pdf/2cfcb52e-67a7-45b7-6979-5eba8f045d95
76. Kasinger, J., Krahen, J.P., Ongena, S., Pelizzon, L., Schmeling, M. i Wahrenburg, M. (2021.), *Non-performing Loans - New risks and policies?* [e-publikacija], Bruxelles: Economic Governance Support Unit, preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/651387/IPOL_STU\(2021\)651387_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/651387/IPOL_STU(2021)651387_EN.pdf)
77. Koch, T.W. i MacDonald, S.S. (2015.), *Bank Management*, 8. izd., Boston: Cengage Learning
78. Kordić, G., Nakić, M., Nikić A. (2015.), Analiza mjera za rješavanje financijske krize: primjer perifernih zemalja eurozone, *Zbornik Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, **21** (2015.), 111-129
79. KPMG (2016.), *European debt sales, 2016* [e-publikacija], Amstelveen: KPMG, preuzeto s: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/05/non-performing-loans-in-europe.pdf>
80. KPMG (2018.), *Non-performing loans in Europe – What are the solutions, August 2018* [e-publikacija], Amstelveen: KPMG, preuzeto s: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/05/non-performing-loans-in-europe.pdf>
81. KPMG (2019.a), *Overview of the Hercules scheme* [e-publikacija], Amstelveen: KPMG, preuzeto s: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/gr/pdf/2019/12/NPEs_securitization_HERCULES.pdf
82. KPMG (2019.b), *GACS tool in the Italian Non-Performing Loan Space*, [e-publikacija], Amstelveen: KPMG, preuzeto s: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/it/pdf/2019/07/GACS-crediti-deteriorati.pdf>

83. KPMG (2022.), *Navigating European distressed markets – European debt sales report, November 2022* [e-publikacija], Amstelveen: KPMG, preuzeto s: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/11/navigating-european-distressed-markets.pdf>
84. Leko, V., Stojanović A. (2006.), *Sektorska i namjenska struktura bankovnih kredita, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 4 (2006), 1; 239-262
85. Leko, V. i Stojanović, A. (2018.), *Financijske institucije i tržišta*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet - Zagreb
86. Marucci, M., Pischedda, A., Profeta, V. (2015.), *Notes on Financial Stability and Supervision No. 2 November 2015 – The changes of the Italian insolvency and foreclosure regulation adopted in 2015* [e-publikacija], Rim: Središnja banka Italije, preuzeto s: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/note-stabilita/2015-0002/No2-note-financial-stability.pdf?language_id=1
87. Međunarodni monetarni fond (2019.), *Financial Soundness Indicators Compilation Guide* [e-publikacija], Washington: Međunarodni monetarni fond, preuzeto s: <https://www.imf.org/-/media/Files/Data/2019/2019-fsi-guide.ashx>
88. Mishkin, F. S. i Eakins, S. G. (2015.), *Financial Markets and Institutions*, 8. izd., London: Pearson
89. Mishkin, F. (2016.), *Economics of Money, Banking and Financial Markets*, 11. izd., London: Pearson
90. Narodne novine (2020.), *Zakon o kreditnim institucijama*, br. 159/13, 19/15, 102/15, 15/18, 70/19, 47/20 i 146/20.
91. Narodne novine (2022.), *Zakon o zaštiti potrošača*, br. 19/22
92. Narodne novine (2022.), *Zakon o stambenom potrošačkom kreditiranju*, br. 101/17, 178/22
93. Narodne novine (2022.), *Zakon o potrošačkom kreditiranju*, br. 75/09, 112/12, 143/13, 09/15, 78/15, 102/15, 52/16 i 128/22
94. Narodne novine (2022.), *Zakon o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi*, br. 108/12, 144/12, 81/13, 112/13, 71/15, 78/15 i 114/22
95. National Asset Management Agency (2021), *Annual Report & Financial Statements*, [e-publikacija], Dublin: National Asset Management Agency
96. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2021.), *Resolution strategies for non-performing loans in the post-COVID-19 landscape*, [e-publikacija], Pariz: Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, preuzeto s: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/Resolution-strategies-for-non-performing-bank-loans-in-the-post-COVID-19-landscape.pdf>
97. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2023.), *OECD. Stat: Long-term interest rates, Total % per annum, na dan: 13.04.2023* [podatkovni dokument], preuzeto s: <https://data.oecd.org/interest/long-term-interest-rates.htm>
98. Pavković, A. (2022.), *Neprihodujuće izloženosti banaka: analitički okvir za identifikaciju, odrednice i strategije upravljanja*, *Oeconomica Jadertina* 12 (2):3-22. <https://doi.org/10.15291/oec.3902>

99. Ploh, M. (2018.), Kvaliteta kreditnog portfelja banaka u Republici Hrvatskoj, *Financije i pravo*, Vol. 6, No. 1, 75-90
100. Ploh, M. (2017.), Naplata neprihodonosnih kredita u bankama, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, br. 2 (139), 39-69
101. Rose, P.S. (2003.), *Menadžment komercijalnih banaka*, 4. izd. Zagreb, Mate
102. Rose, P.S. i Hudgins, S.C. (2013.), *Bank Management & Financial Services*, 9. izd., New York: McGraw-Hill
103. Resti, A. (2017.), *Provisioning policies for non-performing loans: How to best ensure a "clean balance sheet"?* [e-publikacija], Bruxelles: Europski parlament, preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/602107/IPOL_IDA\(2017\)602107_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/602107/IPOL_IDA(2017)602107_EN.pdf)
104. Salač, J., Uzelac, J. (2014), Zaštita potrošača u Republici Hrvatskoj u kontekstu harmonizacije s pravnom stečevinom Europske unije, *Financije i pravo*, Vol. 2, No. 1, 7-27
105. Sareb (2021.), *Sareb reports 2021 - Activity Report 1H 2021*, [e-publikacija], Madrid: Sareb, preuzeto s: <https://www.sareb.es/en/about-us/corporate-governance/reports/>
106. Saunders, A., Cornett, M.M. (2006.), *Financijska tržišta i institucije*, Zagreb, Masmedia
107. Slovenski državni holding d.d. (2023.), *Aktualno – objave za javnost*, Ljubljana: <https://www.sdh.si/sl-si/novice/4732/druzba-za-upravljanje-terjatev-bank-dutb-pripojena-k-slovenskemu-drzavnemu-holdingu-sdh->
108. Službeni list Europske unije (2008.), *Direktiva 2008/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 87/102/EEZ*
109. Službeni list Europske unije (2013.), *Uredba (EU) br. 575/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva i o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012*
110. Službeni list Europske unije (2014.), *Direktiva 2014/17/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 04. veljače o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nekretnine i o izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2013/36/EU i Uredbe (EU) br. 1093/2010*
111. Službeni list Europske unije (2016.), *Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27.04.2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka)*
112. Službeni list Europske unije (2018.), *Uredba (EU) 2018/1725 Europskog parlamenta i Vijeća od 23.10.2018. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka u institucijama, tijelima, uredima i agencijama Unije i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 45/2001 i Odluke br. 1247/2002/EZ*
113. Službeni list Europske unije (2019.), *Uredba (EU) 2019/630 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. o izmjeni Uredbe (EU) br. 575/2013 u pogledu minimalnog pokrivača gubitka za neprihodujuće izloženosti*
114. Službeni list Europske unije (2021.a), *Uredba (EU) 2021/557 Europskog parlamenta i Vijeća od 31. ožujka 2021. o izmjeni Uredbe (EU) 2017/2402 o utvrđivanju općeg okvira za*

sekuritizaciju i o uspostavi specifičnog okvira za jednostavnu, transparentnu i standardiziranu sekuritizaciju radi potpore oporavku od krize uzrokovane bolešću COVID-19

115. Službeni list Europske unije (2021.b), *Direktiva (EU) 2021/2167 Europskog parlamenta i Vijeća od 24. studenog o pružateljima usluge servisiranja kredita i kupcima kredita te izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2014/17/EU*

116. Središnja banka Engleske (2016.), *Non-performing loans: regulatory and accounting treatments of assets, April 2016* [e-publikacija], London: Središnja banka Engleske, preuzeto s: <https://edu.bankofengland.co.uk/working-paper/2016/non-performing-loans-regulatory-and-accounting-treatments-of-assets>

117. Sustav federalnih rezervi (2010.), *Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010, July 2010*, preuzeto 06. svibnja 2023. s: <https://www.federalreservehistory.org/essays/dodd-frank-act>

118. Sustav federalnih rezervi (2013.), *The Great Recession and Its Aftermath*, preuzeto 06. svibnja 2023. s: <https://www.federalreservehistory.org/essays/great-recession-and-its-aftermath>

119. Sustav federalnih rezervi (2022.a), *Supervision and Regulation Report*, November 2022 [e-publikacija], Washington: Sustav federalnih rezervi, preuzeto s: <https://www.federalreserve.gov/publications/files/202211-supervision-and-regulation-report.pdf>

120. Sustav federalnih rezervi (2022.b), *Financial Stability Report*, November 2022 [e-publikacija], Washington: Sustav federalnih rezervi, preuzeto s: <https://www.federalreserve.gov/publications/files/financial-stability-report-20221104.pdf>

121. Svjetska banka (2022.), *World Development Indicators na dan: 01.03.2022.* [podatkovni dokument], Washington: Svjetska banka, preuzeto s <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

122. Tanasković, S., Jandrić, M. (2015.), *Macroeconomic and Institutional Determinants of Non-performing Loans*, *Journal of Central Banking Theory and Practice*, (2015), 1; 47-62

123. Vijeće Europske unije (2017.), *Report of the FSC Subgroup on Non-Performing Loans* [e-publikacija], Bruxelles: Vijeće Europske unije, preuzeto s: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9854-2017-INIT/en/pdf>

124. Vlada Republike Hrvatske (2023.), *Prijedlog zakonskog uređenja načina, uvjeta i postupka servisiranja i kupoprodaje potraživanja*, [e-publikacija], Zagreb; Vlada Republike Hrvatske, preuzeto s: <https://mfin.gov.hr/UserDocsImages/slike/Vijesti2023/Prijedlog%20zakonskog%20ure%C4%91enja%20na%C4%8Dina,%20uvjeta%20i%20postupka%20servisiranja%20i%20kupoprodaje%20potra%C5%BEivanja.pdf>

POPIS SLIKA I GRAFIKONA

Slika 1. Pregled troškova visokih udjela neprihodonosnih kredita za banke i društvo.....	36
Slika 2. Važni čimbenici za uspješno upravljanje neprihodonosnim kreditima.....	38
Slika 3. Temeljne sastavnice izrade i provedbe strategije za neprihodonosne kredite.....	40
Slika 4. Faze životnog ciklusa neprihodonosnih kredita.....	41
Slika 5. Pregled strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima.....	43
Slika 6: Najčešće korištene strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima u SAD-u i razlozi njihove primjene.....	49
Slika 7. Očekivani učinci regulatorne nadogradnje na razvoj i unaprjeđenje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji.....	73
Slika 8. Zaštita potrošača na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita.....	75
Slika 9. Pregled ovlasti nadzornog tijela na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita....	78
Slika 10. Pregled zahtjeva za izdavanje odobrenja za rad pružateljima usluga servisiranja kredita.....	79
Slika 11. Faze razvoja sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u EU.....	87
Grafikon 1. Neprihodonosni i otpisani krediti u ukupnim kreditima te pokrivenost neprihodonosnih kredita rezervacijama u SAD-u, 2008. – 2022.	17
Grafikon 2. Struktura neprihodonosnih kredita prema namjeni u SAD-u, 2008. – 2022.	18
Grafikon 3. Godišnji trend kretanja neprihodonosnih kredita na razini EU, 2008. – 2022. ...	20
Grafikon 4. Smanjenje neprihodonosnih kredita u izabranim zemljama EU, 2014. – 2022.	23
Grafikon 5. Neprihodonosni krediti u Republici Hrvatskoj, 2010. – 2022.	25
Grafikon 6. Neprihodonosni krediti sektora kućanstva u Republici Hrvatskoj, 2010.– 2022 ..	26
Grafikon 7. Pokrivenost kredita rezervacijama u hrvatskim bankama, 2008. – 2022.	35
Grafikon 8. Najčešće korištene strategije upravljanja neprihodonosnim kreditima u EU prema EBA Upitniku za procjenu rizika, 2015. – 2019.	51
Grafikon 9. Prodani neprihodonosni krediti Fannie Mac i Freddie Mac, 2014. - 2021.	60
Grafikon 10. Prodani krediti na sekundarnom tržištu u SAD-u, 2009. – 30.06.2014.	61
Grafikon 11. Struktura prodanih kredita u SAD-u, 2009. – 30.06.2014.	61
Grafikon 12. Prodane neprihodonosne izloženosti prema vrsti izloženosti u EU, 2014. – 2021.	63
Grafikon 13. Prodane neprihodonosne izloženosti u izabranim zemljama EU, 2014. – 2021.	64

Grafikon 14. Prodaje neprihodonosnih kredita pojedinim vrstama kupaca u Republici Hrvatskoj, 2011. – 03/2020.	66
Grafikon 15. Prodani neprihodonosni krediti hrvatskih banaka, 2015. – 2022.	93

POPIS TABLICA

Tablica 1. Struktura agregirane bilance banaka u SAD-u, 2015. – 2022.....	5
Tablica 2. Struktura agregirane bilance banaka u EU, 2015. – 2022.	6
Tablica 3. Struktura agregirane bilance banaka u Republici Hrvatskoj, 2015. – 2022.	7
Tablica 4. Korelacija makroekonomskih čimbenika kvalitete kreditnog portfelja.....	13
Tablica 5. Neprihodonosni krediti u izabranim zemljama EU, 2014. – 2022.	22
Tablica 6. Neprihodonosni krediti nefinancijskih društava u Republici Hrvatskoj prema djelatnosti, u milijunima EUR, 2010. – 2022.	26
Tablica 7. Pregled regulatornog kapitala sukladno regulatornom okviru Basel III.....	29
Tablica 8. Pregled regulatorne nadogradnje u području bankovnog poslovanja u SAD-u i EU.....	31
Tablica 9: Klasifikacija izloženosti prema rizičnim skupinama u Republici Hrvatskoj.....	32
Tablica 10. Usporedba modela nastalih i očekivanih gubitaka te njihovo priznavanje i otpisi prema GAAP i IFRS računovodstvenom standard.....	34
Tablica 11. Komparativni prikaz odabranih strategija upravljanja neprihodonosnim kreditima.....	48
Tablica 12. Učinci primjene eksternih strategija na smanjenje udjela neprihodonosnih kredita u izabranim zemljama EU, 2014. – 2022.	54
Tablica 13. Prednosti i nedostaci strategije direktne prodaje neprihodonosnih kredita.....	56
Tablica 14. Najveći kupci i prodavatelji neprihodonosnih izloženosti u Europi, 2014. – 2020.	65
Tablica 15. Prodani neprihodonosni krediti u Hrvatskoj, u milijardama EUR, 2015. – 2022.	68
Tablica 16. Utjecaj regulatorne nadogradnje na subjekte na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita	71
Tablica 17. Pregled zaštite dužnika te obveze licenciranja pružatelja usluge servisiranja kredita u okviru regulatorne nadogradnje u Republici Hrvatskoj.....	83
Tablica 18. SWOT analiza regulatorne nadogradnje sekundarnog tržišta neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj.....	84

Tablica 19.: Očekivani utjecaji regulatornih promjena na sekundarnom tržištu neprihodonosnih kredita u Republici Hrvatskoj.....	85
Tablica 20. Ukupan volumen neprihodonosnih i prodanih kredita u izabranim zemljama u milijardama EUR te udio neprihodonosnih kredita, 2014.- 2022.	88

ŽIVOTOPIS

Luka Kolak rođen je 13.04.1985. godine u Zagrebu, Republika Hrvatska. Po završetku Opće gimnazije u Srednjoj školi Krapina, 2003. godine upisuje Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. U lipnju 2009. godine diplomirao je na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, završivši smjer Financije nakon čega upisuje Sveučilišni specijalistički studij Financijske institucije i tržišta na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Od svibnja 2011. godine do ožujka 2016. godine bio je zaposlen u Erste&Steiermärkische Bank d.d. na poslovima restrukturiranja i prisilne naplate neprihodonosnih kredita sektora poduzeća. U razdoblju od ožujka 2016. godine do rujna 2016. godine bio je zaposlen u Hrvatskoj banci za obnovu i razvoj, na poslovima restrukturiranja i prisilne naplate neprihodonosnih kredita sektora poduzeća te malog i srednjeg poduzetništva. Od rujna 2016. – rujna 2022. godine bio je zaposlen u društvu B2 Kapital d.o.o., najprije na poslovima restrukturiranja i naplate neprihodonosnih kredita sektora poduzeća, a potom na poslovima analize, izvještavanja i upravljanja osiguranim i neosiguranim portfeljima. Od rujna 2022. zaposlenik je tvrtke Veraltis Asset Management d.o.o. na poslovima kontrolinga, analize i izvještavanja.

Profesionalno se usavršavao kroz stručne edukacije „Stečajni zakon i predstečajne nagodbe“ te „Procjena vrijednosti poduzeća i imovine“, obje u organizaciji Hrvatskog instituta za financije u Zagrebu, tečaj poslovnog engleskog jezika u Centru za poslovne edukacije HalPet u Zagrebu te raznim edukacijama iz područja računalnih vještina, u organizaciji Visokog učilišta Algebra, Zagreb.

Aktivno se služi engleskim jezikom u govoru i pismu.